VROUWENRAAD

IEDEREEN FEMINIST

Internationale regelgeving om cybergeweld tegen vrouwen aan te pakken

Nederlanstalige Vrouwenraad vzw
Middaglijnstraat 10 – 1210 Brussel
+32 (0)2/229 38 19
info@vrouwenraad.be
www.vrouwenraad.be

IBAN BE66 0010 6922 5643
BIC GEBABEBB
ON 0414.294.522
RPR Nederlandstalige ondernemingsrechtbang Brussel

Inhoudsopgave

Inleiding 4

Verenigde Naties 5

Universele verklaring van de rechten van de mens 5

Verdrag over de politieke rechten van vrouwen 6

Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten 6

Internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten 6

Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen 7

VN verdrag tegen cybercriminaliteit 8

Inspirerende soft law 12

Algemene Aanbevelingen van het CEDAW-comité 12

Aangenomen besluiten van de Commissie Status van de Vrouw 13

Raad van Europa 19

Europees verdrag voor de rechten van de mens 19

Verdrag van Boedapest over cybercriminaliteit 20

Eerste Aanvullend Protocol bij het Verdrag van Boedapest inzake cybercriminaliteit 21

Tweede Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake de bestrijding van strafbare feiten verbonden met elektronische netwerken 22

Verdrag van Istanboel over het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld 23

GREVIO Algemene Aanbeveling nr.1 over de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen 25

Aanbevelingen van het Comité van Ministerieel van de Raad van Europa 26

Aanbeveling R(97)20 over haatuitlatingen 26

Aanbeveling Rec(2002)12 over educatie tot democratisch burgerschap 27

Aanbeveling Rec(2006)12 over empoweren van kinderen in de nieuwe ICT omgeving 28

Aanbeveling CM/Rec(2007)11 over vrijheid van meningsuiting, van informatie en ICT 28

Aanbeveling CM/REC(2007)13 over gendermainstreaming in het onderwijs 30

Aanbeveling CM/Rec(2007)17 over standaarden en mechanismen voor gendergelijkheid 31

Aanbeveling CM/Rec(2012)3 over bescherming van de mensenrechten en zoekmachines 32

Aanbeveling CM/Rec(2013)1 over gendergelijkheid en de media 34

Aanbeveling CM/Rec(2018)2 over de rol en verantwoordelijkheid van internetintermediairen 35

Aanbeveling CM/Rec(2019)1 over het voorkomen en bestrijden van seksisme 37

Aanbeveling CM/Rec(2022)16 over het bestrijden van haatspraak....39
Aanbeveling CM/Rec(2024)4 over het bestrijden van haatmisdrijven....44
Andere relevante aanbevelingen van het Comité van Ministers....48

Europese Unie.... 50

Verdrag betreffende de Europese Unie....50
Verdrag over de werking van de Europese Unie....51
Handvest van de grondrechten van de Europese Unie....52
Richtlijn voor de bestrijding van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld....53
Verordening digitale diensten....58
Andere relevante wetgeving en besluiten....65
Het wetgevingspakket elektronisch bewijsmateriaal....65
Richtlijn over het bestrijden van seksuele misdrijven tegen kinderen....66
Tijdelijke verordening over afwijking van de e-privacy richtlijn....67
Richtlijn over de strijd tegen de mensenhandel....68
Besluit van de Raad over de versterking en bescherming van het vrije, open en geïnformeerde democratische debat....69

Inleiding

Het onderzoek naar cybergeweld tegen vrouwen staat in 2025 nog in de kinderschoenen. Toch laten de schaarse beschikbare gegevens er geen twijfel over bestaan: deze vorm van cybercriminaliteit is een ernstige bedreiging voor gendergelijkheid en de fundamentele rechten en vrijheden van vrouwen. De omvang is enorm, de impact op vrouwen en de democratische ontwikkeling van de samenleving desastreus. [1]

De strijd tegen cybercriminaliteit, waaronder cybergeweld, [2] is complex. De technologie ontwikkelt zich razendsnel en heeft zowel positieve als negatieve gevolgen voor mensenrechten, inclusief de rechten van vrouwen in al hun diversiteit. Digitale dienstverleners, vaak gericht op winstmaximalisatie, dragen bij aan mensenrechtenschendingen, cyberoorlogen en cybergeweld. Sommige platformen opereren zelfs op het randje van criminaliteit of zijn zelfs ronduit crimineel te noemen. [3]

De tijd dat digitale dienstverleners hun verantwoordelijkheid volledig kunnen ontlopen, is echter voorbij. Als facilitators van cybercriminaliteit, waaronder cybergeweld tegen vrouwen, worden ze steeds vaker op hun verantwoordelijkheid gewezen. Overheden, instellingen en ngo's willen dat online diensten een passend beleid aannemen dat de mensenrechten respecteert. Digitale platforms kunnen voor nalatigheid zelfs strafrechtelijk worden vervolgd.

Toch lopen overheden vaak achter op technologische ontwikkelingen en worstelen ze met het opstellen en handhaven van effectieve regelgeving. De strijd tegen cybergeweld vraagt om een zorgvuldige balans tussen tegenstrijdige belangen en botsende rechten, zoals de vrijheid van meningsuiting en het recht op veiligheid en bescherming tegen discriminatie en geweld. Beleidsmakers moeten een flexibel en samenhangend beleid ontwikkelen over meerdere domeinen heen.

Daarnaast ontbreekt het soms aan politieke wil om digitale dienstverleners effectief te reguleren en om voldoende middelen vrij te maken voor een adequate genderbewuste implementatie en handhaving van bestaande wet- en regelgeving. Investeringen in preventie van geweld en cybergeweld tegen vrouwen blijven achter. Er is nog veel werk te verzetten, met name op het gebied van identificatie, preventie en bestraffing van seksistische en misogyne stereotypering, haatspraak en haatmisdrijven tegen vrouwen, zowel online als offline.

Dit rapport biedt inspiratie. Het schetst de basisprincipes en fundamentele rechten die binnen de Verenigde Naties, de Raad van Europa en de Europese Unie zijn vastgelegd en belicht relevante EU-wetgeving voor de bestrijding en preventie van cybergeweld tegen vrouwen in al hun diversiteit. [4]

---

[1] Zie Vrouwenraad, 2023, Cybergeweld tegen vrouwen; en 2024 Cybergeweld. Obstakel voor vrouwen in de politiek en het openbare leven.

[2] Dit is technologisch gefaciliteerd geweld dat zich zowel online als offline voordoet en waarvan vrouwen, in het bijzonder vrouwen die een publieke rol of functie opnemen, jonge vrouwen, vrouwen van kleur en identificeerbare lgbtqi-personen het doelwit zijn. Het gaat hierbij zowel om individuele aanvallen als om georkestreerde aanvallen.

[3] Platformen zoals Telegram, 4chan&skun, Gab, Rumble, Odysee, bijvoorbeeld, die onder het mom van 'vrijheid van meningsuiting' weinig of geen inhoudsmoderatie toepassen, en waardoor seksisme, misogynie, lgbtiq-haat en racisme er welig tieren; dit in combinatie met het feit dat de gebruikers/daders moeilijk geïdentificeerd of gestopt kunnen worden en dat de regulering vanuit de overheid gebrekkig is of ontbreekt.

[4] Het woord 'vrouwen' wordt in deze tekst gebruikt als koepelbegrip of verzamelnaam. Hieronder ressorteren meerdere 'categorieën' of 'groepen' van vrouwen, die mogelijk geduid kunnen worden op basis van onveranderlijke kenmerken of veranderlijke factoren, zoals: 'kleur', leeftijd, klasse, inkomen, validiteit, seksuele voorkeur, culturele achtergrond, migratiestatus, non-binariteit, genderexpressie, enz.; en die telkens, apart of gecombineerd, een verschil kunnen betekenen in relatie tot gelijke rechten, vrijheden en kansen en waarmee bijgevolg rekening moet worden gehouden bij het ontwerp en in uitvoering van het beleid. Idem voor het woord mannen.

Verenigde Naties

Universele verklaring van de rechten van de mens

Het recht van vrouwen om op gelijke voet met mannen deel te nemen aan het openbare leven en de politieke besluitvorming is een fundamentele voorwaarde voor gendergelijkheid en duurzame maatschappelijke ontwikkeling. Dit recht en de daarmee samenhangende rechten en vereisten van gelijkheid, non discriminatie, vrijheid, veiligheid zijn verankerd in de Universele verklaring van de rechten van de mens (UVRM, 1948).

Voor de gelijke deelname van vrouwen aan het openbare leven en de daarmee gepaard gaande plicht van de overheid om maatregelen te nemen die cybergeweld tegen vrouwen helpen voorkomen en bestrijden zijn volgende artikels uit de UVRM bijzonder relevant:

- Artikel 1. Alle menselijke wezens worden vrij en gelijk in waardigheid en in rechten geboren. Zij zijn begaafd met rede en geweten en moeten elkaar bejegenen in een geest van broederlijkheid.

- Artikel 2. Eenieder mag zich beroepen op al de rechten en al de vrijheden die in deze Verklaring worden afgekondigd, zonder enig onderscheid, met name van ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of elke ander opinie, nationale of sociale afkomst, fortuin, geboorte of elk andere toestand.

- Artikel 3. Elk individu heeft recht op het leven, de vrijheid en de veiligheid van zijn persoon.

- Artikel 5. Niemand zal aan folteringen noch aan wreedaardige, onmenselijke of vernederende straffen of behandelingen onderworpen worden.

- Artikel 7. Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder onderscheid recht op gelijke wijze door de wet beschermd te worden. Allen hebben recht op een gelijke bescherming tegen elk willekeurig onderscheid dat deze Verklaring zou schenden en tegen elke aanhitsing tot een dergelijk onderscheid.

- Artikel 12. Niemand zal het voorwerp zijn van willekeurige inmengingen in zijn privéleven, zijn familie, zijn woning, of zijn briefwisseling, noch van een aanslag op zijn eer en zijn faam. Eenieder heeft recht op de bescherming van de wet tegen dergelijke inmengingen of aanslagen.

- Artikel 19. Eenieder heeft recht op vrijheid van mening en van uiting van zijn mening, wat het recht insluit niet verontrust te worden omwille van zijn meningen en het recht door om het even welk uitdrukkingsmiddel en, zonder inachtneming van grenzen, inlichtingen en ideeën op te zoeken, te ontvangen en te verspreiden.

- Artikel 21.1. Ieder persoon heeft het recht deel te nemen aan het beleid van de openbare aangelegenheden van zijn land, hetzij rechtstreeks, hetzij door bemiddeling van vrijelijk verkozen vertegenwoordigers.
  21.2. Eenieder heeft het recht onder gelijke voorwaarden toegelaten te worden tot de openbare bedieningen van zijn land.

De beginselen en rechten die vastgelegd zijn in de Universele verklaring van de rechten van de mens zijn later als afdwingbare rechten uitgewerkt in meerdere verdragen en in officiële verklaringen, aanbevelingen en besluiten van de toezichthoudende comités bij deze verdragen.[5] Staten die partij

[5] Verdragen, richtlijnen en verordeningen behoren tot categorie 'hard law' of harde wetgeving en moeten uitgevoerd worden de staten die partij zijn bij het verdrag of die onder het toepassingsgebied van de richtlijn of verordening vallen.

zijn bij deze verdragen moeten maatregelen nemen om deze rechten steevast voor alle burgers, zonder enige vorm van discriminatie,[6] effectief te verzekeren en juridisch afdwingbaar te maken. Staten moeten bijgevolg het gelijke recht van mannen en vrouwen op het genot van al deze rechten te verzekeren.

Verdrag over de politieke rechten van vrouwen

Het Verdrag betreffende de politieke rechten van vrouwen (CPRW, 1953) bevestigt de gelijke rechten van vrouwen om deel te nemen aan de verkiezingen, om zich verkiesbaar te stellen en om alle overheidsambten en overheidsbetrekkingen op te nemen. (artikel 1, 2, 3)

Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten

Het Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (ICCPR, 1966) vestigt meerdere rechten van burgers. Artikel 19, artikel 25 en artikel 17 zijn bijzonder relevant voor het bestrijden van cybergeweld tegen vrouwen die een publieke of politieke functie of rol opnemen of ambiëren.

- Artikel 19 vestigt het recht op vrijheid van meningsuiting en de beperkingen die daaraan opgelegd kunnen worden, zijnde: noodzakelijke en bij wet voorziene beperkingen m.b.t.: a) aantasting van de rechten of goede naam van anderen en b) bescherming van de nationale veiligheid, de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden.

- Artikel 25 vestigt het effectieve recht van elke burger om deel te nemen aan de behandeling van openbare aangelegenheden, om te stemmen en gekozen te worden en om op voet van gelijkheid te worden toegelaten tot de overheidsdiensten van het land.

- Artikel 17 stelt dat staten personen wettelijke bescherming moet bieden tegen willekeurige of onwettige inmenging in het privé leven, gezinsleven, huis en briefwisseling en tegen onwettige aantasting van de eer en goede naam.

Internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten

Het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (ICESCR, 1966) vestigt een aantal economische, sociale en culturele rechten. Voor het bannen van cybergeweld tegen vrouwen die een rol of functie in het openbare domein opnemen zijn de arbeidgebonden bepalingen (artikel 6, 7) van bijzonder belang.

- Artikel 6 stelt dat staten passende maatregelen moeten nemen om iedereen het recht op vrije keuze van arbeid te garanderen.

- Artikel 7 stelt dat eenieder moet kunnen rekenen op billijke en gunstige arbeidsvoorwaarden, waaronder veilige arbeidsomstandigheden.

Aanbevelingen, verklaringen of besluiten van toezichthoudende comités bij de mensenrechtenverdragen behoren tot de zogenaamde 'soft law' of zachte wetgeving. Zij bevatten instructies voor het beleid, maar deze instructies zijn niet juridisch bindend.

[6] De opsomming vermeldt: ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, welstand, geboorte of enige andere omstandigheid voorafgegaan door het woord 'zoals', wat aangeeft dat de opsomming niet beperkend is.

Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen

Het Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW, 1979) [7] is hét sleutelverdrag voor de gelijke rechten van vrouwen en de daarmee samenhangende verplichtingen van staten. Voor wat betreft het gelijke recht van vrouwen op deelname aan het openbare leven en de besluitvorming zijn artikels 1,2,3,4,5,7 en 8 van bijzonder belang.

- Artikel 1 omschrijft wat onder 'discriminatie' van vrouwen moet begrepen worden, namelijk: elke vorm van onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van geslacht, die tot gevolg of tot doel heeft dat de gelijke erkenning, het gelijke genot of de gelijke uitoefening van de mensenrechtenrechten en fundamentele vrijheden door vrouwen – op politiek, economisch, sociaal of cultureel vlak en m.i.v. de burgerrechten –, aangetast of teniet gedaan wordt.

- Staten moeten alle vormen van discriminatie van vrouwen moeten opheffen en moeten verzekeren dat vrouwen de iure en de facto gelijke rechten hebben als mannen. Dit op alle domeinen, maar in het bijzonder op politiek, sociaal, economisch en cultureel gebied. Ze moeten alle passende maatregelen aannemen, waaronder wetgeving en tijdelijke bijzondere maatregelen, om de volledige ontplooiing en ontwikkeling van vrouwen te verzekeren, met als doel de mensenrechten en de fundamentele vrijheden van vrouwen op gelijke voet met mannen te waarborgen (artikel 2, 3, 4).[8]

- Staten moeten alle passende maatregelen nemen om beperkende en schadelijke genderstereotypen aan te pakken. Ze moeten vooroordelen, gewoonten en gebruiken die die gebaseerd zijn op de minderwaardigheid of meerderwaardigheid van één van de seksen of op de stereotype rollen voor mannen en vrouwen veranderen. (artikel 5)

- Artikel 7 bevestigt het recht van vrouwen op gelijke vertegenwoordiging en gelijke deelname aan de openbare besluitvorming en het beleid. Staten moeten alle passende maatregelen nemen om alle vormen van discriminatie van vrouwen in het politieke en openbare leven van het land te bannen, om te verzekeren dat vrouwen op gelijke voet met mannen recht hebben om te stemmen en om zich verkiesbaar te stellen; om deel te nemen aan de formulering en uitvoering van het regeringsbeleid, om alle openbare ambten en functies te bekleden en om deel te nemen aan niet-gouvernementele organisaties en verenigingen die zich bezighouden met het openbare en politieke leven van het land.

- Artikel 8 bevestigt het recht van vrouwen op gelijke vertegenwoordiging en gelijke deelname op het internationale bestuursniveau en in internationale organisaties (artikel 8).

Hoe deze rechten concreet vorm moeten krijgen is later gepreciseerd in meerdere Algemene Aanbevelingen [9] van het Toezichthoudend comité bij het Vrouwenrechtenverdrag (CEDAW-comité).

---

[7] De informatie over het Vrouwenrechtenverdrag is verspreid te vinden op o.m. een vroegere website van UNWomen (tot 2004) en op de website van de VN Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, waar in de databank gezocht worden kan worden op CEDAW, General Recommendations en op de website UN digital library.

[8] De plichten van staten onder artikel 2 zijn uitgewerkt in Algemene Aanbeveling 28 van het CEDAW-comité. CEDAW Algemene Aanbeveling 25 behandelt de plichten van staten onder artikel 4.

[9] Een Algemene Aanbeveling is een gezaghebbende interpretatie van het verdrag dat staten die partij zijn bij het verdrag een leidraad biedt voor het nakomen van hun verplichtingen onder het verdrag, die behoren tot de 'soft law'. Inspiratie voor het beleid vindt u ook in: 1) de Verklaring en het Actieprogramma van de Vierde Wereldvrouwenconferentie (Peking 1995). Het Actieprogramma bevat maatregelen voor de bevordering van de positie van vrouwen in 12 prioritaire domeinen: armoede, onderwijs en opleiding, gezondheid, geweld, gewapende conflicten, economie, besluitvorming, institutionele mechanismen, mensenrechten van vrouwen, media, milieu, meisjes; 2) de Aangenomen Besluiten van de VN Commissie Status van de Vrouw. Deze bevatten naast een analyse van het behandelde thema, een reeks aanbevelingen voor regeringen en andere stakeholders. De besluiten behoren tot de zogenaamde soft law. U vindt deze o.m. op de website van UNWomen: klik hier.

Daarnaast formuleert het CEDAW-comité ook landenspecifieke aanbevelingen.[10] De aanbevelingen van het Comité behoren tot de zogenaamde soft law of zachte wetgeving. Ze zijn niet juridisch bindend omdat ze strikt genomen geen deel uitmaken van het verdrag. Het CEDAW-comité verwacht wel van de staten die partij zijn bij het verdrag dat ze de (landen)aanbevelingen aanvaarden en in goed vertrouwen uitvoeren.

VN verdrag tegen cybercriminaliteit

Op 24 december 2024 keurde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het Verdrag inzake cybercriminaliteit goed. [11] Het verdrag voert de strijd tegen bepaalde vormen van cybercriminaliteit op en draagt bij tot de doeltreffendheid ervan door internationale samenwerking te bevorderen, gedeelde normeringen en harmonisering van het beleid, zoals: gelijklopende strafbaarstelling van bepaalde vormen van cybercriminaliteit, gemeenschappelijke rechtsregels, preventiemaatregelen en procedures ter versterking van wederzijdse rechtshulp, technische bijstand en uitwisseling van informatie. [12]

Het verdrag treedt in werking negentig dagen na ontvangst de datum van de veertigste akte van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring of toetreding. [13] De openingsceremonie voor de ondertekening is gepland in juli 2025 in Hanoi (Vietnam). Daarna zal het verdrag tot 31 december 2026 ter ondertekening liggen in de VN-hoofdkwartieren in New York.

De préambule wijst op de noodzaak om in het beleid ter preventie en bestrijding van de in het verdrag opgesomde cybermisdrijven steevast rekening te houden met de behoeften van personen in kwetsbare situaties en benadrukt het belang van de integratie van een genderperspectief in alle inspanningen op dit domein, in overeenstemming met de nationale wetgeving en met de mensenrechten en fundamentele vrijheden. Het recht op bescherming tegen willekeurige of onrechtmatige inmenging in de privacy en op bescherming van de persoonsgegevens wordt eveneens benadrukt.

Staten die partij zijn bij het verdrag moeten:

- bij de uitvoering van het verdrag de verplichtingen die volgen uit het internationaal recht en de fundamentele mensenrechten respecteren. Geen enkele bepaling uit het verdrag mag gelezen worden als toestemming om de mensenrechten te beknotten;

- strafbare feiten uit andere VN-verdragen waarbij ze partij zijn, ook strafbaar stellen indien ze online worden gepleegd; bijgevolg, hun wetgeving aanpassen zodat deze misdrijven, indien ze via een ICT systeem gepleegd zijn, ook als strafbare feit opgenomen worden in de wet;

- een alomvattend beleidskader aannemen dat misdaden die met behulp van ICT-systemen gepleegd worden strafbaar stelt. Het betreft enerzijds 'cyberafhankelijke strafbare feiten' die de vertrouwelijkheid, integriteit en beschikbaarheid van elektronische gegevens en ICT-systemen schenden, met name, daden die intentioneel gepleegd worden en waarvoor er geen recht bestaat om dit te doen. Anderzijds gaat het om 'door digitalisering gefaciliteerde misdrijven', traditionele

[10] De aanbevelingen van het CEDAW-comité voor België vindt u hier.

[11] United Nations Convention against Cybercrime; Strengthening International Cooperation for Combating Certain Crimes Committed by Means of Information and Communications Technology Systems and for the Sharing of Evidence in Electronic Form of Serious Crimes; A/RES/79/243. Meer informatie vindt u o.m. op de webpagina van het VN office drugs and crime.

[12] Het verdrag gaat in een apart hoofdstuk (VII) uitgebreid in op de verplichtingen die volgen uit het verdrag op het domein van informatie-uitwisseling, capaciteitsontwikkeling en onderlinge technische bijstand.

[13] Voor de toepassing van dit lid wordt een akte die is nedergelegd door een regionale organisatie voor economische integratie niet meegeteld naast de akten die zijn nedergelegd door lidstaten van die organisatie.

misdrijven waarvan de omvang, snelheid en reikwijdte aanzienlijk zijn toegenomen door misbruik van ICT-systemen;

- wetgeving aannemen die ook rechtspersonen aansprakelijk stelt voor de in het verdrag opgesomde strafbare feiten, met gepaste regels voor sancties, verjaring, vervolging, berechtiging, verzwarende omstandigheden, rechten en garanties van verdachten/beschuldigden en bijzondere maatregelen voor de bescherming van de rechten van kinderen;

- procedures en wetshandhavingsmaatregelen aannemen die toelaten om doeltreffend op te treden tegen cybercriminaliteit, waaronder maatregelen: die de internationale samenwerking op vlak van data-uitwisseling versterken, die bevoegde autoriteiten toelaten om elektronisch bewijsmateriaal te verzamelen, te onderscheppen, die toelaten om elektronische data snel veilig te stellen en op te vragen (voordat deze gewijzigd of verwijderd zijn), met garanties dat deze data toelaatbaar blijven als bewijsmateriaal in de rechtbank en met juridische waarborgen voor de rechten van alle betrokkenen en voor de fundamentele mensenrechten; [14]

- capaciteiten voor wetshandhaving versterken en investeren in opleidingen en gespecialiseerde teams voor het bestrijden van cybercriminaliteit, in technologische middelen die het mogelijk maken om cybercrime effectief op te sporen en in publiek-private samenwerkingen met technologiebedrijven en financiële instellingen;

- hun rechtsmacht vestigen over strafbare feiten die op het eigen grondgebied, aan boord van een schip dat onder de vlag van het land vaart of die op een in het land geregistreerd vliegtuig worden gepleegd; evenals over ICT-misdrijven die gepleegd zijn door een vermeende dader die zich op het grondgebied bevindt en die niet wordt uitgeleverd omdat het een eigen onderdaan is; [15]

- adequate bescherming en passende bijstand waarborgen aan de slachtoffers van in het verdrag beschreven strafbare feiten. Hierbij moet steeds rekening gehouden worden met de leeftijd, het geslacht en de specifieke omstandigheden en behoeften van slachtoffers, met bijzonder aandacht voor gevallen van bedreiging met vergelding of intimidatie, voor kinderen en voor slachtoffers van de misdrijven beschreven in de artikelen 14 tot 16 van het verdrag. [16]

- waarborgen dat slachtoffers toegang hebben tot compensatie en restitutie, dat de inzichten en zorgen van slachtoffers gehoord en mee in overweging te genomen worden in strafrechtelijke procedures en dat er inzake misdrijven onder de artikelen 14 tot 16 (zie onder) passende procedures voorhanden zijn die garanderen dat verzoeken om bepaalde inhoud te verwijderen of ontoegankelijk te maken, uitgevoerd worden en dat de slachtoffers ondersteund worden;

- een samenhangend en doeltreffend beleid aannemen om cybercriminaliteit te voorkomen en te verminderen en dit regelmatig evalueren en bijsturen, met daarin aandacht voor goede praktijken en met maatregelen zoals: publieke informatie- sensibiliseringscampagnes, adequate opleidingen en versterking van de technische expertise en capaciteiten van betrokken overheidsdiensten,

---

[14] Deze maatregelen moeten een balans vinden tussen veiligheid, rechtshandhaving en mensenrechten. Staten moeten zorgen voor onafhankelijk rechterlijk toezicht bij het gebruik van opsporingsbevoegdheden, voor duidelijke rechtvaardigingsvereisten voor elk onderzoek of bevel, beperking in duur en reikwijdte van onderzoeken om willekeur te voorkomen en het recht op een effectieve beroepsmogelijkheid voorzien voor personen en bedrijven die worden getroffen.

[15] Facultatief kunnen ze hun rechtsmacht ook instellen voor misdrijven die gepleegd zijn tegen eigen burgers, door eigen onderdanen of op het grondgebied wonende staatloze personen, tot misdrijven die buiten het grondgebied gepleegd zijn, met als doel een misdrijf binnen de staat te genereren en tot misdrijven die tegen de staat gericht zijn. Staten kunnen er ook voor kiezen om hun rechtsmacht uit te breiden tot andere gevallen waarin een verdachte niet wordt uitgeleverd.

[16] Seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen (artikel 14), benaderen en lokken van kinderen voor seksuele doeleinden (artikel 15), zonder toestemming delen van intieme beelden (artikel 16).

opleidingen en bevordering van de digitale geletterdheid van alle betrokken stakeholders (met bijzonder aandacht voor educatie van kinderen), programma's gericht op daders (m.i.v. preventieprogramma's), strategieën en beleid om gendergerelateerd geweld via ICT te voorkomen en te bannen en aanmoedigen van dienstverleners om de beveiliging van hun producten, diensten en klanten te verhogen.

Dit alles met bijzonder aandacht voor specifieke omstandigheden en behoeften van personen die zich in een kwetsbare situatie bevinden, waaronder gerichte maatregelen en inspanningen om kinderen online te beschermen, maatregelen inzake het voorkomen en opsporen van overdrachten van misdaadopbrengsten en eigendommen.

ITC gerelateerde daden strafbare feiten volgen het verdrag

- Illegale toegang tot een ICT systeem of een deel daarvan. *(artikel 7)*

- Illegale, met technische middelen, onderschepping van niet-openbare transmissies van elektronische data naar, vanuit of binnen een ICT systeem, m.i.v. elektromagnetische emissies afkomstig van een ICT systeem dat dergelijke elektronische gegevens draagt. *(artikel 8)*

- verstoren van elektronische gegevens: beschadigen, wissen, verslechten, wijzigen of onderdrukken van elektronische gegevens. *(artikel 9*)

- Verstoren van een ICT systeem: ernstig hinderen van de werking van het systeem door elektronische gegevens in te voeren, door te sturen, te beschadigen, te wissen, te verslechten, te wijzigen of te onderdrukken. (*artikel 10)*

- Misbruik van apparaten: bezitten, verkrijgen, produceren, verkopen, verkrijgen voor gebruik, importeren, distribueren of anderszins beschikbaar maken van:

  (i) een apparaat, m.i.v. een programma, dat primair ontworpen of aangepast is voor het plegen van een strafbaar feit, zoals bepaald in de artikelen 7 t.e.m.10;

  (ii) een wachtwoord, toegangsgegevens, elektronische handtekening of soortgelijke data waarmee toegang kan worden verkregen tot een ICT systeem of een deel daarvan of waarmee een systeem kan worden benaderd, met als doel deze te gebruiken voor het plegen van strafbaar feit zoals bepaald in de artikelen 7 t.e.m. artikel 10. (*artikel 11*)

- Vervalsing: invoeren, wijzigen, wissen of onderdrukken van elektronische gegevens met als opzet dat deze voor juridische doeleinden als authentiek worden beschouwd of gebruikt, ongeacht of de gegevens direct leesbaar en begrijpelijk zijn. (*artikel 12*)

- Diefstal of oplichtingsfraude [17] d.m.v. het invoeren, wijzigen, wissen of onderdrukken van elektronische gegevens; het verstoren van de werking van een ICT systeem of misleiding over feiten waardoor iemand iets doet of nalaat wat hij anders niet zou hebben gedaan, met de bedrieglijke of oneerlijke bedoeling om zichzelf of een andereen geld of andere goederen te verschaffen, zonder dat daartoe een recht bestaat. (*artikel 13*)

- Strafbare feiten m.b.t. online seksueel misbruik of seksuele uitbuiting van kinderen, met name:

  a) productie, aanbieden, verkopen, verspreiden, verzenden, uitzenden, vertonen, publiceren of anderszins beschikbaar maken van materiaal betreffende seksueel misbruik of seksuele uitbuiting van kinderen via een ICT systeem;

[17] Bijvoorbeeld identiteitsfraude, documentvervalsing, phishing, spoofing… waarbij iemand zich onterecht eigendom van een ander toe-eigent.

b) verzoeken om, verkrijgen van of zich toegang verschaffen tot materiaal betreffende seksueel misbruik of seksuele uitbuiting van kinderen via een ICT systeem

(c) bezit of controleren van kinderpornomateriaal of kinderpornomateriaal dat is opgeslagen in een ICT systeem of een ander opslagmedium;

(d) financieren van de in punten a) tot en met c) vastgestelde strafbare feiten, die de staten die partij zijn als afzonderlijk strafbaar feit kunnen vaststellen (*artikel 14*);

- Benaderen en lokken van kinderen met als doel een seksueel misdrijf tegen het kind te plegen. (*artikel 15*) [18]
- Zonder toestemming delen van intieme beelden: verkoop, distributie, verzenden, publiceren of anderszins beschikbaar maken van een intieme afbeelding [19] van een persoon. *(artikel 16*)
- witwassen van opbrengsten van bovengenoemde misdrijven. (*artikel17*.) [20]

Het verdrag voorziet in de oprichting van een conferentie van staten die partij zijn bij het verdrag. De conferentie is belast met de monitoring en evaluatie van de uitvoering van het verdrag, evenals met het identificeren van aanbevelingen met als doel: de uitvoering van het verdrag en de capaciteiten en samenwerking van staten om cybercriminaliteit te bestrijden versterken. De conferentie zal daarnaast ook bijdragen aan de kennis en informatie-uitwisseling over cybercriminaliteit en aan de ontwikkeling en aanvaarding van aanvullende protocollen bij het verdrag.

Alle staten die partij zijn bij het verdrag moeten autoriteiten aanwijzen die belast zijn met de opdracht om andere verdragsstaten te ondersteunen en de VN-Secretaris-generaal hierover informeren. [21]

---

[18] Volgende handelingen moeten strafbaar worden gesteld: het opzettelijk communiceren, vragen, klaarstomen of het maken van afspraken via een ICT systeem met het oogmerk een seksueel misdrijf tegen een kind te plegen, zoals omschreven in de nationale wetgeving, m.i.v. het plegen van een van de misdrijven die zijn vastgesteld in artikel 14 van het verdrag. Een Staat die partij bij het verdrag kan overwegen de strafbaarstelling in overeenstemming met het eerste lid van dit artikel uit te breiden m.b.t. een persoon van wie wordt aangenomen dat hij een kind is en om strafbaarstelling uit te sluiten wanneer dit misdrijf door kinderen wordt begaan.

[19] Waarbij onder 'intiem beeld' wordt verstaan: een visuele opname van een persoon ouder dan 18 jaar, gemaakt op om het even welke wijze, met inbegrip van een foto of video-opname, die seksueel van aard is, waarbij de seksuele delen van de persoon worden getoond of de persoon betrokken is bij seksuele activiteit, die privé was op het moment van de opname, en ten aanzien waarvan de afgebeelde persoon of personen een redelijke verwachting van privacy hadden op het moment van het misdrijf.

[20] Deze lijst is niet exhaustief, via protocollen bij het verdrag kunnen andere cybermisdrijven onder het verdrag worden ingesloten. Het besluit van de VN Algemene Vergadering (A/RES/79/243) voorziet dat het Ad Hoc Comité dat het verdrag voorbereidde zijn werkzaamheden zal voortzetten met als doel verder te onderhandelen over een Aanvullend Protocol bij het verdrag waarin o.m. bijkomende strafbare feiten zullen worden behandeld, indien van toepassing. (alinea 5). Dit in overeenstemming met o.m. besluit A/RES/74/247 (2020) en A/RES/75/282 (2021) van de VN Algemene Vergadering over het aanpakken van het gebruik van ICT voor criminele doeleinden.

[21] De Europese Commissie was namens de lidstaten betrokken bij de onderhandelingen over dit verdrag en is van plan om het namens de Unie te ondertekenen, na goedkeuring door de Raad en het Parlement. Momenteel voert de Europese Commissie een analyse uit om te bepalen welke juridische gevolgen ratificatie van het VN-verdrag zou hebben voor bestaande EU-wetgeving. Deze evaluatie is essentieel om te waarborgen dat het verdrag in overeenstemming is met de huidige wet- en regelgeving binnen de EU.

Inspirerende soft law

Algemene Aanbevelingen van het CEDAW-comité

Geweld wordt niet expliciet vermeld in het Vrouwenrechtenverdrag. Het recht op bescherming tegen geweld volgt echter wel uit de bepalingen van het verdrag. In Algemene Aanbeveling nr.12 [22] verduidelijkt het CEDAW-comité dat de artikelen 2, 5, 11, 12 and 16 van staten vereisen dat ze vrouwen moeten beschermen tegen alle vormen van geweld binnen het gezin, op de werkvloer of op elk ander domein van het sociale leven. In 1992 aanvaardt het Comité daarna Algemene Aanbeveling nr.19 [23] waarin expliciet gesteld wordt dat gendergebonden geweld tegen vrouwen een vorm van discriminatie is die de rechten en fundamentele vrijheden van vrouwen ernstig belet. In 2010 benadrukt het Comité in Algemene Aanbeveling 28 dat gendergerelateerd geweld bannen behoort tot de kernopdrachten van staten die partij zijn bij het verdrag. In 2017 neemt het CEDAW-comité Algemene Aanbeveling 35 [24] aan, in aanvulling bij Algemene Aanbeveling 19.

In Algemene Aanbeveling nr. 23 [25] over de rechten van vrouwen in het **politieke en openbare leven** worden staten aangemaand om alle passende maatregelen en wetgeving aan te nemen om hun verplichtingen onder artikel 7 en artikel 8 van het verdrag te vervullen. Dit omvat ook maatregelen die waarborgen dat organisaties die niet direct gebonden zijn door de verplichtingen onder het verdrag (bijvoorbeeld, vakbonden en politieke partijen) de bepalingen van artikel 7 en 8 respecteren. Staten moeten tijdelijke maatregelen nemen om de gelijke vertegenwoordiging van vrouwen op alle door artikel 7 en 8 geïdentificeerde domeinen te garanderen. Ze moeten stereotype opvattingen over rollen van vrouwen en mannen in de samenleving [26] aanpakken en in hun rapporten aan het Comité aangeven wat ze zullen doen om deze attitudes te wijzigen en hiervoor een timing voorzien.

In Algemene Aanbeveling nr. 28 [27] verduidelijkt het Comité de **verplichtingen van staten onder artikel 2 van het verdrag.** Dit verbiedt alle vormen van discriminatie, zijnde: elke vorm van onderscheid, uitsluiting of beperking die tot doel of als gevolg heeft dat de rechten van vrouwen beperkt worden, ook wanneer geen discriminatie beoogd werd (indirecte discriminatie). Staten moeten alle vormen van discriminatie van vrouwen bannen door beperkende wetten, praktijken en maatregelen op te heffen én passende wetgevende, bestuurlijke en andere maatregelen aan te nemen om zowel de jure als de facto gelijke rechten van vrouwen met mannen te bereiken. Dit omvat zowel alle rechten die opgesomd zijn in het verdrag als nieuwe vormen van discriminatie, ongelijkheid. De verplichtingen gelden voor alle domeinen van het leven, m.i.v. domeinen die niet expliciet genoemd worden in het verdrag en betreffen zowel de publieke als de private sfeer, alsmede de thuissituatie. Daarnaast wijst het Comité op de noodzaak om daarbij steeds ook rekening te houden met intersectionele vormen van discriminatie van vrouwen, met bijzonder aandacht leeftijd, met name, voor (adolescente) meisjes.

In Algemene Aanbeveling nr. 33 [28] beveelt het Comité aan om de **toegang van vrouwen tot het recht** afdwingbaar te maken door deze rechten en daarmee samenhangende wettelijke bescherming op te nemen in wetgeving. Het rechtssysteem moet beter inspelen op gender. Staten moeten daarom

---

[22] General Recommendation No. 12, Violence against women, 1989; on website Womenwatch DAW.

[23] General Recommendation No. 19, Violence against women, 1992; on website Womenwatch DAW.

[24] General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, on website UN digital library.

[25] General Recommendation No. 23, Political and Public life, 16th session, 1997; on website OHCHR

[26] Zie hierover o.m. Vrouwenraad, 2024, Seksistische stereotypering. Prevalentie en impact van discriminerende gendernormering voor vrouwen.

[27] General Recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 2010, on website UN digital library.

[28] General Recommendation No. 33 on women's access to justice, 2015, on website UN digital library.

maatregelen treffen zodat justitie vrij is van beperkende genderstereotypering en professionelen genderbewust kunnen optreden. Vrouwen die slachtoffer zijn van geweld moeten een beroep kunnen doen op financiële bijstand, crisiscentra, vluchthuizen, telefoonlijnen, medische, psychologische en juridische diensten. Staten moeten zorgen voor de verspreiding van voor iedereen toegankelijke informatie over bestaande hulpmiddelen en -diensten en investeren in één-loket centra waar alle slachtoffers terecht kunnen voor verschillende vormen van sociale en juridische dienstverlening.

In Algemene Aanbeveling nr.35 [29] wijst het Comité erop dat **geweld** tegen vrouwen gendergebonden is. Het is een van de fundamentele middelen om stereotype rollen en de ondergeschikte positie van vrouwen aan mannen te bestendigen én een cruciaal obstakel voor het bereiken van gelijkheid tussen vrouwen en mannen. Gendergebonden geweld vereist een alomvattend antwoord. Staten moeten daarom wetgeving aannemen die alle geweld tegen vrouwen, op alle domeinen, m.i.v. cybergeweld, strafbaar stelt en die slachtoffers beschermt en hen toegang tot justitie garandeert. Ze moeten media instellingen, online en digitale platformen en providers (m.i.v. de sociale media) aanmoedigen om zelfregulerende mechanismen aan te nemen, met als doel: genderstereotypen m.b.t. vrouwen en mannen of m.b.t. specifieke groepen van vrouwen te bannen en gendergerelateerd geweld tegen vrouwen via hun diensten en platformen aan te pakken. Ze moeten mediarichtlijnen uitvaardigen in verband met de gepaste manier om te rapporteren over gevallen van gendergebonden geweld tegen vrouwen. Ze moeten de capaciteit van mensenrechteninstellingen instellen of versterken zodat ze toezicht kunnen houden op of klachten in behandeling kunnen te nemen over (om het even welke) media die genderdiscriminerende beelden of denigrerende inhoud over vrouwen of gewelddadige mannelijk gedrag promoten. Staten moeten het handelingsvermogen en de stem van vrouwen versterken en maatregelen nemen die onderliggende oorzaken van dit gendergebonden geweld opheffen, zoals: patriarchale attitudes, beperkende stereotyperende beelden en normeringen van en voor vrouwen of specifieke groepen van vrouwen, ongelijkheid in het gezin, ontkennen of negeren van de rechten van vrouwen.

In Algemene Aanbeveling nr. 40 [30] gaat het CEDAW-comité in op enkele maatschappelijke omwentelingen die behaald moeten worden en die een opheffing van patriarchale systemen nodig hebben.[31] Dit vereist o.m. gelijke en inclusieve **participatie van vrouwen aan de besluitvorming**. Het Comité reikt richtsnoeren aan om op al deze domeinen pariteit (50-50) versneld te kunnen bereiken d.m.v. wetgeving en de aanname van een strategie, met acties op meerdere gebieden, zoals: bestrijden van schadelijke genderstereotyperingen, van seksisme en misogynie, verzekeren van veilige digitale ruimtes, bijsturen van bevooroordeelde AI systemen, gelijke deelname aan STEM onderwijs, opleidingen en ontwikkelingen, tijdelijke maatregelen in functie van een paritaire digitale economie, m.i.v. pariteit in leidinggevende posities en van specifieke maatregelen om intersectionele discriminatie effectief uit te bannen.

Aangenomen besluiten van de Commissie Status van de Vrouw

De 67ste zitting van de VN Commissie Status van de Vrouw (CSW) had als thema: Innovatie en technologische verandering. Onderwijs voor het bereiken van gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes in het digitale tijdperk. (CSW 67, 2023) De Aangenomen Besluiten van de Commissie zijn niet juridisch afdwingbaar, maar houden wel een bindend engagement met van en voor de lidstaten in. Hieronder vindt u een samenvattend overzicht van de aanbevelingen voor lidstaten.

---

[29] General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, on website UN digital library.

[30] General recommendation No. 40 on equal and inclusive representation of women in decision-making systems, 2024, on website UN digital library.

[31] Vrede en politieke stabiliteit, duurzame economische ontwikkeling, klimaatverandering en vermindering van het rampenrisico, technologische ontwikkelingen en artificiële intelligentie en multilaterale samenwerking.

De digitale genderkloof dichten door middel van kansengelijkheid

- Implementeer alle bestaande verplichtingen en beleidsengagementen over gendergelijkheid en empowerment van alle vrouwen en meisjes en verzeker het volledig en gelijk genot van hun mensenrechten en fundamentele vrijheden.

- Neem gerichte maatregelen om alle vormen van discriminatie van vrouwen en meisjes op te heffen, m.i.v. deze die versterkt worden door nieuwe technologieën en waarborg dat alle vrouwen en meisjes juridisch en de facto volwaardig toegang hebben tot innovatie, technologie en onderwijs.

- Mainstream een gender- en leeftijdsperspectief in het digitale beleid (wetgeving, programma's, budgetten) met gender-, handicap- en leeftijdsspecifieke doelen en met toewijzing van middelen om obstakels voor vrouwen en meisjes inzake gelijke toegang tot wetenschap, technologie en innovatie op te heffen en de beleidscoherentie te bevorderen.

- Verhoog de inspanningen voor universele en betaalbare connectiviteit, digitaal leren en digitale geletterdheid en om digitale genderkloof te dichten.

- Bevorder gelijke, veilige en betaalbare toegang tot ICT voor alle vrouwen met als doel hun productiviteit en mobiliteit op de arbeidsmarkt te verbeteren en de digitale kloven, waaronder de digitale genderkloof, te dichten.

- Neem maatregelen om de deelname van alle vrouwen en meisjes aan onderwijs en opleidingen mogelijk te maken, zorg voor gelijke toegang tot betaalbare mobiele apparaten en voor vrij, betaalbaar, toegankelijk, en veilig internet; ontwikkel instrumenten voor digitaal overheidsbeleid, met bijzonder aandacht voor vrouwen in de politiek en voor arme personen en voor een betere aangepastheid van deze technologieën aan de specifieke behoeften van vrouwen en meisjes.

- Voorzie kwaliteitsvol onderwijs en opleidingen om de digitale data- en mediageletterdheid van alle vrouwen en meisjes, met bijzonder aandacht voor levenslang leren, empowerment, vertrouwen en zelfvertrouwen, betrokkenheid van de gemeenschap en het aanpakken van negatieve sociale normen, genderstereotypen en gendergerelateerd geweld en voor de ontwikkeling van inclusieve, toegankelijke, betaalbare, op de leeftijd afgestemde en meertalige online-inhoud.

- Integreer een inclusief perspectief in de ontwikkeling, herziening en uitvoering van wetten, beleid en programma's om nieuwe risico's, genderstereotypen en vooringenomenheden van kunstmatige intelligentie, voorspellende algoritmen en robotica te bestrijden.

- Bevorder de aanname van billijke en inclusieve strategieën in technologiesectoren waar vrouwen ondervertegenwoordigd zijn en geconfronteerd worden met systemische barrières; en ontwikkel genderresponsieve innovatie die genderstereotypen en negatieve sociale normen aanpakt.

- Bevorder de samenwerking tussen diverse stakeholders en diverse maatschappelijke sectoren om kennis, vaardigheden en middelen te bundelen om concrete acties op te zetten die onderliggende oorzaken van genderongelijkheid aanpakken en de digitale genderkloof overbruggen.

Financiering voor inclusieve digitale transitie en innovatie

- Verhoog publieke en private investeringen in initiatieven die succesvol bleken om de digitale genderkloof te overbruggen en ontwikkel meer inclusieve innovatie-ecosystemen om veilige en gendergevoelige vernieuwing te bevorderen, m.i.v. de ontwikkeling van gespecialiseerde financieringsinstrumenten en verhoogde financiering voor vrouwenorganisaties en ondernemingen die actief zijn op dit domein.

- Voorzie in alle financiering van digitaal beleid (programma's, innovatie, subsidies en aanbestedingen), systematisch, de opname van een genderanalyse, genderstatistieken, genderdoelstellingen en van mechanismen voor monitoring en -evaluatie en genderbewuste dataverzameling, gedifferentieerd naar inkomen, geslacht, leeftijd, ras, etniciteit, burgerlijke staat, migratiestatus, handicap, geografische locatie en andere kenmerken die in de nationale context relevant zijn, op te nemen.

- Bevorder onderzoek en de ontwikkeling van werkbare strategieën die meer concurrentie, investeringen en een snelle daling van de kostprijs van technologieën kunnen genereren, in het bijzonder door vrouwen geleid onderzoek en programma's.

Genderbewust digitaal, wetenschappelijk en technologische onderwijs

- Investeer in kwalitatief inclusief onderwijs en opleidingen voor vrouwen en meisjes zodat zij hun onderwijs- en beroepskeuze kunnen diversifiëren, met name, in vakgebieden van STEAM (wetenschap, technologie, engineering, kunst en wiskunde) en ICT, m.i.v. bijzondere initiatieven voor meisjes met de grootste achterstand. Verzeker gelijke toegang tot opleidingen voor leidinggevenden, tot carrièreontplooiing, studiebeurzen en andere beurzen.

- Versterk de beroeps- en technische opleidingen, zorg voor intercultureel en meertalig onderwijs en pak negatieve sociale normen en genderstereotypen in het onderwijs- en opleidingssysteem aan.

- Promoot succesvolle programma's en de uitwisseling van beste praktijken over volledige, gelijke en betekenisvolle deelname en leiderschap van alle vrouwen en meisjes in wetenschap, technologie, engineering, kunst en wiskunde, waaronder mentorschap, inspanningen om vrouwen en meisjes aan te trekken en te behouden in onderwijs en investeer in onderzoek.

- Zorg voor gendergevoelige, veilige en inclusieve digitale leeromgevingen door te investeren in onderwijssystemen en digitale leermiddelen, m.i.v. gratis, veilige en toegankelijke openbare leermiddelen voor afstandsonderwijs; doe dit in overleg met vrouwen en meisjes en hou rekening met online risico's.

- Verzeker dat leraren opgeleid zijn in digitale geletterdheid en in het gebruik van gendergevoelige en handicap-inclusieve leermethoden én dat lesmateriaal, platformen voor afstandsleren, internetverbinding en apparaten beschikbaar en betaalbaar zijn.

- Bevorder kennis en bewustzijn van ethisch en verantwoord onlinegedrag door dit op te nemen als een te verwerven competentie in schoolcurricula en andere leeromgevingen en steun initiatieven die mannen en jongens betrekken, onderwijzen, aanmoedigen en ondersteunen om positieve rolmodellen en bondgenoten te zijn voor gendergelijkheid, om respectvolle relaties aan te gaan en om alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes (online en offline) te weren en te veroordelen.

Volwaardige deelname, tewerkstelling en leiderschap in technologie en innovatie

- Anticipeer op toekomstige behoeften en vereiste vaardigheden van de arbeidsmarkt. Pas programma’s voor onderwijs, beroepsopleiding, omscholing- en bijscholing aan om de toegang van vrouwen tot nieuwe banen te faciliteren, met bijzonder aandacht voor beroepen die dreigen te verdwijnen door automatisering. Stimuleer samenwerking tussen overheid, bedrijven, academische en non-profit instellingen om de innovatiemarkt te ontwikkelen, de kwaliteit van innovatieprojecten te verbeteren en om nieuwe banen en kansen te creëren voor vrouwen in STEAM.

- Bestrijdt gendersegregatie in het onderwijs, in opleidingen en op de arbeidsmarkt. Pak de structurele barrières aan die vrouwen hinderen om toe te treden tot de arbeidsmarkt en tot de nieuw opkomende en groeiende economische sectoren (wetenschap, technologie, ICT, ingenieurswezen

en wiskunde) en steun meisjes en vrouwen om hun opleidings- en beroepskansen in opkomende en groeiende sectoren uit te breiden.

- Respecteer de internationale arbeidsnormen en geef prioriteit aan een arbeids- en werkgelegenheidsbeleid dat vrouwen toegang geeft tot volledige en productieve werkgelegenheid en dat de overgang van informeel naar formeel en naar waardig werk vergemakkelijkt, waaronder in de platformeconomie.

- Neem maatregelen die de segregatie op de arbeidsmarkt verminderen en die het werven, promoveren en het behoud van vrouwen in technologische en digitale beroepen ondersteunen, zoals beleid inzake: zorgarbeid (betaalbare kinderopvang, ouderschapsverlof en ander verlofregelingen), sociale bescherming, de bevordering van de werk-leven/werk-gezin balans, gelijke beloning voor gelijkwaardig werk, het recht om zich te organiseren en collectief te onderhandelen, het bannen van seksuele intimidatie en discriminerende praktijken bij promoties en in carrièreontwikkeling, m.i.v. tijdelijke bijzondere maatregelen.

- Neem alle gepaste maatregelen en regelgeving aan om de ongelijke verdeling van onbetaalde arbeid en zorg tussen vrouwen en mannen te erkennen en te verminderen d.m.v.: waardering van dit werk, bestrijden van genderstereotypen en negatieve sociale normen, promotie van de werk-leven balans, flexibele werkregelingen zonder verlies van arbeidsrechten of sociale bescherming, steun voor moeders die borstvoeding geven, ouderschapsverlof, gepaste infrastructuur en publieke diensten voor kinderopvang en zorg, promotie van gelijke verantwoordelijkheden v/m in het gezin en van de gelijke opname van zorgtaken en werk door mannen en jongens in de huishouding.

- Versterk de doeltreffendheid, verantwoordingsplicht en transparantie van sociale bescherming, publieke diensten en van duurzame infrastructuur d.m.v. ICT.

- Moedig financiële en filantropische instellingen, particuliere bedrijven en durfkapitaalfondsen aan om economische empowerment van vrouwen en vrouwelijke ondernemers m.b.t. de digitale economie te ondersteunen, o.m. door positieve acties.

- Verminder administratieve obstakels en voorzie doelgerichte steun voor bedrijven van vrouwen of onder leiding van vrouwen zoals opleidingen over efficiënt gebruik van digitale technologieën, toegang tot mentorschap, netwerking, delen van kennis en financiering; en creëer voorwaarden voor de participatie van vrouwen aan adviesraden en andere fora die het mogelijk maken dat vrouwen het beleid vormgeven en bijsturen.

- Verzeker de volledige, gelijke en betekenisvolle deelname en leiderschap van vrouwen in digitale en technologische sectoren, m.i.v. beleidsvorming, regelgeving en beheersprocessen en pak de obstakels en genderspecifieke belemmeringen aan die jonge vrouwen en meisjes hinderen om voor deze sectoren te kiezen.

Genderbewuste design, ontwikkeling en uitrol van technologie

- Zet stappen om vrouwen en meisjes op te nemen in innovatieteams en bevorder hun betrokkenheid bij het ontwerpen van gendergevoelige technologie, waaronder geautomatiseerd leren en AI-technologieën d.m.v. investeringen in onderwijs en in acties om vooringenomenheid en discriminatie van vrouwen en meisjes in algoritmes te bannen.

- Bevorder participatieve, inclusieve en genderbewuste design, ontwikkeling en implementatie van technologie (m.i.v. deelname van organisaties voor vrouwen- en meisjesrechten) die rekening houdt met leeftijd en beperkingen, met als doel producten en diensten te creëren die toegankelijk, veilig,

duurzaam, inclusief, betaalbaar en beschikbaar zijn en voldoen aan de behoeften van vrouwen en meisjes gedurende hun hele levensloop.

- Integreer een genderperspectief in de financiering, het ontwerp, de ontwikkeling, implementatie, monitoring en evaluatie van opkomende technologieën om zo genderongelijkheid en gendervooringenomenheden te voorkomen, te identificeren en te verminderen. Voorzie periodieke evaluaties over de gendereffecten van het gebruik van deze technologieën, passende mechanismen voor onderzoek en regelgeving om deze technologieën te verbeteren, o.m. inzake transparantie en verantwoordingsplicht.

Versterk eerlijkheid, transparantie en verantwoordingsplicht

- Neem wetgeving aan met preventieve maatregelen, doeltreffende sancties en passende remediëring om vrouwen en meisjes te beschermen tegen misbruiken en schendingen van hun rechten, inclusief hun recht op privacy.

- Neem regelgeving aan die evaluatie- en auditvereisten vaststelt voor de ontwikkeling en het gebruik van AI, met als doel veilige, transparante en hoogwaardige data-infrastructuur en datasystemen te bieden, schendingen van mensenrechten en misbruiken te voorkomen en gendervooroordelen tegen te gaan.

- Neem maatregelen om digitale technologieën te ontwerpen en benutten in het algemeen belang, voor duurzame ontwikkeling en gendergelijkheid en promoot normeringen en mechanismen om de toegang en eerlijke verdeling van de voordelen van digitale technologieën te faciliteren.

Betere kennis en data voor gendergelijkheid en empowerment

- Versterk de capaciteit en coördinatie van nationale statistische bureaus, overheidsinstellingen en andere onderzoeksinstellingen om genderstatistieken en -data te verzamelen, analyseren en verspreiden, gedifferentieerd op basis van verschillende kenmerken, zoals inkomen, geslacht, leeftijd, ras, etniciteit, burgerlijke staat, migratiestatus, handicap en geografische locatie, ter ondersteuning van op bewijs gebaseerd beleid en programma's. Bescherm privacy rechten en gegevensbescherming tijdens het proces.

- Bevorder samenwerking tussen alle belanghebbenden (nationale statistische bureaus, maatschappelijke organisaties, digitale technologiebedrijven) om de behoeften aan gegevens vast te stellen, lacunes aan te pakken en de genderdimensies van de technologische verandering adequaat te registreren, m.i.v. het opschalen van digitale datasystemen om kennislacunes op te vullen, het financieren van kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar alle obstakels die de toegang van vrouwen tot ICT beperken en naar de prevalentie van door de technologie uitgelokt en/of versterkt geweld tegen vrouwen en meisjes.

- Het verzamelen, verwerken, gebruiken, opslaan, delen, bewaren, archiveren en verwijderen van gegevens moet volgens het internationaal recht genormeerd worden, met als doel de persoonlijke gegevens van vrouwen en meisjes te beschermen en hen de controle en het eigenaarschap te geven over het beheer ervan. Tegelijk moet werk gemaakt worden van het voorkomen, bestrijden en bannen van veiligheids- en beveiligingsrisico's. Dit alles om alle vormen van geweld, waaronder gendergerelateerd geweld dat versterkt wordt door het gebruik van technologieën, te voorkomen en uit te bannen.

Preventie en uitbannen van alle vormen van geweld

- Voer een coherent beleid (wetgeving, maatregelen) om alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes in zowel publieke als private ruimtes, online en offline, te voorkomen en te bannen en om de daders van dit geweld te bestraffen. Maak een eind aan straffeloosheid en neem passende

maatregelen om een veilige, ondersteunende en geweldvrije werkomgeving voor vrouwen te creëren, onder meer, door kernverdragen die bescherming bieden tegen gendergerelateerd geweld en seksuele intimidatie te ratificeren. Doe dit in overleg met alle relevante belanghebbenden om de effectiviteit van de wetgeving en het beleid te vergroten.

- Neem alle passende maatregelen, m.i.v. juridische en strafrechtelijke maatregelen, om het gebruik van digitale middelen zoals sociale media en onlineplatformen voor alle vormen van geweld, intimidatie, misbruik en schendingen van de rechten van vrouwen (haatzaaiende uitlatingen, racisme, mensenhandel, alle vormen van seksuele uitbuiting, kindhuwelijken, zonder goedvinden delen van persoonlijke, seksueel expliciete inhoud, ongeautoriseerde manipulatie van informatie of afbeeldingen, productie en distributie van kinderpornografie...) te voorkomen en uit te bannen.

- Vergroot de kennis en monitoring van patronen van gendergerelateerd geweld die plaatsvinden door of versterkt worden door het gebruik van technologie.

- Voorzie hulplijnen, vertrouwelijke en doeltreffende meldingsmechanismen en uitgebreide dienstverlening (sociaal, gezondheid, zorg, juridisch) voor slachtoffers van digitaal en technologie-gebonden geweld, met oog voor het voorkomen van secundaire victimisering. Waarborg dat vrouwen en meisjes gelijke toegang hebben tot de rechter. Vergroot de kennis van vrouwen over beschikbare rechtsmiddelen en mechanismen voor geschillenbeslechting en voorzie burgerrechtelijke en administratieve alternatieven voor slachtoffers en nabestaanden die omwille van financiële belemmeringen of systemische discriminatie geen toegang hebben tot legale wegen. Geef erkenning aan de belangrijke bijdrage van vrouwenorganisaties die ondersteunende diensten verlenen aan slachtoffers.

- Ontwikkel efficiënte gender- en leeftijdsgebonden strategieën om seksuele uitbuiting en misbruik van meisjes in digitale contexten te voorkomen en te bestrijden, o.m., door te zorgen dat instellingen die diensten aan meisjes verlenen gepast uitgerust zijn om dit te voorkomen en om vroegtijdig in te grijpen en door gezinnen en gemeenschappen hulpmiddelen aan te reiken om de overtreders zowel online als offline te hinderen, rekening houdend met de rol en verantwoordelijkheid van ouders, voogden en andere personen die wettelijk verantwoordelijk zijn voor de meisjes.

- Verken de mogelijkheden van nieuwe technologieën om bij te dragen aan de preventie en bestrijding van seksueel geweld in gewapende conflicten en om, waar van toepassing, de deelname van slachtoffers aan strafrechtelijke procedures te bevorderen.

- Versterk de capaciteit, beleidscoherentie en beleidscoördinatie door alle relevante stakeholders (overheid en niet-overheid) opleidingen aan te bieden om kennis, vaardigheden en digitale expertise te verwerven over geweld tegen vrouwen dat plaatsvindt of versterkt wordt door het gebruik van technologie en door een aanbod van slachtoffer- en nabestaandengerichte ondersteuning.

Raad van Europa

In de nasleep van de Tweede Wereldoorlog richten tien Europese landen, [32] waaronder België, de Raad van Europa op. Het opzet is om vrede in de regio te bevorderen door middel van recht, rechtvaardigheid en internationale samenwerking. De Raad van Europa moet zorgen voor een grotere eenheid van de leden om zo de idealen en principes die behoren tot het gemeenschappelijk erfgoed van de lidstaten veilig te stellen en om hun economische en sociale vooruitgang te bevorderen (statuten, artikel 1).

Om deze doelstellingen te bereiken werden meerdere structuren binnen de Raad ingesteld, waaronder een Comité van Ministers. Het Comité van Ministers treedt op namens de Raad van Europa. Het is bevoegd voor de aanname van een gemeenschappelijk beleid en voor het sluiten van verdragen en akkoorden. De besluiten van het ministerieel Comité kunnen ook de vorm aannemen van aanbevelingen. De aanbevelingen zijn niet juridisch bindend, maar het Comité mag regeringen vragen om informatie over de acties die ze ondernomen hebben in opvolging van deze aanbevelingen. [33]

Europees verdrag voor de rechten van de mens

Het Europees Verdrag voor de bescherming van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden (1950), beter bekend als het Europees verdrag voor de rechten van de mens (EVRM), [34] waarborgt de naleving van de mensenrechten in alle staten die lid zijn van de Raad van Europa, waaronder alle EU-lidstaten en de Europese Unie zelf. [35] Het verdrag stipuleert naast rechten, de statuten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Individuen, groepen, organisaties en landen kunnen onder bepaalde voorwaarden bij het Hof een klacht indienen tegen een lidstaat.[36] De uitspraken van het Hof zijn richtinggevend voor de interpretatie van het verdrag en bindend. Betrokken staten zijn verplicht deze na te leven.

In de loop der jaren werden de bepalingen van het verdrag meermaals aangepast. Dit gebeurt door middel van een protocol bij het Verdrag. Een Protocol bindend, maar enkel indien een land dit ook geratificeerd heeft. Op de website van het Europees Hof voor de rechten van de mens vindt u een bevattelijk overzicht [37] van het EVRM en de vigerende protocollen. Meerdere artikels van het EVRM zijn bijzonder relevant voor het bestrijden van cybergeweld tegen vrouwen.

- Artikel 3 stelt dat niemand onderworpen mag worden aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.

- Artikel 8 bevestigt het recht van elkeen op respect voor het privé leven, familie- en gezinsleven, de woning en de correspondentie. Ook de overheid moet dit respecteren. De overheid mag enkel tussenkomen indien het optreden noodzakelijk is m.b.t. een bij wet voorziene kwestie van algemeen

---

[32] De Raad van Europa werd in 1949 opgericht door België, Denemarken, Frankrijk, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Zweden en het Verenigd Koninkrijk. Vandaag zijn 46 staten lid van de Raad van Europa.

[33] De rol en functies van het Comité van Ministers: zie hoofdstuk IV, artikel 15 van de statuten van de Raad van Europa.

[34] Meer informatie, zie: webpagina van het verdrag en de brochure European Convention on human rights. A living instrument.

[35] Het Verdrag van Lissabon kent de Europese Unie het recht toe om toe te treden tot het EVRM. De erkenning is opgenomen in artikel 6, lid 2 van het Verdrag van de Europese Unie; toegelicht in Protocol nr. 8 over artikel 6, lid 2 (geconsolideerde versie: document 12016M/TXT.

[36] Beknopte informatie, zie: Europese Hof voor de rechten van mens. Vragen en antwoorden en Europees Hof voor de rechten van de mens. Het EHRM in 50 vragen.

[37] Enkel de tekst in de officiële talen (Engels en Frans) heeft geldingskracht. Er is echter ook een Nederlandstalige brochure beschikbaar: Europees Hof voor de Rechten van de Mens, Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, Council of Europe.

belang (nationale, openbare, economische veiligheid), m.b.t. het voorkomen van wanorde en strafbare feiten of m.b.t. de goede zeden of bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

"Eenieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.

Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen."

- Artikel 10. Iedereen heeft recht op vrijheid van meningsuiting, maar daar gaan ook plichten en verantwoordelijkheden mee gepaard en staten kunnen hieraan beperkingen opleggen en sancties voorzien ingeval van overtredingen. Deze beperkingen moeten wel wettelijk vastgesteld zijn en beantwoorden aan voor de democratie noodzakelijke voorwaarden. Bijvoorbeeld: voorkomen van strafbare feiten, beschermen van de goede naam of de rechten van anderen, voorkomen van de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen (artikel 10).

  "Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen. Dit artikel belet Staten niet radio-omroep-, bioscoop- of televisieondernemingen te onderwerpen aan een systeem van vergunningen.

  Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen."

- Artikel 14 verbiedt discriminatie op welke grond dan ook, waaronder op grond van geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.

- Artikel 17 stelt dat geen bepaling uit het verdrag mag aangegrepen worden om de rechten of vrijheden die het verdrag vestigt, op te heffen of meer te beperken dan bij dit verdrag voorzien.

Verdrag van Boedapest over cybercriminaliteit

Het Verdrag inzake de bestrijding van strafbare feiten verbonden met elektronische netwerken (2001),[38] beter bekend als het Verdrag van Boedapest over cybercriminaliteit, heeft als doel misdaden te bestrijden die enkel gepleegd kunnen worden met behulp van technologie, evenals misdaden waarbij technologie is gebruikt om een ander misdrijf te versterken.

[38] Het verdrag werd aanvaard in Boedapest in 2001 en is van kracht sinds 2004. Begin 2025 waren 77 landen, waaronder België, partij bij het verdrag en hebben 19 landen een observatiestatus. Meerdere EU-instellingen hebben eveneens een observatiestatus.

De préambule verwijst naar het internationaal recht, waaronder het Europees verdrag van de rechten van de mens (1950), het VN-verdrag van de politieke en burgerlijke rechten (1966) en het Verdrag van de rechten van het Kind (1989) als bepalend voor de voorzieningen van dit verdrag. [39] [40]

Het Verdrag definieert kernbegrippen zoals computersysteem, computergegevens, serviceprovider… en bevat richtlijnen voor nationale wetgeving over cybercriminaliteit, voor samenwerking tussen de partijen bij het verdrag [41] en voor de strafbaarstelling van bepaalde misdrijven, met name:

- illegale toegangverschaffing (artikel 2);
- illegale onderschepping data (artikel 3);
- verstoring van computergegevens (artikel 4);
- verstoring van een computersysteem (artikel 5);
- misbruik van technische hulpmiddelen, t.t.z. opzettelijk en onrechtmatig vervaardigen, verkopen, gebruiken, invoeren, verspreiden of anderszins beschikbaar stellen van:
  - een technisch hulpmiddel dat hoofdzakelijk is ontworpen of geschikt gemaakt voor het plegen van een van de strafbare feiten bedoeld in de artikelen 2 tot en met 5;
  - een computerwachtwoord, toegangscode of soortgelijk gegeven waarmee toegang kan worden verkregen tot een computersysteem of een gedeelte daarvan (artikel 6);
- computergerelateerde valsheid (artikel 7);
- fraude (artikel 8)
- delicten in verband met kinderpornografie (artikel 9).

Er zijn bepalingen over de aansprakelijkheid van rechtspersonen, de aanname van wetgeving, de instelling van procedures voor onderzoek van cybercriminaliteit, voor dataverstrekking, voor het veilig stellen van elektronisch bewijs van een misdrijf en richtsnoeren voor internationale samenwerking.

Bij het verdrag werd het Comité Cybercriminaliteit opgericht. De partijen bij het verdrag zijn lid van dit Comité. Het doel van het Comité is om informatie en ervaringen uitwisselen, de toepassing van de bepalingen van het verdrag interpreteren en de uitvoering van het verdrag evalueren. Binnen het Comité werden meerdere werkgroepen opgericht. [42] [43]

Eerste Aanvullend Protocol bij het Verdrag van Boedapest inzake cybercriminaliteit

In 2003 werd een Eerste Aanvullend Protocol (2003) [44] bij het Verdrag aanvaard. Het Protocol breidt het toepassingsgebied van het verdrag uit tot xenofobe en racistische propaganda die via computersystemen wordt verspreid. Het Protocol versterkt het wettelijk kader door 'racistisch en

---

[39] Het verdrag definieert minderjarigheid als iedere persoon beneden de 18 jaar (net zoals het Kinderrechtenverdrag). Landen die partij zijn bij het Kinderrechtenverdrag mogen die leeftijdsgrens wel verlagen tot 16 jaar.

[40] Het Verdrag maakt geen melding van cybergeweld tegen vrouwen. De bepalingen ervan kunnen in samenhang met de rechten volgend uit het CEDAW-verdrag en het Verdrag van Istanboel over het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld echter wel ingezet worden voor de ontwikkeling van specifieke wetgeving en het nemen van specifieke maatregelen om seksistisch en gendergebonden cybergeweld aan te pakken.

[41] Internationale samenwerking is bijzonder belangrijk omdat het bewijsmateriaal dat nodig is om misdrijven van cybercriminaliteit en cybergeweld te vervolgen en te onderzoeken zich vaak in een ander rechtsgebied bevindt.

[42] De rapporten van de plenaire vergaderingen van het Comité en van de werkgroepen vindt u op de website.

[43] De Europese Unie kan niet toetreden tot het Verdrag van Boedapest, maar steunt het Verdrag en de bijbehorende protocollen als onderdeel van de EU-strategie voor de veiligheidsunie en van de strategie voor cyberveiligheid

[44] Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems (ETS No. 189). Ondertekend door België in 2003, maar nog niet geratificeerd.

xenofoob materiaal' te omschrijven, door richtlijnen voor strafbaarstelling van vreemdelingenhaat en racistische propaganda in cyberspace te voorzien en door de manieren en middelen voor internationale samenwerking op vlak van onderzoek en vervolging van deze misdrijven te verbeteren. [45].

Racistisch en xenofoob materiaal

"Alle schriftelijk materiaal, elke afbeelding of elke andere weergave van ideeën of theorieën die haat, discriminatie of geweld tegen een individu of groep individuen bepleiten, bevorderen of daartoe aanzetten, op grond van ras, kleur, afkomst of nationaliteit of etnische herkomst, alsmede godsdienst, voor zover deze wordt gebruikt als aanleiding voor een van deze elementen." (artikel 2.1)

Staten die het Protocol ratificeren moeten wetgeving en andere maatregelen aannemen die volgende daden strafbaar stellen, namelijk, via een computersysteem:

- verspreiden van racistisch en xenofoob materiaal;
- bedreigen met een racistisch en xenofobisch motief;
- publiek beledigen met een racistische en xenofobe motivering;
- publiekelijk verspreiden of op andere wijze voor het publiek beschikbaar maken van een ontkenning, grove bagatellisering, goedkeuring of rechtvaardiging van volkerenmoord of van misdaden tegen de menselijkheid.[46]

Tweede Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake de bestrijding van strafbare feiten verbonden met elektronische netwerken

In 2022 werd een Tweede Aanvullend Protocol (2022) [47] bij het Verdrag van Boedapest over cybercriminaliteit aangenomen. Het Protocol draagt bij tot de internationale samenwerking op vlak van cybercriminaliteit en tot het verzamelen van elektronisch bewijsmateriaal in het kader van strafrechtelijke onderzoeken. Het voorziet gemeenschappelijke regels en aanvullende procedures voor een meer efficiënte wederzijdse bijstand en voor nieuwe vormen van samenwerking tussen bevoegde autoriteiten, zoals de mogelijkheid:

- tot directe samenwerking met serviceproviders en andere entiteiten die relevante informatie bezitten of gerechtigde toegang daartoe tot bezitten, die onder de jurisdictie van een andere partij vallen;
- tot spoedverstrekking van opgeslagen computergegevens ingeval van een noodsituatie, zijnde: een situatie waarin een aanzienlijk en imminent risico bestaat voor het leven of de veiligheid van een natuurlijk persoon;
- om verklaringen van deskundigen en getuigen af te nemen door middel van een videoconferentie;
- om gemeenschappelijke onderzoeksteams en gezamenlijke onderzoeken toe voeren. [48]

---

[45] België ondertekende dit protocol in 2003, maar heeft het nog niet geratificeerd. Protocol 1 bij het Verdrag inzake cybercriminaliteit heeft bijgevolg geen kracht van wet in ons land.

[46] Staten die partij zijn bij het Protocol kunnen eisen dat de in het eerste lid van dit artikel bedoelde ontkenning of grove bagatellisering wordt begaan met het oogmerk aan te zetten tot haat, discriminatie of geweld tegen een individu of groep van individuen, op grond van ras, kleur, afkomst of nationale of etnische herkomst, alsmede godsdienst; voor zover deze wordt gebruikt als aanleiding voor een van deze elementen. Of ze kunnen zich het recht voorbehouden het eerste lid van dit artikel niet of slechts gedeeltelijk toe te passen.

[47] Second Additional Protocol to the Convention on Cybercrime on enhanced co-operation and disclosure of electronic evidence (CETS No. 224). Ondertekend door België in 2022, maar nog niet geratificeerd.

[48] Het Protocol treedt in werking vanaf het moment dat vijf landen het geratificeerd hebben. Het overzicht van staten die het Protocol ondertekend/geratificeerd hebben, vindt u hier.

Verdrag van Istanboel over het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld

Het Verdrag van Istanboel (2011) [49] verschaft een alomvattend beleidskader om geweld tegen op vrouwen en intrafamiliaal geweld te voorkomen en te bestrijden, om slachtoffers te beschermen en te steunen en om deze misdrijven te bestraffen. Het verdrag geldt voor alle vormen van geweld, zowel in vredestijd als in oorlogstijd (artikel 2).

In de preambule worden alle vormen van geweld tegen vrouwen veroordeeld. De ondertekenende partijen erkennen dat de iure en de facto gelijkheid tussen vrouwen en mannen bepalend is om geweld tegen vrouwen te voorkomen en dat geweld tegen vrouwen wortelt in historisch ongelijke machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen. Ongelijke macht die geleid heeft tot dominantie van mannen over vrouwen en tot ongelijke rechten en discriminatie van vrouwen. Deze structurele, systemische aard van geweld is gendergerelateerd. Geweld is een cruciaal sociaal mechanisme om vrouwen in een ondergeschikte positie tegenover mannen te dwingen.

Definities

Het verdrag definieert wat onder gender, geweld tegen vrouwen en gendergerelateerd geweld tegen vrouwen moet worden begrepen.

Gender

> "De *maatschappelijk bepaalde rollen, gedragingen, activiteiten en eigenschappen die in een maatschappij passend worden geacht voor vrouwen en mannen."*

Geweld tegen vrouwen

> "*Een schending van de mensenrechten en een vorm van discriminatie van vrouwen en alle daden van gendergerelateerd geweld die resulteren in of die waarschijnlijk resulteren in lichamelijke, seksuele, psychologische of economische schade of leed voor vrouwen, met inbegrip van dreigingen met dergelijke daden, dwang of willekeurige vrijheidsberoving, ongeacht of dit plaatsvindt in het openbaar of in de privésfeer*."

Gendergerelateerd geweld tegen vrouwen

> "*Geweld gericht tegen een vrouw omdat ze een vrouw is of geweld dat vrouwen buitenproportioneel treft."*

Grondrechten, gelijkheid en non-discriminatie

Artikel 4 verplicht de partijen bij het verdrag om wetten en andere maatregelen aan te nemen die het recht van elkeen, en van vrouwen in het bijzonder, op een leven vrij van geweld beschermen en bevorderen, zowel in de publieke als in de private sfeer. Hierbij moet uitgegaan worden van vier pijlers: preventie, bescherming, justitie en een gecoördineerd beleid of partnerschappen. Alle vormen van discriminatie van vrouwen moeten veroordeeld en verboden worden, o.m. door:

- het principe van gelijkheid tussen vrouwen en mannen grondwettelijk te verankeren;
- wetten en praktijken die vrouwen discrimineren af te schaffen;
- de rechten van slachtoffers te vrijwaren, zonder discriminatie op welke grond dan ook.[50]

---

[49] Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Aangenomen in 2011; van kracht sinds 2014. België ondertekende het verdrag in 2014 en ratificeerde het in 2016.

[50] Bijzondere maatregelen om geweld tegen vrouwen te voorkomen of om vrouwen te beschermen tegen gendergebonden geweld vormen hierop geen inbreuk en zijn bijgevolg toegestaan.

Overheden moeten zich onthouden van betrokkenheid bij geweld tegen vrouwen en erop toezien dat de eigen structuren en instellingen hiernaar handelen (artikel 5). Ze moeten op alle domeinen een genderbewust beleid voeren dat gelijkheid tussen vrouwen en mannen en empowerment van vrouwen bevordert (artikel 6).

Geweld voorkomen

Vooroordelen, gewoonten, tradities en andere praktijken die uitgaan van een opvatting van minderwaardigheid van vrouwen of van stereotype rollen voor vrouwen en mannen moeten gebannen worden. Cultuur, gewoonte, religie, traditie of zogenaamde 'eer' mogen niet gebruikt worden om geweld tegen vrouwen te rechtvaardigen. De ondertekenende partijen moeten programma's en activiteiten aannemen die vrouwen versterken in hun eigen kracht en jongens en mannen aansporen om actief bij te dragen aan het voorkomen van geweld (artikel 12).

Preventie van geweld vereist de inzet van een breed gamma aan instrumenten, zoals: sensibiliseringscampagnes, onderwijs, opleidingen voor beroepskrachten, programma's m.b.t. relatievorming, daderbehandeling, mediawijsheid en samenwerking met vrouwenorganisaties, mensenrechteninstellingen, de ICT sector en de media (artikels 13 tot 17).

De private sector, de ICT-sector en de media moeten aangemoedigd worden om te participeren aan de ontwikkeling en uitvoering van het beleid, waaronder aanname van richtlijnen en normen voor zelfregulering om geweld tegen vrouwen te voorkomen en hun waardigheid te respecteren en te bevorderen (artikel 17).

Bescherming en toegang tot het recht

Alle slachtoffers moeten via wettelijke en andere maatregelen beschermd worden tegen verder geweld. Ze moeten toegang hebben tot passende diensten en hulpverlening, zoals: toegankelijke en correcte informatie, telefonische hulplijnen (24u/7), meldpunten, toegang tot het recht, tot psychologische, financiële en juridische bijstand en tot verweermiddelen tegen daders, m.i.v. adequate verweermiddelen tegen staten die hun verplichtingen niet nakomen.

Artikelen 29 tot en met 58 behandelen uiteenlopende aspecten van het recht en de toegang tot justitie, met bepalingen over: de strafbaarstelling van handelingen, schadevergoeding, medeplichtigheid, sancties, strafverzwarende omstandigheden tot regels betreffende geschillenbeslechting, procesrecht, beschermende maatregelen, rechtsbijstand en verjaringstermijnen.

Strafbare feiten

Fysiek, seksueel als psychologisch geweld moeten strafbaar gesteld worden. Het gaat hierbij zowel om opzettelijke gedrag zelf, als om opzettelijke medeplichtigheid, opzettelijke uitlokking of opzettelijke pogingen tot het plegen van deze daden (artikel 41). Het verdrag vermeldt onder meer:

- door middel van dwang of bedreiging ernstig beschadigen van de geestelijke integriteit van een ander (artikel 33);
- stalking of de herhaaldelijke bedreiging van een ander (artikel 34);
- opzettelijke gedragingen tot het plegen van daden van fysiek geweld tegen een derde (artikel 35);
- seksuele intimidatie, zijnde: elke vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek seksueel getint gedrag met als doel of gevolg de waardigheid van een persoon te schenden; in het bijzonder door de creatie van een intimiderende, vijandige, onterende, vernederende of beledigende omgeving (artikel 40).

Strafverzwarende omstandigheden

Artikel 46 bepaalt strafverzwarende omstandigheden, zoals: herhaalde pleging van het strafbare feit, geweld gepleegd door twee of meer personen die gezamenlijk optraden, geweld voorafgegaan door of vergezeld van extreem geweld, geweld gepleegd met behulp van of onder bedreiging met een wapen; het strafbare feit heeft geleid tot zwaar lichamelijk letsel van of ernstige mentale schade bij het slachtoffer, de dader werd eerder veroordeeld voor vergelijkbare strafbare feiten.

Cybergeweld

Deze richtlijnen moeten ook toegepast worden om cybergeweld te bestrijden. De bescherming van de mensenrechten van alle vrouwen moet hierbij centraal staan. Dit betekent dat rekening moet worden gehouden met specifieke behoeften van personen die omwille van specifieke omstandigheden bijzonder kwetsbaar zijn of in het vizier worden genomen. [51]

Bij het Verdrag van Istanboel werd ook een toezichtsorgaan opgericht om de uitvoering ervan te monitoren: GREVIO. Dit Comité is ook bevoegd voor het opstellen van Algemene Aanbevelingen [52] in verband met de toepassing van het verdrag. [53]

GREVIO Algemene Aanbeveling nr.1 over de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen

In 2021 formuleerde GREVIO Algemene Aanbeveling1 over de toepassing van het verdrag in verband met de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen. Hierin belicht het Comité de relevantie van meerdere bepalingen van het verdrag voor het bestrijden van cybergeweld en definieert het wat daaronder moet worden verstaan, namelijk: de gedigitaliseerde dimensie van gendergebonden geweld tegen vrouwen en meisjes. Het gaat zowel om online geweld als om gedigitaliseerd en technologisch gefaciliteerd geweld, m.i.v. stalkerware.[54]

Cybergeweld omvat een breed scala aan handelingen die zowel online als offline via het gebruik van technologie plaatsvinden. De aanbeveling beschrijft diverse vormen van cybergeweld en bevat in bijlage ook een woordenlijst. GREVIO wijst op de bijzondere kwetsbaarheid van vrouwen die met intersectionele vormen van geweld [55] te maken hebben en op de noodzaak van een genderbewust intersectioneel beleid en verwijst in dit verband naar het VN-Vrouwenrechtenverdrag en naar de Algemene Aanbevelingen 28, [56] 33 [57] en 35 [58] van het CEDAW-comité.

GREVIO formuleert meerdere aanbevelingen ten behoeve van een gecoördineerd beleid om cybergeweld tegen vrouwen te voorkomen, te bannen en te bestraffen, waaronder:

- ontwikkel en aanvaard wetgeving om cybergeweld tegen vrouwen aan te pakken;

---

[51] Zie o.m.: Vrouwenraad (2023) Cybergeweld tegen vrouwen en Vrouwenraad (2024) Cybergeweld. Obstakel voor vrouwen in de politiek en het openbare leven.

[52] De Algemene Aanbevelingen van GREVIO geven een gemeenschappelijke betekenis aan bepaalde artikelen of thema's van het verdrag en gelden voor alle partijen. Ze behoren tot de categorie van zogenaamde 'soft law'.

[53] Het Belgische rapport over de uitvoering van het verdrag, de evaluatie en aanbevelingen van GREVIO vindt u hier.

[54] Stalkerware laat toe om iemands privéleven te volgen zonder diens medeweten of toestemming. Het verleent toegang tot persoonlijke informatie zoals contacten, gesprekslogboeken, foto's, video's, sms-berichten en zelfs fysieke locatie. Het zijn technologische middelen die daders misbruiken om slachtoffers te stalken, in de gaten te houden en te controleren, zoals smartphones, camera's en andere opnameapparatuur, Global Positioning Systems (GPS) of satellietnavigatiesystemen of andere met internet verbonden apparaten (slimme horloges, fitness-tracers en slimme thuisapparaten), evenals software zoals spyware of andere mobiele toepassingen.

[55] Hierbij wordt het gendergebonden geweld versterkt/uitgelokt door bijkomende factoren zoals handicap, seksuele voorkeur, politieke voorkeur, kleur, religie, sociale afkomst, genderexpressie, migratiestatus, bekendheid, enz.

[56] Aanbeveling over de belangrijkste verplichtingen volgend uit artikel 2 (non-discriminatie) van het Vrouwenrechtenverdrag.

[57] Aanbeveling over de toegang van vrouwen tot justitie.

[58] Aanbeveling over gendergebonden geweld.

- neem initiatieven om genderstereotypen en discriminatie te bannen;
- promoot digitale geletterdheid en online veiligheid in het onderwijs;
- zet voor iedereen toegankelijke ondersteunende en juridische diensten op; en voorzie middelen en opleidingen voor de betrokken beroepskrachten;
- investeer in kennisdeling en sensibilisering over cybergeweld tegen vrouwen;
- neem cybergeweld op in nationale strategieën/actieplannen voor preventie en bannen van geweld;
- stimuleer internetproviders om hun verantwoordelijkheid op te nemen en om actie te ondernemen om een eind te maken aan cybergeweld tegen vrouwen;
- investeer in onderzoek en dataverzameling.

Aanbevelingen van het Comité van Ministerieel van de Raad van Europa

Het Comité van Ministers van de Raad van Europa formuleerde meerdere aanbevelingen die direct relevant zijn voor het voorkomen en bannen van cybergeweld.[59] De aanbevelingen bevatten naast beknopte analyses, richtsnoeren voor het beleid van de lidstaten. Het zijn politieke besluiten die behoren tot de zgn. soft law. Het Comité van Ministers kan lidstaten vragen om rapporten in te dienen over de acties die ze gevoerd hebben om de aanbevelingen uit te voeren.

Aanbeveling R(97)20 over haatuitlatingen

Aanbeveling 97)20 [60] maant regeringen aan om maatregelen te treffen tegen haatzaaien en formuleert een definitie van haatzaaien of haatspraak.[61] De aanbeveling geldt voor haatuitlatingen algemeen én voor haatzaaien via de media in het bijzonder en ze reikt verder dan racisme, xenofobie en antisemitisme. Dit volgt uit de open formulering 'andere vormen van haat'.

Haatzaaien/haatspraak

> "*Alle vormen van meningsuiting die rassenhaat, vreemdelingenhaat, antisemitisme of andere vormen van haat op basis van onverdraagzaamheid verspreiden, aanmoedigen, bevorderen of rechtvaardigen, met inbegrip van: onverdraagzaamheid die tot uiting komt in agressief nationalisme en etnocentrisme, discriminatie van en vijandigheid jegens minderheden, migranten en mensen met een migratieachtergrond*."

In de aanbeveling stelt het Comité van Ministers dat regeringen, met respect voor de vrijheid van meningsuiting en de autonomie van de media, passende maatregelen en wetgeving moeten aannemen in overeenstemming met volgende principes:

- Principe 1. Overheden, publieke instellingen en officiële vertegenwoordigers moeten zich onthouden van uitspraken die redelijkerwijze opgevat kunnen worden als haatzaaiend of als uitlatingen die ertoe leiden dat rassenhaat, vreemdelingenhaat, antisemitisme of andere vormen van discriminatie of haat op grond van onverdraagzaamheid gelegitimeerd, verspreid of gepromoot worden. Dergelijke uitlatingen moeten verboden worden en publiek worden tegengesproken.

---

[59] Cybergeweld = online geweld en digitaal en technologisch gefaciliteerd geweld.

[60] Recommendation R(97)20 of the Committee of Ministers to member states on "hate speech, 30 October 1997.

[61] De term 'hate speech' wordt in het Nederlands op meerdere manieren vertaald, met name, als: haatzaaien, haatspraak, haatuitlatingen, haatboodschappen, haatdaden. Afhankelijk van de context en de actie(s) die men wil benadrukken gebruikt men de ene dan wel de andere term. In juridische en politieke context gebruikt men dikwijls 'haatzaaien'. In de media en maatschappelijke context het woord 'haatspraak. Ook het Engelse hate speech zelf wordt gebruikt in het Nederlands.

- Principe 2. Regeringen moeten een degelijk rechtskader ontwikkelen of in stand houden met daarin civielrechtelijke, strafrechtelijke en bestuursrechtelijke bepalingen inzake haatuitlatingen. Dit moet de administratieve en gerechtelijke autoriteiten in staat stellen om in elk afzonderlijk geval de eerbiediging van de vrijheid van meningsuiting te verzoenen met de eerbiediging van de menselijke waardigheid en de bescherming van de reputatie of de rechten van anderen.

- Principe 3. Elke inperking of inmenging in de vrijheid van meningsuiting moet strikt beperkt zijn en op niet-arbitraire wijze worden toegepast. Dit wil zeggen in overeenstemming met de wet, op basis van objectieve criteria en onderworpen aan onafhankelijke rechterlijke controle.

Aanbeveling Rec(2002)12 over educatie tot democratisch burgerschap

In 2002 aanvaardt het Comité van Ministers Aanbeveling Rec(2002)12 [62] over opvoeden tot democratisch burgerschap. De aanbeveling bevat algemene richtlijnen en aanbevelingen over doelstellingen en inhoud van het onderwijs. Ze gaat in op methodieken voor succes, elementen voor de leerkrachtenopleiding en voor de rol van de media en de nieuwe informatietechnologie.

Onderwijs voor democratisch burgerschap gaat uit van fundamentele waarden zoals vrijheid, gelijkheid, solidariteit, mensenrechten en de rechtsstaat. Het heeft als doel individuen te empoweren zodat ze vreedzame, geweldloze relaties kunnen opbouwen en democratische attitudes verwerven.

De ministers bevelen de lidstaten aan om hun onderwijsbenaderingen te richten op het bevorderen van een democratische cultuur, democratisch samenleven en het bestrijden van nationalisme, racisme, intolerantie en extremistisch gedrag. En om hiertoe (o.m.):

- educatie over burgerschap-, politiek en mensenrechten te integreren in verschillende disciplines en vakoverstijgende leergebieden;

- in te zetten op de ontwikkeling van attitudes en competenties zoals: respectvol kunnen omgaan met verschillen en met snelle maatschappelijke veranderingen, vredevolle conflictoplossing, overwegen van ethische alternatieven, delen van verantwoordelijkheden en opbouwen van niet-agressieve relaties en het ontwikkelen van een kritische benadering van informatie en culturele concepten kritisch benaderen vanuit het perspectief van respect voor mensenrechten en behoud van de fundamentele Europese waarden;

- diverse onderwijsmethoden te hanteren die inzetten op actieve participatie van leerlingen, docenten en ouders in schoolbeheer, leerlinggerichte benaderingen zoals projectleren, de combinatie van theorie en praktijk, bevorderen van tolerantie, morele integriteit en respect voor diversiteit, het samenbrengen van formeel en informeel onderwijs en het opbouwen van burgerpartnerschappen tussen scholen, gezinnen, gemeenschappen, werkplekken en media;

- de media en de nieuwe informatietechnologieën te benutten als (krachtige) educatieve instrumenten d.m.v. de ontwikkeling van media-educatie en onderwijs in nieuwe informatietechnologieën, educatieve experimenten en innovaties op vlak van onderwijs voor democratisch burgerschap en door de massamedia aan te moedigen bij te dragen aan de bevordering van onderwijs voor democratisch burgerschap.

[62] Recommendation Rec (2002)12 of the Committee of Ministers to member states on education for democratic citizenship, 16 October 2002.

Aanbeveling Rec(2006)12 over empoweren van kinderen in de nieuwe ICT omgeving

In Aanbeveling CM/Rec(2006)12 [63] over empowerment van kinderen in de nieuwe informatie en communicatie (ICT) omgeving benadrukken de ministers dat de ontwikkeling van ICT de democratische cultuur en het genot van de mensenrechten moet bevorderen, zoals vastgesteld in het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en in het Verdrag over cybercriminaliteit en het eerste Protocol daarbij, dat meerdere types inhoud en gedrag als 'illegaal', een schending van het EVRM aanduidt.

De ministers wijzen erop dat niet enkel illegale ICT inhoud en daden kinderen kunnen beschadigen. Ook zaken zoals pornografie, verheerlijking van geweld, zelfbeschadiging, vernederende, discriminerende uitingen of excuses voor dergelijk gedrag, uitlokking (grooming), pesten, stalken en andere vormen van intimidatie kunnen een nadelig effect hebben op het fysieke, emotionele en psychologisch welbevinden van kinderen.

Ze herinneren aan enkele eerdere aanbevelingen: Aanbeveling R(97)19 [64] over de weergave van geweld in de elektronische media, Aanbeveling R(99)5 [65] over de bescherming van privacy op het internet en Aanbeveling Rec(2001)8 [66] over zelfregulering en bescherming van gebruikers tegen illegale of schadelijke inhoud in verband met ICT-diensten.

Lidstaten worden aangespoord om een samenhangende strategie voor informatiegeletterdheid en ICT-training te ontwikkelen zodat kinderen en hun begeleiders deze diensten en technologieën optimaal kunnen benutten. Ze moeten met name waarborgen dat:

- informatiegeletterdheid en ICT training een vast onderdeel is van het onderwijs, om zo kinderen vanaf jonge leeftijd vertrouwd te maken met ICT en hen ICT-vaardigheden bij te brengen;
- kinderen de nodige vaardigheden verwerven om op een respectvolle manier digitaal te communiceren, inhoud aan te maken en te verspreiden; d.w.z. met respect voor de fundamentele rechten en vrijheden van anderen en van zichzelf;
- deze vaardigheden kinderen helpen om inhoud zoals geweld, zelfbeschadiging, pornografie, discriminatie, racisme… en gedrag zoals online misleiding, pesten, intimidatie of stalking beter te begrijpen en empoweren om hiermee om te gaan.

Aanbeveling CM/Rec(2007)11 over vrijheid van meningsuiting, van informatie en ICT

In Aanbeveling CM/Rec(2007)11 [67] over het bevorderen van vrijheid van meningsuiting en van informatie in de context van nieuwe ICT- technieken en diensten worden de lidstaten, de particuliere sector en het maatschappelijk middenveld aangespoord om gemeenschappelijke normen en strategieën te ontwikkelen m.b.t. respect voor de mensenrechten en voor de rechtsstaat.

---

[63] Recommendation Rec(2006)12 of the Committee of Ministers to member states on empowering children in the new information and communications environment, 27 September 2006.

[64] Recommendation No. R (97) 19 of the Committee of Ministers to member states on the portrayal of violence in the electronic media, 30 October 1997.

[65] Recommendation R (1999) 5 of the Committee of Ministers for the Protection of Privacy on the Internet: Guidelines for the Protection of Individuals with Regards to the Collection and Processing of Data on Information Highways, 23 February 1999.

[66] Recommendation Rec(2001)8 of the Committee of Ministers to member states on self-regulation concerning cyber content (self-regulation and user protection against illegal or harmful content on new communications and information services), 5 September 2001.

[67] Recommendation CM/Rec(2007)11 of the Committee of Ministers to member states on promoting freedom of expression and information in the new information and communications environment, 26 September 2007.

Transparantie en bijstand

Deze normen en strategieën moeten individuele gebruikers empoweren en transparantie, informatie, begeleiding en bijstand waarborgen m.b.t.:

- het toezicht op e-mailverkeer en internetgebruik en de verwerking van persoonsgegevens;
- de bepaling van het niveau van persoonlijke anonimiteit bij gebruik van ICT;
- de vaststelling van het niveau van persoonlijke veiligheid bij gebruik van ICT;
- het opstellen van gebruikersprofielen en bewaren van persoonsgegevens door aanbieders van zoekmachines en van inhoud;
- vermelding en prioritaire toewijzing door zoekmachines inzake het recht om informatie te ontvangen en te verstrekken;
- het filteren en blokkeren van de toegang tot inhoud en diensten;
- de verwijdering van als illegaal beschouwde inhoud;
- de blootstelling van kinderen aan inhoud en gedrag die een risico op schade inhouden;
- door gebruikers gegenereerde inhoud en communicatie m.b.t. de menselijke waardigheid, de rechten van anderen en het recht op een privéleven. (richtlijn I)

Betrouwbare en vrije informatie

De normen en strategieën moeten betrouwbare informatie, flexibele creatie van inhoud en transparantie over de verwerking van informatie faciliteren, waarbij een evenwicht gevonden moet worden tussen vrijheid van meningsuiting en van informatie én respect voor de menselijke waardigheid en de rechten van anderen; rekening houdend met het feit dat het recht op vrijheid van meningsuiting onderworpen kan zijn aan formaliteiten, voorwaarden en beperkingen.

Om deze rechten te verzekeren is het van zeer groot belang dat de lidstaten, de particuliere sector en het maatschappelijk middenveld samenwerken. De lidstaten worden aangemoedigd om:

- regelmatig te overleggen met alle stakeholders om hun respectievelijke bevoegdheden, rollen en verantwoordelijkheden m.b.t. vrijheid van meningsuiting, vrijheid van informatie en de andere mensenrechten vast te leggen en om, waar nodig in samenwerking met andere stakeholders, een wettelijk kader aan te nemen over taken en verantwoordelijkheden van de belanghebbenden;

- te zorgen dat aanvullende regelgevingsstelsels (zoals nieuwe vormen van co-regulering en zelfregulering) adequaat kunnen inspelen op technologische ontwikkelingen en conform zijn met respect voor de mensenrechten en de rechtsstaat;

- de private sector aan te sporen mee te werken aan de evaluatie en eventuele bijsturing van hun acties en besluiten die impact hebben op de rechten en vrijheden van individuen én om waar nodig nieuwe vormen van open, transparante en verantwoordelijke zelfregulering te ontwikkelen;

- het maatschappelijk middenveld, m.i.v. instellingen voor hoger onderwijs en de media, aan te sporen om de ethische en sociale impact van de acties en besluiten van de stakeholders te monitoren en om te onderzoeken of deze verenigbaar zijn met de mensenrechten en de rechtsstaat; om de aandacht van het publiek te vestigen op belanghebbenden die zich niet verantwoordelijk gedragen én om individuen en groepen bij te staan wiens rechten en vrijheden geschaad zijn, o.m. door de relevante stakeholders hierover aan te spreken.

Aanbeveling CM/REC(2007)13 over gendermainstreaming in het onderwijs

In Aanbeveling CM/Rec(2007)13 [68] over gendermainstreaming in onderwijs verwijst het Comité van Ministers naar 'onderwijs voor democratisch burgerschap' [69] als een belangrijke factor voor de bevordering van gelijkheid tussen vrouwen en mannen, voor wederzijds begrip en sociale samenhang, evenals voor de weerbaarheid en ontwikkeling van een democratische samenleving en cultuur.

Onderwijs heeft een belangrijke invloed op de beeldvorming en normeringen over vrouwelijkheid en mannelijkheid en op de toewijzing van al dan niet beperkende sociale rollen aan de seksen. Formele discriminatie bannen volstaat niet om de facto gelijkheid in het onderwijs en in de samenleving te bereiken. Dit vraagt een alomvattende aanpak en structurele veranderingen op alle niveaus.

De aanbeveling bevat 59 concrete voorstellen met meerdere maatregelen in verband met onderwijswetgeving en onderwijsbeleid, met als doel om van onderwijs een werkinstrument te maken voor gendergelijkheid, welke een essentieel aspect van democratisch burgerschap is. Er zijn bepalingen over wetgeving, gendermainstreaming, leerdoelen, leerinhouden, lesmaterialen, lerarenopleidingen, onderwijsmethoden, onderwijs voor democratisch burgerschap en mensenrechten, waarvan preventie en bestrijden van seksistisch geweld en onderzoek naar de impact van het onderwijsbeleid op jongens en meisjes deel uitmaken.

Lidstaten moeten, onder meer:

- respect voor de mensenrechten en voor het beginsel van gelijkheid tussen vrouwen en mannen verankeren in de onderwijswetgeving, om zo gelijke rechten en kansen voor jongens en meisjes op school te waarborgen en de facto bij te dragen tot gendergelijkheid in de samenleving;
- waarborgen dat in de basiswetgeving over schoolsystemen, gendergelijkheid centraal staat in het onderwijspakket van democratisch burgerschap en mensenrechten, en waarborgen dat dit, naast andere kwesties die van vitaal belang zijn voor de democratie, opgenomen is als een te behalen doelstelling in leerplannen, schoolcultuur en lerarenopleiding;
- de wetgeving en gebruikelijke praktijk evalueren vanuit het perspectief van het bereiken van gelijkheid voor meisjes/vrouwen en jongens/mannen;
- de methodiek van gendermainstreaming toepassen op alle niveaus van het onderwijssysteem en hiertoe actieplannen opmaken en middelen voorzien;
- indicatoren aannemen en bekendmaken voor de beoordeling van lesmateriaal vanuit een gendergelijkheidsperspectief, met name wat betreft schoolboeken en multimedia producten;
- auteurs en uitgevers van schoolboeken en van educatief materiaal sensibiliseren voor de noodzaak om gendergelijkheid op te nemen in de kwaliteitscriteria voor dit materiaal;
- leraren aanmoedigen om seksistisch taalgebruik en stereotype beeldvorming (inhoud, taal, illustraties) te bespreken en om leerlingen te empoweren zodat ze seksisme kunnen herkennen, analyseren en in vraag stellen;
- niet-seksistisch taalgebruik in de onderwijspraktijk bevorderen;
- leercontexten creëren die gericht zijn op de behoeften en belangen van én meisjes én jongens inzake maatschappelijke kwesties die de samenleving beïnvloeden en die democratisch

[68] Recommendation CM/Rec(2007)13 of the Committee of Ministers to member states on gender mainstreaming in education, 10 October 2007.

[69] Recommendation Rec (2002)12 of the Committee of Ministers to member states on education for democratic citizenship, 16 October 2002.

burgerschap bevorderen, o.a., door zowel meisjes als jongens te erkennen als actoren voor sociale verandering en door projecten op te zetten die initiatief aanmoedigen, actiegerichte kennis en vaardigheden bijbrengen, en zo banden smeden tussen het leven op school en daarbuiten;

- inzetten op het voorkomen en bannen van seksistisch geweld, o.m. door
  - jongeren te leren relaties te beschouwen en aan te gaan met respect voor gendergelijkheid, mensenrechten, machtsverhoudingen en geweld;
  - scholen richtsnoeren aan te reiken die hen helpen om respect voor iedereen centraal te stellen in alles wat ze doen en die hen ondersteunen bij het voorkomen en aanpakken van individueel of collectief geweld of discriminatie, zodat leerlingen zich veilig voelen op school en geen angst, pesterijen, intimidatie, fysiek geweld of seksuele grensoverschrijding hoeven te ervaren;
  - leerkrachten bewust te maken en op te leiden zodat ze alle vormen van seksistisch geweld kunnen herkennen en analyseren, ze er gepast tegen kunnen optreden en ze het recht van meisjes op zelfbeschikking kunnen ondersteunen;
  - onderzoek naar gender en onderwijs te initiëren en te ondersteunen; bijvoorbeeld: onderzoek naar seksisme in de mondelinge en schriftelijke taal die in de klas en elders op school wordt gebruikt, naar innovatieve projecten over genderstereotypen en het gedrag van leerlingen, naar beelden/normeringen over mannelijkheid en vrouwelijkheid, over nieuwe identiteiten voor meisjes en relaties tussen meisjes en jongens, met bijzonder aandacht voor agressief en beledigend gedrag.

Aanbeveling CM/Rec(2007)17 over standaarden en mechanismen voor gendergelijkheid

In 2007 aanvaardt het Comité van Ministers Aanbeveling CM/REC(2007)17 [70] over standaarden en mechanismen voor gendergelijkheid. Hierin stellen de ministers dat gendergelijkheid volledige en wezenlijke gelijkheid betreft, in rechte en in de werkelijkheid.

Staten moeten alle vormen van discriminatie op grond van geslacht uitbannen én maatregelen nemen om wezenlijke of feitelijke gendergelijkheid te bereiken. De aanbeveling bevat algemene en specifieke richtsnoeren voor verschillende beleidsdomeinen, waaronder op het gebied van taal, media en communicatie.

Lidstaten moeten (o.m.)

- maatregelen nemen om seksisme in taal te bannen en actie ondernemen om niet-seksistisch taalgebruik [71] in alle sectoren te bevorderen, met name in de overheidssector en op alle niveaus en in alle vormen van onderwijs en in de media;
- instellingen voor gendergelijkheid en andere relevante instellingen een duidelijk mandaat geven om toe te zien op de uitvoering van het beginsel van niet-seksistisch taalgebruik;
- initiatieven nemen die het bannen van discriminerende uitdrukkingen die vrouwen en mannen beschrijven in termen van hun fysieke verschijning, van ongelijkheden of van stereotype genderrollen bevorderen;

[70] Recommendation CM/Rec(2007)17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms, 21 November 2007.

[71] Taal waarin de aanwezigheid, gelijke status en rollen van vrouwen en mannen in de samenleving gelijkwaardig worden weergegeven en met dezelfde waarde en waardigheid worden behandeld.

- met respect van de beginselen van onafhankelijkheid van de media en van vrijheid van meningsuiting, effectieve maatregelen aanmoedigen die verzekeren dat gendergelijkheid, gerespecteerd wordt in en door de media, waaronder:
  - de volledige implementatie van strategische doelstelling J (vrouwen en media) van het Peking Actieplatform (1995);
  - normeringen tegen bedreigingen van de menselijke waardigheid, gendergerelateerd geweld en het negatieve gebruik van het beeld van vrouwen en mannen in de media;
  - richtsnoeren m.b.t. respect voor de menselijke waardigheid en voor de projectie van positieve, evenwichtige en gevarieerde afbeelding van vrouwen en mannen en van genderrollen;
  - aanmoedigen van mediaorganisaties om zelfregulerende maatregelen, richtlijnen, gedragscodes aan te nemen in verband met seksediscriminatie/gendergelijkheid, niet-seksistisch taalgebruik, niet-stereotype beeldvorming en bannen van gewelddadig of vernederend materiaal;
  - bevordering van de deelname van vrouwen op besluit- en managementniveau en in technische diensten van zowel publieke als particuliere mediaorganisaties, alsmede in advies-, regelgevings- en toezichtsorganen van de mediasector; en dit regelmatig evalueren;
  - promotie van de aanwezigheid van vrouwen als journalisten en als deelnemers aan de media (nieuws, politiek, cultuur, amusement, reclame…); en dit regelmatige beoordelen;
  - onderzoek naar berichtgeving over de deelname van vrouwen aan onderwijs, wetenschap en cultuur, politiek, economie en het sociale leven, én naar de impact van de media op de vorming van waarden en attitudes, behoeften en belangen van vrouwen en mannen;
  - genderbewuste training voor mediaprofessionals, m.i.v. eigenaars en managers;
- een duidelijke boodschap meegeven van nultolerantie voor elke vorm van geweld tegen vrouwen;
- het publiek en mediaprofessionals voorlichten en sensibiliseren dat geweld tegen vrouwen een schending van de mensenrechten is, m.i.v. specifieke informatie voor jongens en mannen over hun verantwoordelijkheid m.b.t. preventie en bannen van geweld én van informatie over intersectionele factoren die bepaalde groepen bijzonder kwetsbaar maken voor discriminatie en geweld omwille van overlappende factoren van geslacht met factoren zoals ras, huidskleur, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of sociale afkomst, behoren tot een nationale minderheid.

Aanbeveling CM/Rec(2012)3 over bescherming van de mensenrechten en zoekmachines

Aanbeveling CM/Rec(2012)3 [72] over de bescherming van de mensenrechten in verband met de werking van zoekmachines belicht diverse verbanden tussen de modus operandi van zoekmachines en mogelijke inbreuken op de mensenrechten. Deze risico's houden in het bijzonder verband met artikel 10 (vrijheid van meningsuiting) en artikel 8 (recht op privacy) van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en het Verdrag voor de bescherming van personen m.b.t. de automatische verwerking van persoonlijke data. Dit in samenhang met de opbouw van algoritmen, partijdige selectie, rangschikking en versterking van berichten en het bewaren en verwerken van persoonlijke gegevens, m.i.v. private informatie die niet bedoeld is voor communicatie, zoals zoekgeschiedenis [73] en gedragsprofielen, op basis waarvan nieuwe data en nieuw profielen gegenereerd en bewaard worden.

[72] Recommendation CM/Rec(2012)3 of the Committee of Ministers to member states on the protection of human rights with regard to search engines,4 April 2012.

[73] De zoekgeschiedenis van een persoon kan de overtuigingen, interesses, relaties of bedoelingen van een persoon onthullen, m.i.v. gevoelige gegevens over ras, politieke opvattingen, religieuze of andere overtuigingen, gegevens over gezondheid,

In de informatiemaatschappij zijn zoekmachines een belangrijk element in de toegang tot en verspreiding van informatie, de vorming en verspreiding van meningen, ideologieën, normen en waarden, evenals voor de deelname aan het sociale, politieke, culturele en economische leven.

De ministers wijzen op het cruciaal belang om de modus operandi van zoekmachines te reglementeren zodat deze overeenstemt met het internationaal recht en de mensenrechten. Lidstaten moeten verzekeren dat providers van zoekmachines de privacy-rechten en de principes van gegevensbescherming respecteren en ze moeten hiertoe wettelijke maatregelen nemen die:

- de verzameling en verwerking van persoonlijke gegevens tot een minimum beperkt. Het IP-adres van een gebruiker mag enkel opgeslagen worden indien dit noodzakelijk is voor een legitiem doel en indien geen alternatieven voorhanden zijn;

- de bewaartermijnen van persoonlijke gegevens beperken tot de periode die strikt noodzakelijk is voor legitieme en specifieke doelen van de verwerking. Providers moeten met aantoonbare redenen de verzameling en het behoud van deze gegevens kunnen rechtvaardigen. Deze informatie moet openbaar en gemakkelijk toegankelijk zijn;

- de meest geschikte beveiligingsmaatregelen voorzien om persoonlijke gegevens te beschermen tegen onwettige toegang door derden, m.i.v. meldingssystemen voor datalekken, m.i.v. end-to-end versleuteling. [74] van berichten tussen de gebruiker en de zoekmachineprovider;

- waarborgen dat gebruikers vooraf in toegankelijke taal geïnformeerd worden over de manier waarop hun persoonlijke data gebruikt zullen worden en over hun rechten in dit verband, m.i.v. het recht op bescherming van hun persoonlijke gegevens en op informatie indien deze gecompromitteerd zijn;

- verzekeren dat gebruikers eenvoudig toegang hebben tot hun persoonlijke gegevens die door zoekmachineproviders worden verwerkt, m.i.v. het recht om deze te corrigeren of te verwijderen; [75]

- waarborgen dat het verrijken van gebruikersprofielen en toegang tot gebruikersgegevens aan publieke of private entiteiten, m.i.v. de garantie dat kruisverwijzing van data afkomstig van verschillende diensten/platformen van de zoekmachineprovider alleen uitgevoerd wordt indien de gebruiker daar ondubbelzinnig toestemming voor gegeven heeft;

- ervoor zorgen dat verzoeken om gebruikersgegevens door wetshandhavingsinstanties op een strikte, transparante en juridisch goed onderbouwde manier gebeuren, zonder onevenredige lasten voor de aanbieders;

- garanderen dat alle wetgeving, beleidsmaatregelen en verzoeken tot de-indexeren of filteren van websites en elk verzoek tot het verwijderen van inhoud in overeenstemming is met artikel 10, lid 2 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

---

seksleven of strafrechtelijke veroordelingen ...die speciale bescherming rechtvaardigen op grond van artikel 6 van het Verdrag voor de bescherming van personen m.b.t. de automatische verwerking van persoonlijke data (1981).

[74] Dit is het versleutelen van berichten op een zodanige wijze dat alleen de zender en ontvanger de inhoud van berichten kunnen lezen. Volledige privacy is echter niet gegarandeerd (zie Wikipedia).

[75] Elk verzoek om inhoud te verwijderen moet wel in overeenstemming zijn met artikel 10, lid 2 van het EVRM; in geval van verwijdering moet de 'gebruiker' geïnformeerd worden over de oorsprong van het verzoek, met inachtneming van het recht op privacy en de bescherming van persoonlijke gegevens.

Aanbeveling CM/Rec(2013)1 over gendergelijkheid en de media

In Aanbeveling CM/Rec(2013)1 over gendergelijkheid en de media [76] herinnert het Comité van Ministers aan de verplichting om de rechten en vrijheden van het Europees verdrag van de rechten van de mens en de bijbehorende protocollen voor iedereen te waarborgen, zonder enige discriminatie. Dit is bepaald in artikel 14 van het verdrag [77] en versterkt door Protocol Nr.12 bij het verdrag, dat een algemeen verbod op discriminatie vestigt, ook voor rechten die niet opgenomen zijn in het verdrag. [78]

De ministers wijzen erop dat gendergelijkheid noodzakelijk is voor het volledig genot van de mensenrechten en dat democratie de gelijke deelname van vrouwen en mannen aan het openbare leven vereist. Respect voor gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen is een essentiële voorwaarde voor democratisch bestuur, verantwoorde besluitvorming en sociale rechtvaardigheid.

Gendergelijkheid veronderstelt gelijke zichtbaarheid, empowerment, verantwoordelijkheid en deelname van vrouwen en mannen op alle domeinen van het openbare leven, waaronder de media. Vrijheid van meningsuiting en gendergelijkheid gaan hand in hand gaan. Gendergelijkheid in de media, gaat zowel over de deelname aan en toegang tot de media als over de inhoud en de manier waarop deze gepresenteerd wordt. Dit gaat zowel de 'reguliere' als digitale media aan.

De ministers stellen meerdere beleidsrichtlijnen voorop. Lidstaten moeten (onder meer):

- gepaste wetgeving aannemen of bestaande wetgeving evalueren en bijsturen zodat het beginsel van de menselijke waardigheid gerespecteerd wordt en elke vorm van discriminatie op grond van sekse verboden wordt, evenals aanzetten tot haat en tot elke vorm van gendergebonden geweld;

- de juiste voorwaarden creëren waaronder de media gendergelijkheid kunnen integreren als een fundamenteel principe van hun activiteiten en van de institutionele organisatie in de nieuwe multidimensionale mediaomgeving;

- relevante stakeholders en de media sensibiliseren voor het belang van gendergelijkheid voor democratie en het volledig genot van de mensenrechten;

- mediaorganisaties aanmoedigen om zelfregulerende maatregelen te nemen om gendergelijkheid te bevorderen, met interne gedrags- en ethische codes, een intern toezichtmechanisme en normen voor de berichtgeving, met als doel het bevorderen van:
  - gelijke toegang en vertegenwoordiging van vrouwen en mannen in het medianetwerk;
  - evenwichtige deelname van vrouwen en mannen in leidinggevende functies, in organen met een adviserende, regelgevende of interne toezichthoudende rol en in het besluitvormingsproces in het algemeen;
  - niet-stereotype beeldvorming, rollen en zichtbaarheid van vrouwen en mannen en het vermijden van seksistische reclame, taal en inhoud die kunnen leiden tot discriminatie op grond van geslacht, tot haat en gendergerelateerd geweld;

---

[76] Recommendation CM/Rec(2013)1 of the Committee of Ministers to member States on gender equality and media, 10 July 2013.

[77] Artikel 14 van het EVRM verbiedt discriminatie m.b.t. alle rechten en vrijheden uit het verdrag zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of afkomst, behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of een andere status.

[78] Protocol 12 garandeert dat niemand op welke grond dan ook mag worden gediscrimineerd door welke overheidsinstantie dan ook. Een Protocol is bindend, maar enkel indien een land dit ook geratificeerd heeft. België heeft dit protocol in 2000 ondertekend, maar nog niet geratificeerd.

- de aanname en van indicatoren voor gendergelijkheid in de media bevorderen; [79] en deze in overleg met relevante stakeholders aannemen en inzetten om gendergelijkheid in de media op regelmatige basis te monitoren en te evalueren;

- programma's voor mediageletterdheid ontwikkelen, onder meer, voor jongeren zodat ze gender- en seksistische stereotypen in de media kritisch kunnen beoordelen; met daarnaast specifieke bewustmakingsinstrumenten voor volwassenen, leerkrachten, mediaprofessionals en -studenten;

- sensibiliseringsinitiatieven en campagnes die genderstereotypen in media bestrijden steunen;

- deze aanbeveling onder de aandacht te brengen van de mediasector, m.i.v. de mediaregulatoren en nieuwe informatie- en communicatiediensten, zodat ze hun regelgevende en zelfregulerende strategieën en gedragscodes kunnen aanpassen aan de richtsnoeren van de aanbeveling.

Aanbeveling CM/Rec(2018)2 over de rol en verantwoordelijkheid van internetintermediairen

Aanbeveling CM/Rec(2018)2 over de rollen en verantwoordelijkheden van internetintermediairen. [80] bevat enerzijds richtsnoeren over de plichten van staten m.b.t. de reglementering van de werking van internetintermediairen en focust anderzijds op de rol en verantwoordelijkheden van internetintermediairen zelf.

Staten

Lidstaten moeten zorgen voor een adequaat wetgevingskader dat de bescherming van de mensenrechten in de digitale omgeving verzekert, zoals voorzien door het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en het Verdrag over bescherming van individuen inzake het verwerken van persoonlijke gegevens. Staten moeten hiertoe (o.m.)

- bij wet vastleggen welke zaken een inbreuk zijn op de mensenrechten, aangeven welke inhoud illegaal is, welke de verantwoordelijkheden en rechten van internetintermediairen zijn; en hierbij garanties tegen willekeurige toepassing, toezichtmechanismen en beroepsmogelijkheden en regelmatig overleg met alle relevante belanghebbenden voorzien;

- rechtszekerheid en transparantie waarborgen. Wetgeving die van toepassing is op internetintermediairen en hun relaties met staten en gebruikers moet toegankelijk, voorspelbaar, duidelijk en voldoende nauwkeurig zijn, o.m. wat betreft: de bevoegdheden van overheidsinstanties over internetintermediairen, rollen en verantwoordelijkheden, rechten en verweermiddelen van internetmediairen en rechten en verweermiddelen van gebruikers, waarborgen voor het recht op de vrijheid van meningsuiting en van informatie, enz.;

- regelmatig rapporten publiceren met informatie over het aantal, de aard en de wettelijke basis van interventies; bijvoorbeeld inzake aan inhoud opgelegde beperkingen of vragen naar bekendmaking van persoonsgegevens;

- bijzonder aandacht besteden aan wettelijk waarborgen in verband met het recht op vrijheid van meningsuiting en van informatie. Elke eis, verzoek of andere actie die kan leiden tot een beperking van het recht op vrijheid van meningsuiting, moet bij wet worden voorgeschreven, een legitiem doel nastreven, evenredig zijn aan het nagestreefde doel en noodzakelijk zijn in een democratische

[79] T.t.z. op basis van internationale normen en goede praktijken, zoals de UNESCO indicatoren voor genderbewuste media.

[80] Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries, 7 March 2018.

samenleving. Tegen de verwijdering van inhoud op staatsbevel moeten doeltreffende beroepsmechanismen die verlopen volgens geijkte procedures, beschikbaar zijn;

- de aanname van zelfregulerende kaders door internetintermediairen of de ontwikkeling van co-reguleringsmechanismen aanmoedigen, rekening houdend met de rol van internetintermediairen bij het leveren van diensten van publiek belang en het faciliteren van het publiek debat en de democratische discussie;

- waarborgen dat hun wetgeving en beleid en de praktijken van internetintermediairen volledig in overeenstemming zijn met de beginselen van gegevensbescherming [81] en het naleven van de rechten die voorzien zijn in het Verdrag over bescherming van individuen inzake het verwerken van persoonlijke gegevens;

- media- en informatiegeletterdheid bevorderen, die leeftijds- en gendersensitief is, zodat alle gebruikers hun rechten en de rechten van alle belanghebbenden kennen; waaronder het recht op doeltreffend verweer tegen zowel de overheid als internetintermediairen.

Internetintermediairen

Internetintermediairen zoals hostingdiensten, sociale mediaplatformen en andere online tussenpersonen hebben een belangrijke rol en verantwoordelijkheid inzake respect en bevorderen van de mensenrechten, met name, in verband met het beheren van inhoud.

Zij moeten een beleid aannemen dat alle relevante mensenrechten respecteert en effectief beschermt en bijvoorbeeld de balans bewaart tussen het recht op vrijheid van meningsuiting en van informatie en het waarborgen van een veilige online omgeving door schadelijke of illegale inhoud aan te pakken. Censuur of overmatige beperkingen moeten vermeden worden.

Dit beleid moet in alle geval transparant en flexibel zijn, beschikken over doeltreffende en faire procedures die de rechten van eenieder respecteren en moet gebaseerd zijn op samenwerking met diverse belanghebbenden, waaronder gebruikersgroepen, technische experts en beleidsmakers. De aanbeveling reikt het hiervoor het kader aan.

Internetintermediairen moeten (o.m.) een transparant beleid voeren inzake moderatie van inhoud, met duidelijke, toegankelijke en open communicatie over:

- de praktijk die ze hanteren voor het modereren van inhoud;
- welke soorten inhoud ze als schadelijk of illegaal beschouwen;
- de voorwaarden waaronder inhoud verwijderd kan worden;
- de manier waarop beslissingen in verband met inhoudsmoderatie genomen worden;
- de rechten van gebruikers in relatie tot deze processen.

Internetmediairen moetendoeltreffende en faire klachtenmechanismen en procedures installeren in verband met kennisgeving over en het verwijderen van schadelijke of illegale inhoud die gebruikers, autoriteiten of andere belanghebbenden toelaat om inhoud die mogelijk illegaal of schadelijk is te melden. Ze moeten een snelle opvolging en proportionaliteit garanderen, met tijdige beoordeling en, indien nodig, verwijdering of beperking van de toegang tot de inhoud, op een manier die proportioneel is tegenover het risico of de schade. Gebruikers moeten ook de mogelijkheid van beroep en van herstel van inhoud hebben tegen een besluit over de verwijdering of beperking van hun inhoud.

[81] Rechtmatigheid, eerlijkheid en transparantie, doelbinding, minimalisering van gegevens, juistheid, opslagbeperkingen en gegevensbeveiliging, inclusief integriteit en vertrouwelijkheid.

Internetmediairen moeten een beleid aannemen dat rechtsbescherming en verantwoording faciliteert door maatregelen die waarborgen dat hun acties proportioneel zijn, zodat legitieme uitingen niet onnodig beperkt worden; door het registreren en bijhouden van hun moderatiebeslissingen, vergezeld van een duidelijke uitleg bij de genomen maatregelen, om zo verantwoording af te leggen en door de mogelijkheden voor onafhankelijke toetsing van moderatiebeslissingen te versterken, om fairness en rechtszekerheid te versterken.

Daarnaast worden internetintermediairen aangemoedigd om constructief te overleggen en samen te werken met andere intermediairen en met nationale overheden, wetshandhavingsinstanties en het maatschappelijk middenveld, met oog op het voeren van een beleid dat effectief is én in overeenstemming met mensenrechten. Ze worden aangespoord om hun interne beleid en praxis inzake inhoudsmoderatie af te stemmen op nationale wetgeving en internationale verplichtingen en om hun beleidskader en beleidsprocedures continu te monitoren en regelmatig te evalueren en bij te sturen om zo effectief te kunnen inspelen op nieuwe uitdagingen en op nieuwe wetgevingsnormen en maatschappelijke verwachtingen.

Aanbeveling CM/Rec(2019)1 over het voorkomen en bestrijden van seksisme

In Aanbeveling CM/Rec(2019)1 over het voorkomen en bestrijden van seksisme. [82] herinneren de ministers eraan dat het voorkomen en bannen van seksisme een verplichting is die volgt uit het internationaal recht en dat seksisme zich voordoet op individueel, institutioneel en structureel niveau.

Ze wijzen erop dat seksisme versterkt wordt door genderstereotypen en nooit onschuldig is. Het leidt tot intimidatie, angst, discriminatie, uitsluiting, onveiligheid en geweld. Het beperkt kansen en vrijheid, ondermijnt de mensenrechten, de democratie, goed bestuur, de rechtsstaat. Vooral vrouwen en meisjes worden er door getroffen. De aanbeveling definieert wat onder seksisme en genderstereotypen moet worden begrepen.

Seksisme

Seksisme: Alle handelingen, gebaren, visuele voorstellingen, gesproken of geschreven woorden, praktijken of gedrag gebaseerd op het idee dat een persoon of een groep personen op grond van hun geslacht minderwaardig is, die zich voordoen in de publieke of private sfeer, zowel online als offline, met de volgende doelen of gevolgen:

- *de schending van de inherente waardigheid of rechten van een persoon of een groep personen; of*
- *de veroorzaking van fysieke, seksuele, psychische of sociaaleconomische schade of leed aan een persoon of een groep personen; of*
- *de creatie van een intimiderende, vijandige, neerbuigende, vernederende of beledigende omgeving; of*
- *de belemmering van de autonomie en de volledige verwezenlijking van de mensenrechten van een persoon of een groep personen; of*
- *het behoud en de versterking van genderstereotypen.*

Genderstereotypen

Genderstereotypen: Genderstereotypen zijn vooropgezette sociale en culturele patronen of ideeën waarbij vrouwen en mannen kenmerken en rollen toegewezen krijgen die door hun geslacht worden bepaald en beperkt. Genderstereotypen vormen een ernstige belemmering voor het bereiken van

[82] Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism, 27 March 2019.

echte gendergelijkheid en leiden tot discriminatie op grond van geslacht. Dergelijke stereotypen kunnen de ontwikkeling van de natuurlijke talenten en capaciteiten van meisjes en jongens, vrouwen en mannen, hun onderwijs- en beroepsvoorkeuren en -ervaringen en hun kansen in het leven in het algemeen beperken.

De aanbeveling bevat richtlijnen om seksistische gedragingen en praktijken op verschillende domeinen in de publieke en in de private sfeer te voorkomen en te bannen, met naast algemene maatregelen, gerichte aanbevelingen in verband met internet, sociale media en online haatspraak/haatzaaien, media, reclame en andere communicatieproducten en -diensten. [83]

Lidstaten moeten bestaande instrumenten zoals verdragen, resoluties en politieke engagementen op doeltreffende wijze inzetten en eventueel nieuwe instrumenten aannemen om seksisme te voorkomen, om personen te beschermen tegen seksistisch gedrag, om overtreders te bestraffen en om slachtoffers schadeloos te stellen. Het kan gaan om wetgevende, uitvoerende, administratieve, budgettaire en regelgevende instrumenten, actieplannen, programma's en andere beleidsmaatregelen. Hierbij moet steeds ook rekening gehouden worden met intersectionele vormen van seksisme, met situationele kwetsbaarheid en met verzwarende omstandigheden. Voor seksistische haatzaaierij moeten dezelfde regels gelden als voor racistische haatzaaierij.

Zo moeten lidstaten (o.m.):

- wetgeving aannemen die seksisme veroordeelt en seksistische haatspraak/haatzaaien definieert en criminaliseert, vergezeld van passende rechtsmiddelen en meldingsprocedures voor de slachtoffers en van maatregelen die het verwijderen van seksistische inhoud afdwingbaar maken;

- een beleidskader uitwerken om seksisme en discriminerende genderstereotypering te voorkomen en te bannen, voorzien van gerichte doelen, benchmarks, tijdschema's, voortgangs- en resultaatsindicatoren en een monitoring- en evaluatiemechanisme voor de impactbeoordeling;

- een alomvattende publieke infrastructuur voor empowerment van vrouwen en gendergelijkheid uitbouwen, waaronder officiële instellingen en voor iedereen toegankelijke structuren. Deze moeten het beleid op vlak van seksisme monitoren en evalueren, klachten kunnen ontvangen, analyseren en beoordelen, deskundig advies verstrekken inzake preventie, bestrijding en mogelijke reacties op seksisme, m.i.v. deskundig advies over hoe om te gaan met online seksisme;

- een beleidsprogramma aannemen inzake:
  - de ontwikkeling en ondersteuning van cursussen, vormingen en opleidingen voor alle betrokken stakeholders, m.i.v. leerpakketten mediageletterdheid,
  - kennisontwikkeling, onderzoek en screenings van handboeken,
  - sociale media, reguliere media,
  - onderzoek en dataverzameling,
  - sensibiliseringscampagnes,
  - positieve niet-stereotyperende beeldvorming, met oog voor meervoudige en intersectionele discriminatie van vrouwen en situationele kwetsbaarheid van vrouwen,
  - (meer) proactieve procedures voor het opsporen en rapporteren van seksistische haatzaaierij in alle media, m.i.v. het internet en de nieuwe media;

[83] Meer informatie en een samenvatting van de aanbeveling vindt u op de website van de Vrouwenraad. Klik hier.

- gelijke deelname van vrouwen en mannen aan de besluitvorming op het domein van media en de aanmaak van de inhoud bevorderen;

- samenwerking tussen alle betrokken stakeholders, waaronder professionals zoals journalisten, leerkrachten en wetshandhavers en middenveldorganisaties aanmoedigen en promoten;

- het maatschappelijk middenveld dat seksisme bestrijdt steunen, waaronder steunmaatregelen voor participatie en doeltreffende samenwerking met de vrouwenorganisaties;

- verzekeren dat alle beleid, programma's en onderzoek over artificiële intelligentie (AI) rekening houdt met gendergelijkheid om te vermijden dat technologie seksisme en genderstereotypen in stand houdt en om na te gaan op welke manier AI actuele genderkloven kan dichten en seksisme elimineren, m.i.v. maatregelen om de deelname van vrouwen en meisjes aan ICT te vergroten, om kennis over en inzicht in mogelijke gendervooroordelen in big data te ontwikkelen en om de verantwoordingsplicht te versterken;

- waarborgen dat alle sectoren een zelfreguleringsbeleid en zelfreguleringsmechanismen inzake het bannen van seksisme, m.i.v. seksistische haatspraak/haatzaaierij, aannemen.

Aanbeveling CM/Rec(2022)16 over het bestrijden van haatspraak

In Aanbeveling CM/Rec(2022)16 [84] zet het Comité van Ministers de principes en richtlijnen voor de aanpak van haatspraak/haatzaaien [85]uitgebreid uiteen. De ministers herinneren eraan dat het Europees Verdrag voor de rechten van de mens zowel offline als online van toepassing is en dat lidstaten de positieve plicht hebben om haatzaaien te bestrijden, ook op platformen van private actoren. Ze wijzen op het cruciale belang van een gezamenlijke definitie en aanpak en formuleren volgende definitie van haatspraak.

Haatspraak

> *"alle uitingen die aanzetten tot geweld, haat of discriminatie tegen een persoon of groep personen, die geweld, haat of discriminatie tegen een persoon of groep personen bevorderen, verspreiden of rechtvaardigen, of hen denigreren op basis van werkelijke of toegeschreven persoonlijke kenmerken of status, zoals 'ras', kleur, taal, religie, nationaliteit, nationale of etnische afkomst, leeftijd, handicap, geslacht, genderidentiteit en seksuele oriëntatie."*

Haatspraak omvat een scala aan uitingen die variëren in ernst, de schade die ze veroorzaken en hun impact op de personen die in het vizier genomen worden. Het beleid moet daar rekening mee houden. Maatregelen tegen haatspraak moeten passend en proportioneel zijn: gedifferentieerd, rekening houdend met de context en zich verhouden tot de ernst van het misdrijf. Sommige uitingen van haat rechtvaardigen een strafrechtelijke reactie, terwijl andere om een civielrechtelijke of bestuursrechtelijke reactie vragen of om niet-juridische maatregelen zoals onderwijs, sensibilisering… of een combinatie van benaderingen en maatregelen.

Haatspraak bestrijden vereist een zorgvuldige afweging van meerdere rechten, met name: het recht op een privé en gezinsleven (EVRM, artikel 8), het recht op vrijheid van meningsuiting (EVRM, artikel 10) en het recht om vrij te zijn van discriminatie (EVRM, artikel 14); waarbij men er rekening mee houdt

---

[84] Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech, 20 May 2022.

[85] De term 'hate speech' kan op meerdere manieren vertaald worden als: haatzaaien, haatspraak, haatuitlatingen, haatboodschappen, haatdaden, afhankelijk van de context en de actie(s) die men wil benadrukken. In juridische en politieke context gebruikt men dikwijls 'haatzaaien'. In de media en maatschappelijke context het woord 'haatspraak.

dat geen enkele bepaling van het verdrag geïnterpreteerd mag worden als een vrijgeleide voor daden die als doel hebben de rechten of vrijheden van het verdrag teniet te doen of verregaander te beperken dan voorzien door het verdrag (EVRM, artikel 17).

De ministers wijzen op de plicht van internetintermediairen om de mensenrechten te beschermen en om de negatieve gevolgen van hun activiteit(en) aan te pakken en op het belang van samenwerking tussen publieke, private en maatschappelijke actoren en op de cruciale rol van media, journalisten en andere waakhonden voor het bestrijden van haatzaaien. Ze verzoeken de lidstaten om effectieve bescherming te waarborgen tegen haatzaaien binnen het kader van mensenrechten, democratie en de rechtsstaat, met name door te zorgen voor een reeks goed afgestemde maatregelen om haatspraak effectief te voorkomen en te bestrijden binnen het kader van het internationaal recht, waaronder het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en de relevante jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

De aanbeveling behandelt diverse aspecten van de strijd tegen haatzaaien: wetgeving, de rol van internetintermediairen en de media, sensibilisering, onderwijs en vorming, bijstand voor slachtoffers, monitoring en analyse van haatspraak en nationale en internationale coördinatie.

Wetgeving

De aanbeveling stipuleert belangrijke voorwaarden voor het wetgevings- en beleidskader, met naast algemene aanbevelingen, specifieke aanbevelingen om cybergestuurde haatspraak te bestrijden.

Algemene aanbevelingen

De lidstaten moeten (onder meer):

- onderscheid maken tussen verschillende types haatspraak: haatuitingen die een inbreuk inhouden op het strafrecht, civiel of administratief recht én beledigende of schadelijke haatuitlatingen die niet ernstig genoeg zijn om wettelijk beperkt te worden onder het EVRM, maar die wel een ander type reactie vereisen zoals tegenspraak, tegenmaatregelen, interculturele dialoog, educatieve informatie of sensibilisering;

- bij het beoordelen van de ernst van haatspraak en van de aansprakelijkheid rekening houden met de volgende factoren en hun onderlinge samenhang: de inhoud van de uiting, de sociale en politieke context op het moment van het gebeuren, de intentie, rol en status van de 'spreker', de wijze van verspreiding en versterking, de mogelijke schadelijke gevolgen, de aard en omvang van het publiek en kenmerken van de in het vizier genomen 'groep';

- samenhangende en doeltreffende wetgeving (burgerrechtelijk, administratief en strafrechtelijk) aannemen met bijzonder aandacht voor: het preciseren van welke type uitingen niet onder de bescherming van vrijheid van meningsuiting vallen; specifieke eigenschappen van de verschillende media en digitale technologieën en de mogelijke impact van haatzaaien via deze kanalen;

- waarborgen dat het burgerlijk en administratief recht, in het bijzonder het algemeen aansprakelijkheidsrecht, de antidiscriminatiewetgeving en de wetgeving inzake administratieve overtredingen, effectief juridische bescherming bieden tegen haatspraak en verzekeren dat het strafrecht enkel als laatste redmiddel ingezet wordt voor de meest ernstige uitingen van haat;

- doeltreffende juridische en praktische waarborgen bieden tegen misbruik en verkeerd gebruik van de wetgeving tegen haatspraak, in het bijzonder om te voorkomen dat deze gebruikt zou worden

om het publieke debat te belemmeren en kritische stemmen, politieke tegenstanders of personen uit minderheden het zwijgen op te leggen; [86]

- in de strafwet duidelijk aangeven en omschrijven welke uitingen van haatspraak strafbaar zijn, zoals:
  a. publiek aanzetten tot genocide, misdaden tegen de menselijkheid of oorlogsmisdaden;
  b. publiek aanzetten tot haat, geweld of discriminatie;
  c. racistische, xenofobe, seksistische en LGBTI-fobische bedreigingen;
  d. racistische, xenofobe, seksistische en LGBTI-fobische openbare beledigingen (conform de voorwaarden vastgelegd voor online beledigingen in Aanvullend Protocol nr. 1 over racistisch en xenofoob materiaal bij het Verdrag over cybercriminaliteit);
  e. publieke ontkenning, bagatellisering en goedkeuring van genocide, misdaden tegen de menselijkheid of van oorlogsmisdaden;
  f. opzettelijke verspreiding van materiaal uitingen van haatzaaien bevat (zoals opgesomd in de punten a t.e.m. e hierboven), m.i.v. ideeën die gebaseerd zijn op raciale superioriteit of haat;

- verzekeren dat de antidiscriminatiewetgeving van toepassing is op alle uitingen van haatspraak die wettelijk verboden zijn (het strafrecht, burgerlijk recht of administratief recht);

- instellingen voor gelijkheid, mensenrechteninstellingen en maatschappelijke organisaties die een legitiem belang hebben bij het bestrijden van haatspraak, de bevoegdheid toekennen om degenen die doelwit zijn van haatspraak te ondersteunen en te vertegenwoordigen in juridische procedures en om juridische stappen te ondernemen met betrekking tot haatspraak, inclusief namens zichzelf;

- alle stakeholders sensibiliseren voor de cumulatieve effecten van haatzaaien op basis van meerdere gronden, m.i.v. sensibiliseren over de noodzaak van een leeftijds- en gendersensitieve aanpak, samenwerken met de verschillende belanghebbenden, inclusief geviseerde groepen van haatspraak, en rekening houden met hun perspectieven in de wetgeving en in het beleid.

Specifieke aanbevelingen

De lidstaten moeten:

- verzekeren dat de wetgeving over haatspraak zowel offline als online haatspraak dekt, m.i.v. duidelijke bepalingen voor de snelle en effectieve verwijdering van online haatspraak die op grond van het strafrecht, burgerlijk recht of administratief recht verboden is;

- aanbeveling CM/Rec(2018)2 [87] over rollen en verantwoordelijkheden van internetintermediairen uitvoeren en de taken en verantwoordelijkheden van statelijke en niet-staatsactoren in verband met het bestrijden van online haatspraak definiëren en afbakenen, met duidelijke regels en procedures creëren voor doeltreffende samenwerking met en tussen deze actoren;

- zorgen dat onafhankelijke autoriteiten, in samenwerking met internetintermediairen, maatschappelijke organisaties en andere stakeholders, regelmatig de inhoud-moderatiesystemen evalueren en bijsturen om zo detectie, melding en verwerking van online haatspraak te verbeteren;

[86] Haatuitlatingen die niet legitiem beperkt kunnen worden krachtens het EVRM moeten door middel van niet-juridische maatregelen aangepakt worden.

[87] Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries, 7 March 2018.

- de werking van internetintermediairen reglementeren en internetintermediairen die binnen hun rechtsgebied opereren bij wet verplichten om:
  - de mensenrechten en principes van zorgvuldigheid t.a.v. de mensenrechten toe te passen in al hun activiteiten en in alle beleid;
  - maatregelen te nemen die de wetgeving en procedures om haatspraak te bestrijden uitvoeren, m.i.v. doeltreffende maatregelen m.b.t. hun verantwoordelijkheid en verplichting om geen haatuitlatingen die bij wet verboden zijn beschikbaar te stellen of te verspreiden [88] en m.b.t. hun informatieplicht, waaronder de publicatie van transparantierapporten over hun werking;
  - mechanismen voorzien voor het melden van online haatspraak, m.i.v. regels voor het verwerken van deze meldingen en voor het verwijderen van inhoud en de daarmee samenhangende verantwoordelijkheden en aansprakelijkheid van internetintermediairen; de procedures en voorwaarden van deze mechanismen moeten transparant, duidelijk en voorspelbaar zijn;

- gebruikers een effectief rechtsmiddel verschaffen door middel van transparant toezicht en tijdige, toegankelijke en eerlijke beroepsmechanismen, die uiteindelijk onderworpen zijn aan onafhankelijke rechterlijke toetsing.

Maatschappelijke actoren

Het Comité van Ministers richt zich niet enkel tot de lidstaten, maar ook tot andere actoren met een belangrijke rol bij het bestrijden van haatzaaierij en haatspraak.

- Publieke functionarissen, vooral in leidinggevende posities, zouden zich gezien hun invloedrijke positie moeten onthouden van betrokkenheid, goedkeuring en verspreiding van haatspraak. Ze zouden actief een cultuur van mensenrechten moeten bevorderen en haatspraak resoluut veroordelen, met respect voor vrijheid van meningsuiting en van informatie, zelfs als het gaat om kritiek en informatie die anderen als beledigend, choquerend of storend zouden kunnen ervaren.

- Parlementen en politieke partijen zouden een specifiek beleid voor het bestrijden van haatspraak moeten aannemen, met name, in de context van verkiezingscampagnes en van parlementaire debatten. Ze zouden een gedragscode moeten aannemen die ook voorziet in een interne klachten- en sanctieprocedure en haatzaaiende uitingen die intolerantie kunnen bevorderen moeten vermijden en openlijk veroordelen.

- Internetintermediairen zouden (o.m.) hun beleid in overeenstemming moeten brengen met aanbevelingen CM/Rec(2016)3 [89] over mensenrechten en business en CM/Rec(2018)2 [90] over rollen en verantwoordelijkheden van internetintermediairen van de Raad van Europa. Ze zouden interne processen moeten ontwikkelen die hen in staat stellen risico's voor mensenrechten te detecteren en te voorkomen, zoals: het afstemmen van de inhoudsmoderatie op de mensenrechten (normen en wetgeving), de inhoudsmoderatie niet enkel door automatisering en artificiële intelligentie maar ook door onpartijdig, goed opgeleid personeel en factcheckers laten doen; het

---

[88] Belangrijke elementen voor het vervullen van deze plicht zijn: snelle verwerking van meldingen van bij wet verboden haatspraak; zonder vertraging verwijderen van dergelijke haatzaaierij; respecteren van de vereisten van privacy- en gegevensbescherming; veiligstellen van bewijs m.b.t. haatspraak die ingaat tegen het strafrecht; het melden van deze voorvallen van haatzaaien aan de autoriteiten; het overdragen van bewijs m.b.t. strafbare haatspraak/haatzaaien aan de wetshandhavingsdiensten (op vraag); het doorverwijzen van onduidelijke en complexe gevallen die verdere beoordeling vereisen naar bevoegde zelfregulerende of co-regulerende instellingen of autoriteiten en het voorzien van de mogelijkheid om in onduidelijke en complexe gevallen voorlopige maatregelen te implementeren, zoals prioretiseren of contextualiseren.

[89] Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business, 2 March 2016.

[90] Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries, 7 March 2018.

bijsturen van advertentiesystemen, van microtargeting,[91] van inhoudsversterking en van aanbevelingssystemen en van de onderliggende strategieën voor dataverzameling zodat ze de verspreiding van haatuitingen niet direct of indirect bevorderen of stimuleren, regelmatig onafhankelijke en doeltreffende mensenrechten-impactbeoordelingen en audits doorvoeren en zorgen voor effectieve samenwerking met relevante maatschappelijke organisaties.

- De media zouden hun rol van 'publieke waakhond' in een democratische samenleving moeten opnemen en zorgen voor betrouwbare informatie en bijdragen aan het publieke debat. Ze zouden een cultuur van tolerantie en wederzijds begrip moeten promoten, zoals vastgesteld in aanbeveling Rec(97)21 [92] over media en de bevordering van een cultuur van verdraagzaamheid. Media zouden vooroordelen en stereotype denigrerende beeldvorming over individuen, groepen en gemeenschappen moeten vermijden, evenals onnodige verwijzingen naar persoonlijke kenmerken of status en ervoor zorgen dat de diverse groepen en gemeenschappen in de samenleving een stem gehoord worden, met name, over kwesties van bijzonder openbaar belang en in verkiezingstijd.

- Maatschappelijke organisaties zouden aangemoedigd moeten worden om een specifiek beleid aan te nemen om haatspraak te voorkomen en te bestrijden en om opleidingen te voorzien voor hun personeel, leden en vrijwilligers. Ze zouden ook aangemoedigd moeten worden om samen te werken met andere belanghebbenden op het gebied van haatzaaiende uitlatingen.

Sensibilisering, onderwijs en vorming

Lidstaten zouden strategieën en concrete maatregelen moeten aannemen om oorzaken van haatspraak te helpen voorkomen en bannen, met name door te investeren in:

- sensibilisering, opleiding en educatie (onderwijs, opvoeding), kennis en vaardigheden;
- programma's en tools die helpen om haatspraak en oorzaken daarvan (zoals desinformatie, negatieve stereotypering en stigmatisering van individuen en groepen) te herkennen en tegen te spreken en om alternatieve meningen naar voren te brengen;
- kennisverwerving over de omvang en schadelijke impact van haatspraak voor individuen, gemeenschappen en democratische samenlevingen als geheel, van criteria om haatspraak te beoordelen en van manieren waarop haatspraak tegengegaan kan worden;
- initiatieven van mensenrechteninstellingen, gelijkheidsorganen en maatschappelijke organisaties moeten aanmoedigen en ondersteunen;
- onderwijs over mensenrechten, democratisch burgerschap en media- en informatiegeletterdheid, zodat jongeren ook leren over haatspraak;
- initiatieven voor onderwijs en bewustwording, programma's en tools voor kinderen, jongeren, ouders en opvoeders, en andere personen die met jongeren en met kinderen werken, om hen te helpen haatzaaiende uitlatingen te begrijpen en ermee om te gaan.

---

[91] Microtargeting is het richten van op maat gemaakte advertenties op specifieke doelgroepen, op basis van grootschalige dataverzameling en data-analyses. Internetgebruikers laten heel veel data achter tijdens het gebruik van internet en sociale mediaplatformen. Deze data worden verzameld en verwerkt tot zeer specifieke dataprofielen van burgers. Vervolgens worden deze dataprofielen gebruikt om zeer specifieke doelgroepen samen te stellen, die overeenkomen in hun karakters, voorkeuren, interesses en/of persoonlijkheden. Dit kan betekenen dat een advertentie alleen aan een bepaalde groep vertoond wordt, maar ook dat de ene gebruiker een ietwat andere versie van dezelfde advertentie krijgt dan de andere.

[92] Recommendation R(97) 21 of the Committee of Ministers to member states on the media and the promotion of a culture of tolerance, 30 October 1997.

Aanbeveling CM/Rec(2024)4 over het bestrijden van haatmisdrijven

In 2024 aanvaardt het Comité van Ministers van de Raad van Europa Aanbeveling CM/Rec(2024)4 [93] over het bestrijden van haatmisdrijven. Ze herhalen dat haatmisdrijven een grove schending van de mensenrechten zijn die ook de democratische rechtstaat en de sociale samenhang, stabiliteit en vrede in de samenleving bedreigen. Ze sporen de lidstaten aan om in samenwerking met niet-gouvernementele organisaties en andere stakeholders een veilige, inclusieve en stimulerende online en offline publieke ruimte te bevorderen en om hiertoe een alomvattend, samenhangend en effectief beleid om haatmisdrijven te voorkomen, te bannen en te bestraffen aan te nemen, met ook adequate bescherming voor de slachtoffers.

De ministers wijzen op het ontbreken van een bindende internationale definitie van haatmisdrijven en op het belang van een gezamenlijke aanpak en ze stellen – voor de doeleinden van de aanbeveling – de volgende definitie voor:

Haatmisdrijf

> "een *strafbaar feit dat is gepleegd met daarin een haatelement op basis van één of meer feitelijke of gepercipieerde persoonlijke kenmerken of status, waarbij:*
>
> *a. 'haat' vooringenomenheid, vooroordeel of minachting omvat;*
>
> *b. 'persoonlijke kenmerken of status' onder meer maar niet uitsluitend 'ras',[94] huidskleur, taal, religie, nationaliteit, nationale of etnische afkomst, leeftijd, handicap, geslacht, gender, seksuele geaardheid, genderidentiteit en -expressie, en geslachtskenmerken omvat."*

De aanbeveling gaat in op meerdere aspecten van het beleid, zoals: wetgeving, slachtofferzorg, vorming, monitoring, dataverzameling, preventie, onderwijs en het belang van nationale en internationale samenwerking en coördinatie en verwijst naar bijzonder relevante verdragen en eerdere aanbevelingen van het Comité van Ministers om haatmisdrijven aan te pakken, waaronder:

- het Europees Verdrag voor de rechten van de mens;
- het Verdrag van Boedapest over Cybercriminaliteit, en de bijbehorende protocollen;
- het Verdrag van Istanboel over het voorkomen en bestrijden van geweld en van huiselijk geweld tegen vrouwen;
- Aanbeveling CM/Rec(2010)5 over bestrijding van discriminatie op basis van seksuele oriëntatie of genderidentiteit;
- Aanbeveling CM/Rec(2019)1 over het voorkomen en bestrijden van seksisme;
- Aanbeveling CM/Rec(2022)16 over het bestrijden van haatspraak;
- Aanbeveling CM/Rec(2023)2 over rechten, diensten en steun voor slachtoffers van misdrijven;
- GREVIO algemene aanbeveling Nr.1 over de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen.

Algemene beleidspunten

Het internationaal recht moet in alle beleid gerespecteerd worden en in overeenstemming zijn met relevante uitspraken van het Europees Hof voor de rechten van de mens en de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa, met bijzonder aandacht voor een intersectionele en

[93] Recommendation CM/Rec(2024)4 of the Committee of Ministers to member States on combating hate crime, 7 May 2024.

[94] Het Comité licht toe dat ze zich distantiëren van 'rassentheorieën'. De term 'ras' wordt enkel gebruikt om te vermijden dat personen die globaal - maar ten onrechte beschouwd worden als 'behorend tot een ander ras' zouden worden uitgesloten van de bescherming door de wetgeving en in de uitvoering van het beleid.

multisectoriële benadering van wetgeving, preventie, sensibilisering, vorming en slachtofferhulp. Lidstaten moeten:

- verzekeren dat alle beleid, wetgeving, maatregelen en acties genderbewust en intersectioneel zijn en overeenstemmen met de bepalingen van Aanbeveling CM/Rec(2019)1 over het voorkomen en bestrijden van seksisme, met ook bijzonder aandacht voor handicap en andere door de verdragen beschermde kenmerken en voor factoren die personen bijzonder kwetsbaar kunnen maken voor haatspraak en haatmisdrijven;

- specifiek aandacht hebben voor het bestrijden en bestraffen van haatspraak en voor het bevorderen van inclusieve taal, zoals vastgesteld in Aanbeveling CM/Rec(2022)16 over het bestrijden van haatspraak;

- de impact en uitvoering van de wetgeving inzake haatmisdrijven ondersteunen door uitvoeringsmaatregelen, strategieën en actieplannen, zoals: opleiding voor alle betrokken stakeholders, een multisectorieel en gecoördineerd beleid tussen alle betrokken diensten en instellingen, ondersteuning van en samenwerking met mensenrechteninstellingen, diensten voor slachtofferhulp en het maatschappelijk middenveld, m.i.v. samenwerking met groepen die een bijzonder risico lopen op haatspraak;

- waarborgen dat slachtoffers toegang hebben passende, onbevooroordeelde, slachtoffervriendelijke en toegankelijke bescherming (psychologisch, medisch, juridisch, sociaal), conform met de bepalingen van Aanbeveling CM/Rec(2023)2 over rechten, diensten en steun voor slachtoffers van misdrijven.[95] Deze bijstand moet gendergevoelig en handicapgevoelig zijn en ook beantwoorden aan specifieke vereisten in verband met andere beschermde kenmerken en met seksueel geweld, m.i.v. maatregelen op vlak van taal, informatie, doorverwijzing, risicoanalyse, recht op schadevergoeding, verblijfsrecht, vormingen voor personeel en andere stakeholders en adequate financiering voor de diensten voor slachtofferhulp en voor maatschappelijke organisaties voorzien;

- een daderbeleid ontwikkelen met richtlijnen, protocollen, programma's en operationele procedures gericht op rehabilitatie en re-integratie van plegers van haatmisdrijven en op het aanpakken van de onderliggende oorzaken daarvan;

- hun beleid baseren op onderzoek en feitelijke vaststellingen en (hiertoe) gegevens en statistieken verzamelen en publiceren, zowel de ruwe data als analyses daarvan. De gegevens moeten minstens opgesplitst worden op basis van misdrijftype en persoonlijke kenmerken van slachtoffers, met een duidelijk onderscheid tussen statistieken en gegevens over strafbare haatspraak en haatmisdrijven. Belangrijke belanghebbenden moeten hierbij betrokken worden;

- zorgen voor een systematische en consistente registratie van haatmisdrijven, met bijzondere aandacht voor gender, handicap en andere beschermde kenmerken. Dit omvat het identificeren, registreren, monitoren en analyseren van trends en van de verschillende vormen van haatmisdrijven d.m.v. regelmatige enquêtes, m.i.v. slachtofferenquêtes en samenwerking met diverse relevante belanghebbenden, waaronder alle groepen die doelwit zijn van haatmisdrijven;

- onderrapportage van haatmisdrijven aanpakken door obstakels voor het melden van haatmisdrijven te identificeren en effectieve en toegankelijke rapportagemechanismen te

[95] Recommendation CM/Rec(2023)2 of the Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime, *15 March 2023)*

installeren, door maatregelen die zorgen dat haatmisdrijven erkend en geregistreerd worden en door passende samenwerking met en ondersteuning van maatschappelijke organisaties.

Preventieve maatregelen

Lidstaten moeten proactief optreden en effectieve strategieën ontwikkelen voor preventie van haatmisdrijven vanuit een multisectoriële benadering. Ze moeten:

- de oorzaken en drijfveren van haatmisdrijven onderzoeken, met bijzonder aandacht voor desinformatie, stigmatisering, uitsluiting en sociale marginalisering van groepen en individuen, evenals voor haatideologieën die circuleren in de samenleving en voor preventieve maatregelen die verschillende sectoren (onderwijs, media, justitie, jeugdwerk…) kunnen nemen;

- zorgen voor een betere voorlichting en sensibilisering en voor educatieve maatregelen, vorming en vaardigheidstraining op het domein van tegenspraak en het hanteren van een alternatief discours, in lijn met Aanbeveling CM/Rec(2022)16 over het bestrijden van haatspraak;

- civiele organisaties die zich inzetten voor sociale inclusie, democratische participatie en tolerantie ondersteunen en aanmoedigen;

- waarborgen dat alle gedragingen en acties langs het continuüm van haat krachtig en (vroeg)tijdig worden aangepakt;

- verzekeren dat onderwijs en opvoeding bijdragen tot de ontwikkeling van een cultuur van inclusie, diversiteit en mensenrechten en hiertoe het (onderwijs)beleid, de leerkrachtenopleiding, het onderwijsmateriaal en de leerplannen (uitgebreid) onderzoeken en bijsturen zodat diversiteit, gendergelijkheid en inclusie hierin geïntegreerd zijn, ze vrij zijn van discriminerende inhoud en ze bijdragen tot aan een inclusieve cultuur en wederzijds respect;

- een trauma-geïnformeerde benadering [96] hanteren om haatmisdrijven binnen het onderwijssysteem aan te pakken, met bijzondere aandacht voor gender, handicap en andere door de verdragen beschermde kenmerken;

- overwegen om binnen het onderwijs specifieke meldsystemen voor haatmisdrijven te introduceren en om goed opgeleide contactpersonen aan te stellen die ondersteuning kunnen bieden.

Wetgeving

Adequate wetgeving is een belangrijke pijler om haatmisdrijven en haatspraak te voorkomen en te bannen. Lidstaten moeten:

- rekening houden met het feit dat een haatmisdrijf verschillende vormen kan aannemen, dat dit zowel online als offline kan plaatsvinden, diverse vormen kan aannemen en verschillende gradaties van schade kan toebrengen en een verschillende impact kan hebben op slachtoffers; waaronder met de vaststelling dat indien het misdrijf verbonden is met meerdere intersectionele aspecten van de persoon of van de status van een persoon, de impact vaak groter is;

- haatmisdrijven opnemen in het strafrecht, met adequate bepalingen die toelaten om een haatmisdrijf te identificeren en te erkennen. Dit kan door haat steeds als een verzwarende omstandigheid te beschouwen ingeval van een misdrijf, door het koppelen van het haatelement

[96] Een trauma-geïnformeerde benadering richt zich op het creëren van een veilige en zorgzame omgeving die de impact van trauma erkent en ondersteunt. In het onderwijs betekent dit het ontwikkelen van een cultuur die wederzijds respect en gelijkheid bevordert en het bieden van ondersteuning aan studenten die mogelijks een trauma ervaren hebben.

aan elk strafbaar feit op het moment van de aanklacht, door op zichzelf staande strafbare feiten met haat als wezenlijk onderdeel of een combinatie van deze technieken;

- op analoge wijze haatspraak in de strafwet opnemen en duidelijk omschrijven welke uitingen van haatzaaien strafbaar zijn, waaronder deze die opgesomd zijn onder punt 11 van Aanbeveling CM/Rec(2022)16; [97] en waarbij gewaarborgd wordt dat de wet zowel online als offline haatspraak insluit en duidelijke maatregelen bevat voor de snelle en doeltreffende verwijdering van online haatspraak die door het strafrecht, burgerlijk of bestuursrecht verboden is;

- haatmisdrijven aanpakken die gericht zijn tegen personen, groepen personen of eigendommen en daar eventueel ook misdrijven gericht tegen ruimten, voorwerpen, faciliteiten of evenementen die verband houden met personen/groepen met beschermde kenmerken aan toevoegen, met aandacht voor a) haat als motivatie voor het misdrijf of haat die tot uiting komt in de wijze waarop het misdrijf wordt gepleegd; b) discriminatoire selectie van de persoon/personen of object(en) die worden getroffen; c) haat als een wezenlijk onderdeel van het strafbare feit; of een combinatie van a, b en c;

- de wetgeving opstellen vanuit het oogpunt van minimale criminalisering, met vrijheidsberoving als laatste redmiddel en zich, wat betreft het herstelrecht, laten leiden door de principes van Aanbeveling CM/Rec(2018)8 over herstelrecht. De verzwaring van de strafmaat voor een haatmisdrijf moet proportioneel zijn tegenover de maximumstraf voor het oorspronkelijke misdrijf;

- waarborgen dat veroordelingen voor haatmisdrijven correct opgenomen worden in het strafregister van de dader en regels vaststellen voor een toegankelijk gegevensregister over daders van haatmisdrijven, m.i.v. informatie over personen die redelijkerwijs verdacht worden van, maar niet noodzakelijkerwijs veroordeeld zijn voor haatmisdrijven, met inachtneming van de normen voor databescherming;

- specifieke maatregelen voorzien voor minderjarigen. Waar nodig moet het beleid in uitvoering van Aanbeveling CM/Rec(2009)10 over nationale strategieën voor de bescherming van kinderen tegen geweld aangepast worden, zodat haatmisdrijven hierbij ingesloten worden. Voor jeugdige plegers van haatmisdrijven moeten de principes uit Aanbeveling CM/Rec(2008)11 over het jeugddelinquentiebeleid toegepast worden, met bijzonder aandacht voor een multidisciplinaire en interinstitutionele aanpak, waarbij samenwerking met diverse deskundigen en instanties, educatie en rehabilitatie van jeugdige delinquent en het herstelgericht effect centraal staan, naast bestraffing;

- uitvoering geven aan de bepalingen van Aanbeveling CM/Rec(2017)6 over 'speciale onderzoekstechnieken met betrekking tot ernstige misdrijven, inclusief terroristische daden.

De aanbeveling bevat daarnaast richtsnoeren voor tussenpersonen op het internet en voor internetverstrekkers, die er eveneens toe gehouden zijn om alle toepasselijke wetten en de mensenrechten te respecteren. Zij moeten haatmisdrijven identificeren die gepleegd worden op of verspreid via hun systemen en optreden in overeenstemming met Aanbeveling CM/Rec(2016)3 over mensenrechten en bedrijfsleven, Aanbeveling CM/Rec(2018)2 over de rol en verantwoordelijkheden

[97] Met name: a. publiek aanzetten tot genocide, misdaden tegen de menselijkheid of oorlogsmisdaden; b. publiek aanzetten tot haat, geweld of discriminatie; c. racistische, xenofobe, seksistische en LGBTI-fobische bedreigingen; d. racistische, xenofobe, seksistische en LGBTI-fobische openbare beledigingen (conform de voorwaarden vastgelegd voor online beledigingen in Aanvullend Protocol nr. 1 over racistisch en xenofoob materiaal bij het Verdrag over cybercriminaliteit; e. publieke ontkenning, bagatellisering en goedkeuring van genocide, misdaden tegen de menselijkheid of van oorlogsmisdaden en f. opzettelijke verspreiding van materiaal dat dergelijke uitingen van haatzaaien bevat (zoals opgesomd in a-e hierboven), m.i.v. ideeën die gebaseerd zijn op raciale superioriteit of haat.

van internettussenpersonen en de bepalingen in de paragrafen 30 tot 37 van Aanbeveling CM/Rec(2022)16 inzake het modereren van inhoud. Ze moeten hiertoe een beleid ontwikkelen en samenwerken met maatschappelijke organisaties.

Gecoördineerd beleid

Lidstaten moeten op nationaal niveau samenwerken met diverse stakeholders met oog op het voeren van een gecoördineerd beleid en moeten:

- gemeenschappelijke richtlijnen, beleidsmaatregelen, protocollen en standaardprocedures aannemen die in verschillende sectoren kunnen worden toegepast om haatmisdrijven te voorkomen en te bestrijden, zodat stakeholders gelijk behandeld worden en slachtoffers van haatmisdrijven op dezelfde rechtsbescherming en hulp kunnen rekenen;

- hiertoe overleggen met alle relevante belanghebbenden, waaronder degenen die direct getroffen zijn door haatmisdrijven, maatschappelijke organisaties, gelijkheidsorganen en nationale mensenrechteninstellingen en op basis hiervan nationale strategieën en actieplannen aannemen, gericht op het voorkomen en bestrijden van haatmisdrijven;

- sectoroverschrijdende samenwerking bevorderen met en tussen overheden en maatschappelijke organisaties; en richtlijnen, beleidsmaatregelen, protocollen en standaard procedures ontwikkelen die diverse sectoren kunnen hanteren om haatmisdrijven te voorkomen en te bestrijden;

- afschrikwekkende en ontmoedigende maatregelen nemen om gewelddadig extremisme en haatgroepen die mogelijk opereren op het grondgebied van een lidstaat of over de grenzen heen tegen te gaan; met bijzonder aandacht voor personen die risico lopen haatmisdrijven te ondersteunen of te plegen en met speciale aandacht voor kinderen en jongeren;

- maatregelen nemen die waarborgen dat in alle lidstaten van de Raad van Europa vergelijkbare instrumenten en normen voor gegevensverzameling voorhanden zijn.

Andere relevante aanbevelingen van het Comité van Ministers

- Aanbeveling R(85)2 over wettelijke bescherming tegen seksediscriminatie.
- Aanbeveling Rec(90)4 over het bannen van seksisme in taal.
- Aanbeveling R(98)14 over gendermainstreaming.
- Aanbeveling Rec(99)5 over bescherming van privacy op het internet. [98]
- Aanbeveling Rec(2001)8 over zelfregulering en cyberinhoud (zelfregulering en bescherming van de gebruiker tegen illegale of schadelijke inhoud op nieuwe communicatie- en informatiediensten).
- Aanbeveling Rec(2003)3 over de evenredige deelname van vrouwen en mannen aan het beleid en de openbare besluitvorming.
- Aanbeveling Rec(2004)16 over het recht op weerwoord in de nieuwe mediaomgeving.
- Aanbeveling CM/Rec(2008)6 over maatregelen ter bevordering van de eerbiediging van vrijheid van meningsuiting en van informatie in verband met internetfilters.

[98] In 2016 publiceerde de Raad van Europa de brochure, Recommendations and declarations of the Committee of Ministers of the Council of Europe in the field of media and information society, met daarin een overzicht van een zestigtal besluiten van het Comité in verband met media en de informatiemaatschappij. Meerdere daarvan relevant voor het voorkomen en bannen van cybergeweld tegen vrouwen.

- Aanbeveling CM/Rec(2010)5 over maatregelen om discriminatie op grond van seksuele voorkeur of genderidentiteit te bestrijden.
- Aanbeveling CM/Rec(2010)13 over de bescherming van individuen bij de automatische verwerking van persoonsgegevens in de context van profilering.
- Aanbeveling CM/Rec(2011)7 over een nieuw begrip van media.
- Aanbeveling CM/Rec(2012)4 over de bescherming van de mensenrechten op sociale netwerksites.
- Aanbeveling CM/Rec(2014)6 gids voor mensenrechten voor internetgebruikers (+toelichting). [99]
- Aanbeveling CM/Rec (2017)9 over gendergelijkheid in de audiovisuele sector.
- Aanbeveling CM/Rec(2018)8 over herstelrecht in strafzaken.
- Aanbeveling CM/Rec(2023)2 over de rechten, diensten en ondersteuning voor slachtoffers van misdrijven.

[99] Een bijkomend deel of versie is beschikbaar: document CM(2014)31 add final

Europese Unie

De Europese Unie (EU) is gebaseerd op een aantal fundamentele waarden: democratie, vrijheid, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbied voor de mensenrechten. [100] Deze zijn vastgelegd in het Verdrag van Lissabon, [101] dat de structuur en werking van de Europese Unie hervormde.

Het Verdrag van Lissabon wijzigde het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) en maakte het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie juridisch bindend. [102]

De verdragen en het Handvest vormen de belangrijkste juridische grondslag voor het optreden van de Unie. Ze leggen de bevoegdheden, doelen en waarden vast die door alle betrokken partijen gerespecteerd moeten worden en geven ze richting aan de rechtsontwikkeling en het beleid.

Non-discriminatie en gelijkheid voor vrouwen en mannen zijn als basisbeginsel én te behalen doelstelling ingeschreven in de verdragen en in het Handvest en werden geconcretiseerd in bindende wetgeving.

Verdrag betreffende de Europese Unie

Het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) [103] bepaalt de algemene structuur, principes en waarden van de Unie. Artikel 2, artikel 3 en artikel 6 van het VEU schragen de fundamenten van een EU-beleid voor het bestrijden van cybergeweld op vrouwen.

- Artikel 2 van het VEU stelt dat respect voor de mensenrechten en gelijkheid van mannen en vrouwen en non-discriminatie fundamentele gedeelde waarden zijn van de Unie.

  "De waarden waarop de Unie berust, zijn eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren. Deze waarden hebben de lidstaten gemeen in een samenleving die gekenmerkt wordt door pluralisme, non-discriminatie, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, solidariteit en gelijkheid van vrouwen en mannen."

- Artikel 3 versterkt de bepaling van artikel 2 en stelt dat sociale rechtvaardigheid, sociale bescherming en gelijkheid van vrouwen en mannen bevorderd moeten worden én dat sociale uitsluiting en discriminatie moeten worden bestreden.

  "...De Unie bestrijdt sociale uitsluiting en discriminatie, en bevordert sociale rechtvaardigheid en bescherming, de gelijkheid van vrouwen en mannen, de solidariteit tussen generaties en de bescherming van de rechten van het kind..."

---

[100] Geldende verdragen (EUR-lex), Publicatieblad C 202/01; C202/02, 7.6.2016

[101] Het Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, EUR-Lex document 12007L/TXT–NL, ondertekend op 13.12. 2007, in werking sinds 1.12.2009.

[102] Het Handvest maakt niet direct deel uit van het Verdrag van Lissabon, maar heeft dezelfde rechtskracht als de EU-verdragen (VEU, artikel 6). Het beschermt de grondrechten binnen de EU en is van toepassing in combinatie met nationale en internationale systemen voor de bescherming van de grondrechten, waaronder het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Het Handvest geldt ook voor de lidstaten wanneer zij EU-wetgeving uitvoeren, maar niet voor wetgeving die geen verband heeft met het EU-recht. Geconsolideerde versie van het Handvest, Publicatieblad C 202/02,7.6.2016.

[103] Geconsolideerde versie van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, EUR-Lex document 12016ME/TXT, Publicatieblad C202/01, 7.6.2016

- Artikel 6. preciseert en versterkt de bepalingen van de artikels 2 en 3 en erkent de rechten, vrijheden en beginselen van het EU-Handvest van de grondrechten en van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens expliciet als algemene beginselen van het recht van de Unie.

  "1. De Unie erkent de rechten, vrijheden en beginselen die zijn vastgesteld in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie van 7 december... dat dezelfde juridische waarde als de Verdragen heeft. ...

  2.De Unie treedt toe tot het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Die toetreding wijzigt de bevoegdheden van de Unie, zoals bepaald in de Verdragen, niet.

  3.De grondrechten, zoals zij worden gewaarborgd door het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en zoals zij voortvloeien uit de constitutionele tradities die de lidstaten gemeen hebben, maken als algemene beginselen *deel uit van het recht van de Unie."*

Verdrag over de werking van de Europese Unie

Het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) [104] bakent de domeinen en de voorwaarden voor de uitoefening van de bevoegdheden van de Europese Unie af. Meerdere bevoegdheden zijn relevant voor het bestrijden van cybergeweld tegen vrouwen.

- Artikel 8 stelt dat ongelijkheden tussen mannen en vrouwen opheffen en de gelijkheid van mannen en vrouwen bevorderen een streefdoel is van elk optreden van de EU. [105]

- Artikel 10 bepaalt dat bestrijden van iedere discriminatie op grond van geslacht, ras of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid een streefdoel is voor de vaststelling en uitvoering van het beleid van de EU.

- Artikel 16 waarborgt het recht op bescherming van persoonsgegeven en kent de Unie de bevoegdheid toe om voorschriften aan te nemen m.b.t. de bescherming van natuurlijke personen voor wat betreft de verwerking van persoonsgegevens en het vrij verkeer van die gegevens.

- Artikel 19 machtigt de Unie om binnen de grenzen van haar bevoegdheden, maatregelen te nemen om alle vormen van discriminatie te bestrijden en om stimulerende maatregelen te treffen die gelijkheid te bevorderen op grond van geslacht, ras of etnische afstamming, godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid.

- Artikel 67 stelt dat de Unie een ruimte van vrijheid, veiligheid en recht is en dat de Unie bevoegd is om maatregelen te nemen om criminaliteit, racisme en vreemdelingenhaat te voorkomen en te bestrijden en om de coördinatie en samenwerking tussen de lidstaten te bevorderen op dit domein. Waaronder op vlak van justitie: burgerrechtelijke zaken (artikel 81), strafzaken (artikel 82), zware

---

[104] Geconsolideerde versie van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, EUR-Lex document 12016ME/TXT, Publicatieblad C202/01, 7.6.2016

[105] In de Verklaring gehecht aan de slotakte van de conferentie die het Verdrag van Lissabon heeft aangenomen, met name in artikel 19, wordt gepreciseerd dat de opheffing van ongelijkheid tussen vrouwen en mannen ook te maken heeft met het voorkomen en bannen van geweld en dat de Unie in het kader van haar algemene streven om de ongelijkheden tussen vrouwen en mannen op te heffen, in haar beleidsinitiatieven zal trachten alle vormen van huiselijk geweld te bestrijden. De lidstaten moeten alle maatregelen nemen om deze strafbare feiten te voorkomen en te bestraffen en om de slachtoffers te steunen en te beschermen. Publicatieblad C 326/337, 26.10.2012; geconsolideerde versie: Publicatieblad C 202/01., 7.6.2016.

criminaliteit [106] (artikel 83), evenals inzake politiewerk (artikel 87) en inzake onderzoek en vervolging van zware criminaliteit die twee of meer lidstaten schaadt of een vervolging op gemeenschappelijke basis vereist (artikel 85).

- Artikel 151 maakt de EU bevoegd om maatregelen te nemen die werkgelegenheid bevorderen, de levensomstandigheden en arbeidsvoorwaarden verbeteren en die zorgen voor adequate sociale bescherming, sociale dialoog en menselijke ontwikkeling.

- Artikel 153 machtigt de EU om ter verwezenlijking van de doelen van artikel 151 een ondersteunend en aanvullend beleid te ontwikkelen, o.m., wat betreft: de verbetering van het arbeidsmilieu, de veiligheid en gezondheid van de werknemers, gelijke behandeling en kansen voor mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt en op de werkvloer en de bestrijding van sociale uitsluiting.

- Artikel 156 geeft de EU de bevoegdheid om verwezenlijking van de doelen van artikel 151 het gecoördineerd optreden en samenwerking van de lidstaten te bevorderen, waaronder inzake arbeidsrecht en arbeidsvoorwaarden, beroepsopleiding en voortgezette vorming, preventie van arbeidsongevallen en beroepsziekten.

- Artikel 168 maakt de Unie bevoegd om aanvullend bij het beleid van de lidstaten op te treden om de volksgezondheid te verbeteren, ziekten en aandoeningen te voorkomen en om risico's voor zowel de lichamelijke als geestelijke gezondheid te bannen. Dit omvat ook het aanpakken van gezondheidsbedreigingen zoals geweld.

Handvest van de grondrechten van de Europese Unie

Het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie [107] bevat de fundamentele rechten die burgers van de EU genieten. Het breidt de door de verdragen toegekende bevoegdheden en opdrachten van de Unie niet uit en creëert geen nieuwe rechten, maar verduidelijkt ze en versterkt zo de rechtszekerheid. Het is een instrument voor de bescherming en bevordering van de rechten en vrijheden van burgers dat van toepassing is in combinatie met nationale en internationale systemen voor de bescherming van de grondrechten.

De preambule bevestigt dat het optreden van de Unie in overeenstemming moet zijn met de rechten die voortvloeien uit: het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, de door de Europese Unie en de Raad van Europa aangenomen sociale handvesten [108] en uit de uitspraken van het Hof van Justitie van de Europese Unie en van het Europees Hof voor de rechten van de mens. Meerdere bepalingen van het Handvest zijn direct relevant voor het bestrijden, voorkomen en bannen van cybergeweld.

- Artikel 1. De menselijke waardigheid is onschendbaar. Zij moet worden geëerbiedigd en beschermd.

- Artikel 3. Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.

---

[106] Het betreft, met name: terrorisme, mensenhandel en seksuele uitbuiting van vrouwen en kinderen, illegale drugshandel, illegale wapenhandel, het witwassen van geld, corruptie, de vervalsing van betaalmiddelen, computercriminaliteit en de georganiseerde criminaliteit. De Raad kan afhankelijk van de ontwikkelingen in de criminaliteit, met eenparigheid van stemmen en na goedkeuring door het Europees Parlement bij besluit vaststellen, welke andere vormen van criminaliteit aan de in dit lid genoemde criteria voldoen.

[107] Geconsolideerde versie, Publicatieblad C 202/02, 7.6.2016.

[108] De EU is bijvoorbeeld niet direct gebonden door de verdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie, maar erkent deze als fundamentele arbeidsnormen en verwerkt ze in haar wetgeving en beleid. ILO-verdragen die alle EU-lidstaten geratificeerd hebben zijn in de praktijk bindend binnen de EU. De EU verwerkt deze normen in haar wetgeving.

- Artikel 4. Niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.

- Artikel 6. Eenieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon.

- Artikel 7. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privéleven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn communicatie.

- Artikel 8. Eenieder heeft recht op bescherming van de hem betreffende persoonsgegevens. Deze gegevens moeten eerlijk worden verwerkt, voor bepaalde doeleinden en met toestemming van de betrokkene of op basis van een andere gerechtvaardigde grondslag waarin de wet voorziet. Eenieder heeft recht op toegang tot de over hem verzamelde gegevens en op rectificatie daarvan. Een onafhankelijke autoriteit ziet toe op de naleving van deze regels.

- Artikel 11. Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen.

- Artikel 15. Eenieder heeft het recht te werken en een vrijelijk gekozen of aanvaard beroep uit te oefenen.

- Artikel 21. Elke discriminatie, met name op grond van geslacht, ras, kleur, etnische of sociale afkomst, genetische kenmerken, taal, godsdienst of overtuigingen, politieke of andere denkbeelden, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte, een handicap, leeftijd of seksuele geaardheid, is verboden. [109]

- Artikel 23. De gelijkheid van mannen en vrouwen moet worden gewaarborgd op alle gebieden, met inbegrip van werkgelegenheid, beroep en beloning. Het beginsel van gelijkheid belet niet dat maatregelen gehandhaafd of genomen worden waarbij specifieke voordelen worden ingesteld ten voordele van het ondervertegenwoordigde geslacht.

- Artikel 31. Iedere werknemer heeft recht op gezonde, veilige en waardige arbeidsomstandigheden.

- Artikel 35. Eenieder heeft recht op toegang tot preventieve gezondheidszorg en op medische verzorging. Bij de vaststelling en uitvoering van het beleid en de maatregelen van de Unie wordt een hoog niveau van bescherming van de menselijke gezondheid gewaarborgd.

Richtlijn voor de bestrijding van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld

Sinds juni 2024 is richtlijn (EU) 2024/1385 over de bestrijding van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld van kracht. [110] De richtlijn legt minimumvoorschriften vast voor de criminalisering van offline en online fysiek, psychologisch, economisch en seksueel geweld tegen vrouwen, waaronder cybergeweld; evenals minimumvoorschriften voor straffen, verzwarende omstandigheden, verjaringstermijnen, rechten en bescherming van slachtoffers (voor, tijdens en na de strafprocedure), toegang tot justitie en tot gepaste bijstand en hulpverlening, m.i.v. vroegtijdige interventie en preventie.

---

[109] De tweede bepaling onder dit artikel stelt: “Binnen de werkingssfeer van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap en het Verdrag betreffende de Europese Unie en onverminderd de bijzondere bepalingen van die Verdragen, is elke discriminatie op grond van nationaliteit verboden.”

[110] Richtlijn (EU) 2024/1385 van het Europees Parlement en de Raad van 14 mei 2024 ter bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld; EUR-lex document 32024L1385; Publicatieblad L-serie, 24.5.2024. Lidstaten hebben tot 14 juni 2027 de tijd om de richtlijn om te zetten in het eigen beleid.

Strafbare vormen van cybergeweld

Lidstaten moeten minstens volgende vormen van cybergeweld strafbaar stellen:

- het door middel van ICT zonder instemming publiek maken, vervaardigen, bewerken, aanpassen van beelden, video's of vergelijkbaar materiaal waarop intieme lichaamsdelen of seksueel expliciete handelingen te zien, voor zover deze de betrokkene waarschijnlijk ernstige schade zullen toebrengen. [111] Iemand hiermee bedreigen teneinde die persoon te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden moet eveneens strafbaar worden gesteld;

- Cyberstalking: opzettelijke handelingen, zoals het herhaaldelijk of voortdurend observeren van een persoon zonder diens instemming of zonder wettelijke bevoegdheid, met als doel diens bewegingen en activiteiten door middel van ICT te volgen of te monitoren, indien deze handelingen die persoon waarschijnlijk ernstige schade zullen toebrengen;

- Cyberintimidatie:
  - iemand herhaaldelijk of voortdurend bedreigen, waarbij ook gedreigd wordt met het plegen van strafbare feiten; indien dit er waarschijnlijk toe zal leiden dat die persoon ernstig vreest voor de eigen veiligheid of de veiligheid van afhankelijke personen;
  - samen met anderen iemand in het openbaar bedreigen of beledigen, indien deze gedragingen waarschijnlijk ernstige psychologische schade bij die persoon veroorzaken;
  - iemand ongevraagd een afbeelding, video of ander soortgelijk materiaal sturen waarin geslachtsdelen worden weergegeven, indien dit gedrag waarschijnlijk ernstige psychologische schade aan die persoon zal toebrengen;
  - publiek toegankelijk maken van iemands persoonsgegevens, zonder diens toestemming, met het oogmerk anderen aan te zetten om die persoon fysieke of ernstige psychologische schade toe te brengen.

- Opzettelijk aanzetten tot geweld of haat jegens een op basis van gender gedefinieerde groep personen of een lid van een dergelijke groep, door het publiekelijk verspreiden door middel van ICT van materiaal waarin tot dergelijk geweld of dergelijke haat wordt aangezet. [112]

Bestraffing van cybergeweld

Lidstaten moeten effectieve, evenredige en afschrikwekkende straffen voorzien. Voor de in de richtlijn openomen vormen van cybergeweld is dit een maximumgevangenisstraf van ten minste 1 jaar. [113] Ze moeten ook maatregelen aannemen die als verzwarende omstandigheid kunnen worden aangemerkt.

---

[111] Teneinde enkel minimumvoorschriften vast te stellen voor de ernstigste vormen van cybergeweld, zijn de desbetreffende in deze richtlijn gedefinieerde strafbare feiten beperkt tot gedragingen waarvan het aannemelijk is dat zij het slachtoffer ernstige schade of ernstige psychologische schade berokkenen, of tot gedragingen waarvan het aannemelijk is dat zij het slachtoffer ernstig doen vrezen voor zijn of haar eigen veiligheid of voor die van afhankelijke personen. Bij de beoordeling of het gedrag ernstige schade kan berokkenen, moet in elk geval rekening worden gehouden met de specifieke omstandigheden van het geval, zonder afbreuk te doen aan de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. De waarschijnlijkheid van ernstige schade kan worden afgeleid uit objectieve feitelijke omstandigheden.

[112] Lidstaten kunnen ervoor kiezen enkel gedragingen te bestraffen die van dien aard zijn dat zij de openbare orde dreigen te verstoren of die bedreigend, kwetsend of beledigend zijn.

[113] De richtlijn voorziet in een wettelijk minimumkader en het staat de lidstaten vrij strengere straffen vast te stellen of te handhaven. De minimumniveaus voor de maximale gevangenisstraf van door natuurlijke personen gepleegde strafbare feiten moet ten minste gelden voor de ernstigste vormen van die strafbare feiten.

De richtlijn voorziet zestien mogelijke verzwarende omstandigheden, waarvan de lidstaten er minstens één moeten weerhouden. Voor cybergeweld zijn de volgende verzwarende omstandigheden van bijzonder belang:

- het strafbare feit is bij herhaling gepleegd;
- het strafbare feit is gepleegd jegens en minderjarige;
- het strafbare feit is door twee of meer personen samen gepleegd;
- de gedragingen hebben geleid tot de dood van het slachtoffer, of tot ernstige fysieke of psychologische schade bij het slachtoffer;
- de dader is al eerder voor soortgelijke strafbare feiten veroordeeld;
- het strafbare feit is gepleegd tegen een persoon omdat die persoon een vertegenwoordiger van de overheid, een journalist of een mensenrechtenverdediger was;
- het strafbare feit is gepleegd met de intentie het slachtoffer te straffen voor diens seksuele gerichtheid, gender, kleur, godsdienst, sociale afkomst of politieke overtuigingen.

Maatregelen om onlinemateriaal te verwijderen

Zonder afbreuk te doen aan de bepalingen van de Verordening Digitale Diensten [114] moeten de lidstaten maatregelen aannemen die waarborgen dat online toegankelijk materiaal dat verband houdt met strafbare vormen van cybergeweld onverwijld wordt verwijderd of dat de toegang daartoe wordt geblokkeerd, met name, door middel van bindende gerechtelijke bevelen die gericht kunnen worden aan aanbieders van hostingdiensten, of indien dit niet haalbaar is, tot andere relevante aanbieders van tussenhandeldiensten die over de benodigde technische en operationele capaciteit beschikken.

Lidstaten moeten hiertoe transparante procedures instellen met passende waarborgen zodat:

- indien geen strafbaar feit gepleegd werd, de bevelen opgeheven worden en de adressanten daarvan in kennis worden gesteld;
- de bevelen en andere maatregelen beperkt blijven tot wat noodzakelijk en evenredig is, rekening houdend met de rechten en belangen van alle betrokken partijen, m.i.v. hun grondrechten;
- aanbieders van hostingdiensten en andere relevante aanbieders van tussenhandeldiensten en van inhoud, het recht hebben om een dergelijk bevel te betwisten voor de rechterlijke instanties;
- betrokken aanbieders van inhoud geïnformeerd worden over de reden voor de verwijdering of blokkering van de toegang tot het materiaal en over de mogelijkheid om hiertegen beroep aan te tekenen;
- verwijdering of blokkering van de toegang tot het materiaal, de verzameling van bewijsmateriaal dat nodig is voor onderzoek en vervolging van het strafbaar feit niet belemmerd wordt.

Rechtsmacht waarborgen

De lidstaten moeten maatregelen nemen die waarborgen dat hun rechtsmacht zich uitstrekt tot strafbare feiten die: a) geheel of gedeeltelijk op hun grondgebied gepleegd zijn of b) gepleegd zijn door een onderdaan.

[114] Verordening (EU)2022/2065 betreffende een eengemaakte markt voor digitale diensten en tot wijziging van Richtlijn 2000/31/EG (digitale diensten verordening), EUR-lex document 32022R2065, Publicatieblad L 277/1, 27.10.2022.

Facultatief kan een lidstaat zijn rechtsmacht uitbreiden tot strafbare feiten die gepleegd zijn tegen een onderdaan of inwoner [115] of tot feiten die gepleegd zijn door een inwoner. [116]

De rechtsmacht moet gelden voor alle strafbare feiten die gepleegd zijn met behulp van ICT en waartoe toegang verkregen werd vanaf het grondgebied van de lidstaat, ongeacht waar de aanbieder van tussenhandeldienst gevestigd is. Indien de dader een onderdaan is, mag de strafvervolging niet afhankelijk worden gesteld van de eis van aangifte door het slachtoffer noch van een aanklacht door de staat waar het misdrijf plaatsvond.

Onderzoek en vervolging

De lidstaten moeten waarborgen dat personen en diensten die gewelddaden tegen vrouwen onderzoeken en vervolgen over de nodige expertise en over doeltreffende instrumenten beschikken, en met name, om in het geval van cybercriminaliteit, elektronisch bewijsmateriaal te verzamelen, te analyseren en veilig te stellen.

Indien de bevoegde autoriteiten een redelijk gegrond vermoeden hebben dat er mogelijk een strafbaar feit is gepleegd stellen zij, na ontvangst van een klacht of op eigen initiatief, een onderzoek in naar de gewelddaden. Ze maken een proces-verbaal op en bewaren dit in een register.

Adequate bijstand

De lidstaten moeten de bepalingen van richtlijn 2012/29/EU [117] uitvoeren én zorgen voor adequate bijstand die beantwoordt aan de behoeften en de belangen van slachtoffers, waaronder slachtoffers van cybergeweld. Ze moeten zorgen voor:

- geschikte kanalen voor aangifte van geweld. Deze moeten ruim bekend, toegankelijk, gebruiksvriendelijk, veilig en direct beschikbaar zijn, inclusief 24/24u beschikbare gratis telefonische hulplijnen voor informatie en advies. In geval van cybercriminaliteit moet ook de mogelijkheid voorzien zijn om online of via andere toegankelijke en veilige ICT, [118] aangifte te doen, m.i.v. de mogelijkheid om bewijsmateriaal in te dienen;
- adequate, aangepaste, toegankelijke en specialiseerde diensten voor ondersteuning en bijstand waar slachtoffers, ongeacht of er al dan niet een formele klacht werd ingediend, terecht kunnen voor: correcte en begrijpelijke informatie, juridische en praktische ondersteuning en doorverwijzing (medisch, psychologisch, maatschappelijk), m.i.v. mogelijke rechtsbijstand en traumazorg;
- ondersteuning m.b.t. het documenteren van het strafbare feit ingeval van cybergeweld en voor informatie over rechtsmiddelen en procedures om de online-inhoud te laten verwijderen;
- richtsnoeren en protocollen over doeltreffende en passende bijstand aan kwetsbare personen, waaronder minderjarigen en slachtoffers van discriminatie op grond van geslacht in combinatie met

[115] Inwoner: iemand die zijn gewone verblijfplaats in de lidstaat heeft.

[116] De lidstaat informeert de Commissie over deze facultatief genomen maatregelen

[117] Richtlijn 2012/29/EU over minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, EUR-lex document 32012L0029, Publicatieblad L 315/57, 14.11.2012. De richtlijn wordt herzien. Op 11 april 2024 besloot het Europees Parlement hierover interinstitutionele onderhandelingen met de Raad op te starten. De Raad nam een algemeen oriënterend standpunt in voor verdere onderhandelingen met het Parlement op 13 juni 2024. Dit proces is in 2025 nog hangende. Zie procedure 2023/0250(COD), EUR-lex document 52023PC0424.

[118] Toegankelijk naar handicap en taal in overeenstemming met de toegankelijkheidsvoorschriften voor elektronische communicatiediensten in bijlage I bij richtlijn (EU) 2019/882 over de toegankelijkheidsvoorschriften voor producten en diensten, EUR-lex document 32019L0882, Publicatieblad L 151/70, 7.6.2019.

een andere grond of gronden van discriminatie [119] en in verband met het bewaren, documenteren en de verdere doorgifte van bewijsmateriaal;

- waarborgen dat slachtoffers volledige schadevergoeding van de dader [120] kunnen eisen voor alle schade die voortvloeit uit het strafbare feit; en ervoor zorgen dat slachtoffers in de loop van de strafprocedure hierover een beslissing kunnen verkrijgen.

Preventie

De lidstaten nemen passende en gerichte maatregelen om geweld tegen vrouwen te voorkomen door een meervoudige aanpak met:

- gerichte sensibilisering vanaf jonge leeftijd d.m.v. onderwijs en educatie en d.m.v. campagnes gericht op het ruime publiek;
- ruime beschikbaarheid van toegankelijke informatie over preventieve maatregelen, rechten van slachtoffers, beschikbare bescherming- en ondersteuning en over toegang tot de rechter en tot een advocaat;
- bestrijding van schadelijke genderstereotypen en promotie van gendergelijkheid, van wederzijds respect en van het recht op persoonlijke integriteit, waaronder aanmoedigen van positieve rolmodellen voor mannen en jongens;
- initiatieven die de vraag naar slachtoffers van seksuele uitbuiting aanpakken en verminderen;
- maatregelen voor de ontwikkeling van digitale geletterdheid, m.i.v. kritische betrokkenheid bij de digitale wereld en kritisch denken, zodat gebruikers gevallen van cybergeweld kunnen herkennen en aanpakken, hulp kunnen zoeken en dergelijk geweld kunnen voorkomen;
- bevordering van multidisciplinaire samenwerking en van samenwerking tussen belanghebbenden, met oog op de ontwikkeling en uitvoering van maatregelen om cybercriminaliteit aan te pakken;
- daderprogramma's voor personen die een strafbaar feit hebben gepleegd, maar die ook toegankelijk zijn voor potentiële daders van geweld tegen vrouwen.

Opleiding en informatie

De lidstaten moeten zorgen voor passende op de mensenrechten gebaseerde opleidingen en informatie, die uitgaan van de behoeften van slachtoffers en gender-, handicap, en kindvriendelijk zijn, met specifieke aandacht voor cybercriminaliteit/cybergeweld en waarborgen dat deze beschikbaar zijn voor alle ambtenaren en hulpverleners die in contact kunnen komen met slachtoffers van geweld, m.i.v. gespecialiseerde opleidingen en informatie voor rechters en aanklagers over cybergeweld, die ook vrij te volgen zijn door advocaten. [121]

Ze moeten daarnaast stimuleren dat media-instellingen, vertegenwoordigers van de sector en andere relevante organisaties opleidingen opzetten die ingaan tegen mediapraktijken die stereotiepe beelden van vrouwen en mannen versterken, een seksistisch beeld van vrouwen uitdragen of slachtoffers van geweld de schuld geven.

---

[119] Bijkomend bij artikel 22 van richtlijn 2012/29/EU, moeten de lidstaten, minstens in het geval van seksueel en huiselijk geweld, zorgen voor individueel aangepaste bescherming, met als uitgangspunt het belang van het slachtoffer, voorkomen van herhaalde victimisering en een inschatting van het risico dat uitgaat van de dader. Hierbij moet ook rekening worden gehouden met het eventueel verhoogd risico op geweld in samenhang met intersectionele discriminatie en met de beoordeling van de situatie door het slachtoffer zelf.

[120] Overeenkomstig het nationale recht van de dader.

[121] Deze maatregelen worden uitgevoerd onverminderd de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, de zelforganisatie van gereglementeerde beroepen en verschillen in de organisatie van de rechterlijke macht in de Europese Unie.

Samenwerking

De lidstaten moeten samenwerken met maatschappelijke organisaties, waaronder met relevante aanbieders van tussenhandeldiensten. Ze moeten hen informeren over de richtlijn en hen aanmoedigen om zelfregulerende maatregelen aan te nemen en om onderling samen te werken; bijvoorbeeld aangaande de gedragscodes om cybergeweld aan te pakken en op vlak van opleiding van werknemen m.b.t. strafbare feiten van cybergeweld (preventie, aanpak, bijstand van slachtoffers).

Dataverzameling en onderzoek

De lidstaten moeten zorgen voor een betere en systematische registratie, verzameling van data en publicatie van onderzoeksgegevens en van statistieken over alle vormen van geweld tegen vrouwen, o.m. via regelmatige bevolkingsenquêtes. De data moeten uitgesplitst zijn volgens de normen die ontwikkeld zijn in samenwerking met het Europees instituut voor gendergelijkheid (EIGE) en moeten EIGE samen met de verslagen, aanbevelingen en goede praktijken jaarlijks worden bezorgd. [122]

Verordening digitale diensten

Sinds 17 februari 2024 is Verordening (EU)2022/2026 [123] voor digitale diensten [124] in haar totaliteit van toepassing in de hele Europese Unie. [125] De verordening harmoniseert en stipuleert in detail de rechten en verplichtingen van tussenhandeldiensten. [126] Deze moeten een veilige, en betrouwbare onlineomgeving waarborgen die het Unierecht, het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie en het recht van de lidstaten, doeltreffend respecteert.

De verordening maakt hierbij een onderscheid naargelang de omvang en het type van tussenhandeldiensten: mere conduit, caching en hosting diensten,[127] met basisregels die voor alle spelers tellen en bijkomende en specifieke verplichtingen voor zeer grote onlineplatformen en zeer grote zoekmachines [128] en voor digitale diensten die consumenten de mogelijkheid bieden om op afstand overeenkomsten te sluiten met handelaren. De verordening bevat meerdere bepalingen die belangrijk zijn om cybergeweld tegen vrouwen aan te pakken.

---

[122] EIGE, Gender statistics and indicators.

[123] Verordening (EU) 2022/2065 van het Europees Parlement en de Raad van 19 oktober 2022 betreffende een eengemaakte markt voor digitale diensten en tot wijziging van Richtlijn 2000/31/EG (digitaledienstenverordening), EUR-lex document 32022R2065, Publicatieblad L 277/1, 27.10.2022.

[124] Digitale diensten omvatten een grote categorie onlinediensten, van eenvoudige websites tot internetinfrastructuur-diensten en onlineplatformen. De bepalingen hebben vooral betrekking op tussenhandeldiensten en op zeer grote bedrijven (online marktplaatsen, zoekmachines, sociale netwerken, platformen voor delen van inhoud, enz.)

[125] De Verordening maakt deel uit van een tweeledig wetgevingspakket. Dit pakket bestaat uit twee verordeningen: verordening (EU)2022/1925 van het Europees Parlement en de Raad van 14 september 2022 over betwistbare en eerlijke markten in de digitale sector, en tot wijziging van Richtlijnen (EU) 2019/1937 en (EU) 2020/1828 (digitalemarktenverordening) en Verordening (EU)2022/2026 (voetnoot 105). Voor het bestrijden van cybergeweld is voornamelijk de digitaledienstenverordening van belang.

[126] Tussenhandeldiensten zijn digitale diensten die een zijn schakel tussen gebruikers en goederen, diensten of informatie. Het gaat over diensten, zoals: de aanbieders van internettoegang, clouddiensten, onlinemarktplaatsen, platformen voor de deeleconomie, sociale medianetwerken, zoekmachines zoals google, ecosia, chatgpt en online handelaren.

[127] Mere conduit dienst (doorgifte in een communicatienetwerk van door een gebruiker verstrekte informatie of verstrekken van toegang tot een communicatienetwerk; caching dienst (doorgifte in een communicatienetwerk van door een gebruiker verstrekte informatie, waarbij die informatie automatisch, tussentijds en tijdelijk wordt opgeslagen met als enige doel om de latere doorgifte van die informatie aan gebruikers van die dienst op hun verzoek doeltreffender te maken) en hosting dienst (opslag van de door een gebruiker verstrekte informatie, op diens verzoek (Artikel 3, g).

[128] Een overzicht van de zeer grote online platformen en zoekmachines die onder toezicht van de Europese Commissie vallen vindt u en van de vragen en bemerkingen van de Commissie vindt u hier. Via deze site kunt u ook doorklikken naar de transparantierapporten van deze diensten en naar het klachteninstrument (whistleblower tool).

De digitale dienstenverordening maakt tussenhandeldiensten mee aansprakelijk voor illegale inhoud die via hun dienst bekend gemaakt en verspreid wordt. Illegale inhoud is inhoud die een inbreuk betekent op het Unierecht, op het Handvest van de grondrechten of op een nationaalrechtelijke grond. De verordening legt tussenhandeldiensten zorgvuldigheidsverplichtingen m.b.t. transparantie en veiligheid. [129]

Indien een tussenhandeldienst een gemotiveerd bevel ontvangt om op te treden tegen illegale inhoud, moeten ze de betreffende autoriteit onverwijld informeren over het gevolg dat ze hieraan gegeven hebben en de betrokken gebruiker(s) [130] hierover informeren, m.i.v. informatie over de mogelijkheid om hiertegen beroep aan te tekenen.

Indien een tussenhandeldienst een gemotiveerd bevel ontvangt om informatie door te geven over een of meerdere gebruikers, moeten ze de betreffende autoriteit onverwijld in kennis stellen van de ontvangst van het bevel en van het aan het bevel gegeven gevolg. [131]

De verordening voorziet ook meerdere informatieplichten voor tussenhandeldiensten. Voor aanbieders van hostingdiensten en onlineplatformen [132] gelden aanvullende bepalingen. Voor zeer grote onlineplatformen en zeer grote zoekmachines, d.i. met meer dan 45 miljoen gebruikers per maand, gelden de strengste vereisten.

Alle tussenhandeldiensten moeten:

- een centraal communicatiecontactpunt aanwijzen dat gebruikers toelaat om rechtstreeks en snel langs elektronische weg en op gebruikersvriendelijke wijze met de dienstverlener te communiceren;
- gebruikers informeren over de algemene voorwaarden en eventuele beperkingen [133] in verband met het gebruik van hun dienst, over maatregelen en instrumenten inzake inhoudsmoderatie en over de procedures van het interne klachtensysteem. Deze informatie moet openbaar beschikbaar zijn en in begrijpelijke en ondubbelzinnige taal geformuleerd zijn; [134]
- minstens eenmaal per jaar een rapport publiceren met informatie over: a) inhoudsmoderatie, b) ontvangen bevelen ingedeeld naar type illegale inhoud, [135] de beveluitvaardigende staat en de benodigde tijd om het bevel uit te voeren; c) de wijze van inhoudsmoderatie, m.i.v. een kwalitatieve gedetailleerde beschrijving van elk gebruik van geautomatiseerde middelen; d) de opleiding en bijstand voor personen die inhoud modereren; e) het aantal en type maatregelen met impact op de beschikbaarheid, zichtbaarheid en toegankelijkheid van door gebruikers verstrekte informatie,

[129] Illegale inhoud: alle informatie die op zich of in verband met een activiteit, waaronder verkoop van producten of aanbieden van diensten, indruist tegen het Unierecht, m.i.v. het Handvest van de grondrechten, of tegen het met het Unierecht in overeenstemming zijnde recht van een lidstaat, ongeacht het precieze voorwerp of de precieze aard van dat recht.

[130] Gebruikers worden in de verordening omschreven als 'afnemers van de dienst': dit zijn natuurlijke personen of rechtspersonen die gebruik maken van de dienst. Om de leesbaarheid van de tekst te bevorderen wordt in de tekst het woord gebruiker weerhouden.

[131] De verordening bepaalt de modaliteiten voor het opstellen van deze bevelen en de te volgen procedures.

[132] Hostingdiensten slaan inhoud op die door gebruikers is aangeleverd, maar verspreiden die inhoud niet actief naar het publiek. Online platformen daarentegen zijn hostingdiensten die de opgeslagen inhoud actief toegankelijk maken en verspreiden. Daardoor vallen platformen onder aanvullende en strengere verplichtingen, zoals uitgebreide meldprocedures, transparantie-eisen bij inhoudsmoderatie en mogelijkheden voor beroep door gebruikers.

[133] Deze beperkingen moeten op zorgvuldige, objectieve en evenredige wijze worden toegepast en overeenstemmen met de rechten en legitieme belangen van alle betrokkenen, waaronder de grondrechten van de gebruikers zoals vrijheid van meningsuiting, vrijheid en pluriformiteit van de media en andere fundamentele rechten en vrijheden van het EU-Handvest.

[134] Zeer grote online platformen en zoekmachines moeten hun algemenen voorwaarden in alle officiële talen van de lidstaat, alsook een samenvatting daarvan, bekend maken.

[135] Hostingdiensten moeten ook aangeven welke meldingen ze ontvingen van betrouwbare flaggers en een onderscheid maken tussen acties op basis van de verordening en acties op basis van hun algemene voorwaarden.

ingedeeld naar type illegale inhoud of schending van de algemene voorwaarden, naar detectiemethode en naar de toegepaste beperking en over f) het aantal klachten dat ze ontvingen via het interne klachtenafhandelingssysteem; [136]

- indien de dienstverlener niet gevestigd is de EU, maar wel er wel diensten aanbiedt, moet er een wettelijke vertegenwoordiger aangesteld worden: een natuurlijke persoon of een rechtspersoon die naast of in de plaats van de aanbieder van de dienst geraadpleegd kan worden over alle kwesties in verband met de naleving en handhaving van de verordening.

Aanbieders van hostingdiensten, m.i.v. online platformen moeten bijkomend:

- gebruikers een gemakkelijk toegankelijk instrument aanbieden dat hen toelaat om de dienstverlener op gemotiveerde manier te informeren over inhoud die zij als illegaal beschouwen, met ook de mogelijkheid om dit uitsluitend via elektronische middelen te doen. De richtlijn bepaalt de procedure, de te ondernemen stappen en voorwaarden die hiertoe gevolgd moeten worden;
- alle gebruikers die een beperking [137] opgelegd krijgen, een duidelijke en specifieke motivering bezorgen. De richtlijn bepaalt de procedure, de te ondernemen stappen en voorwaarden hiervoor;
- de bevoegde autoriteiten onverwijld alle relevantie informatie bezorgen indien ze vermoeden dat er een strafbaar feit is gepleegd of gepleegd zal worden waarbij het leven of de veiligheid van een persoon of van meerdere personen bedreigd wordt.

Aanbieders van online platformen: [138]

- moeten ervoor zorgen dat gebruikers toegang hebben tot een intern klachtenafhandelingssysteem (kosteloos, elektronisch en gebruiksvriendelijk) om een voldoende nauwkeurige en gemotiveerde klacht te kunnen indienen tegen beperkingen die hen door het platform opgelegd zijn. Klachten moeten tijdig, zorgvuldig en op niet-discriminerende en niet-willekeurige wijze behandeld worden;
- moeten, indien blijkt dat een beperkende maatregel na een klacht over illegale inhoud ongegrond is, de maatregel opheffen; de klager(s) het gemotiveerde besluit om dit te doen meedelen en hen informeren over de mogelijkheid van buitengerechtelijke geschillenbeslechting [139] [140] en andere beschikbare verweermogelijkheden; [141]

---

[136] Aanbieders van onlineplatformen moeten ook aangegeven: de basis voor de klachten (schending van de wet of van de algemene voorwaarden), het aantal meldingen dat met behulp van geautomatiseerde middelen verwerkt is, de gemiddelde tijd die nodig is om een besluit te nemen en het aantal gevallen waarin die besluiten teruggedraaid werden. Voor zeer grote aanbieders van digitale diensten gelden ook nog bijkomende vereisten.

[137] Dit betreft, met name, het beperken van de zichtbaarheid van specifieke door de gebruiker verstrekte informatie zoals: verwijderen, blokkeren of beperken van (de toegang tot) inhoud; gehele of gedeeltelijke schorsing of beëindiging van de dienst; schorsing of beëindiging van de accounts van de gebruiker, schorsen, stopzetten of beperken van het vermogen van de gebruiker om verstrekte informatie te gelde te maken.

[138] Met uitzondering van micro- en kleine ondernemingen.

[139] De informatie over de mogelijkheid van buitengerechtelijke geschillenbeslechting moet gebruiksvriendelijk en gemakkelijk toegankelijk zijn via de online-interface van online platformen.

[140] Buitengerechtelijke geschillenbeslechtingsorganen worden (na eigen verzoek) erkend door de digitale dienstencoördinator van de lidstaat waar ze gevestigd zijn. De verordening bepaalt de voorwaarden voor de certificering, de algemene werkingsvoorwaarden en de procedures voor de samenwerking met de digitale dienstencoördinator). Aanbieders van diensten kunnen weigeren mee te werken met een buitengerechtelijk geschillenbeslechtingsorgaan indien er reeds een geschil beslecht werd in verband met dezelfde informatie en dezelfde gronden voor vermeende illegaliteit of onverenigbaarheid van inhoud. Besluiten van het orgaan zijn niet bindend.

[141] Dit doet geen afbreuk aan het recht van de gebruiker om in eender welke fase een procedure in te leiden om besluiten van aanbieders van onlineplatformen overeenkomstig het toepasselijke recht voor een rechterlijke instantie te betwisten. Trouwens, naast de gebruikers hebben alle organen, organisaties of verenigingen die gemachtigd zijn om namens de gebruikers de door de verordening verleende rechten uit te oefenen, het recht om een klacht in te dienen tegen aanbieders van tussenhandeldiensten wegens vermeende inbreuk op de verordening bij de digitale dienstencoördinator van de lidstaat.

- moeten waarborgen dat meldingen van betrouwbare flaggers [142] die binnen hun aangewezen expertiseterrein werken, prioritair en onverwijld worden afgehandeld;
- kunnen een gedocumenteerde klacht indienen bij de digitale dienstencoördinator [143] wanneer een flagger een aanzienlijk aantal onvoldoende nauwkeurige, onjuiste of niet voldoende gemotiveerde meldingen heeft gedaan, m.i.v. klachten;
- kunnen gebruikers die frequent kennelijk illegale inhoud verstrekken of die regelmatig ongegronde meldingen of klachten indienen, na een voorafgaande waarschuwing, voor een redelijke periode schorsen. De verordening geeft de indicatoren [144] hiervoor aan;
- moeten hun beleid inzake misbruik van meldingen en klachten in duidelijke taal en in detail bekend maken, m.i.v. voorbeelden van feiten en omstandigheden waarmee zij rekening houden bij de beoordeling of een bepaalde gedraging als misbruik wordt beschouwd;
- moeten geschillen rapporteren aan de digitale dienstencoördinator; de verordening bepaalt de voorwaarden daartoe;
- moeten waarborgen dat het ontwerp, de organisatie en het beheer van online-interfaces [145] gebruikers niet misleid of manipuleert, noch hun vermogen om vrije en geïnformeerde beslissingen te nemen wezenlijk verstoort of ondermijnt. [146]
- moeten, indien ze gebruik maken van aanbevelingssystemen, [147] de belangrijkste parameters daarvan vermelden in hun algemene voorwaarden, m.i.v. informatie over waarom bepaalde informatie aan de gebruiker wordt voorgesteld en over eventuele opties van de gebruiker om deze parameters te wijzigen en te beïnvloeden; [148]
- moeten passende en evenredige maatregelen nemen om een hoog niveau van privacy, veiligheid en bescherming van minderjarigen binnen hun dienst te waarborgen.

---

[142] De status van 'betrouwbare flagger' wordt toegekend door de digitale dienstencoördinator van de lidstaat waarin de flagger is gevestigd. De verordening omschrijft de voorwaarden waaraan flaggers moeten voldoen (erkenning, werking). De verordening omschrijft ook de voorwaarden voor de intrekking van de status van betrouwbare flagger. Alleen entiteiten die kunnen aantonen dat ze over bijzondere deskundigheid en bekwaamheid beschikken om illegale inhoud aan te pakken en dat zij zorgvuldig, nauwkeurig en objectief te werk gaan kunnen die status krijgen. Dit kunnen overheidsinstellingen, maar ook niet-gouvernementele organisaties en particuliere entiteiten of semioverheidsinstanties zijn.

[143] Lidstaten moeten één of meer onafhankelijke digitale dienstencoördinatoren aanwijzen, waarvan één op nationaal niveau bevoegd is voor de coördinatie van het beleid. Deze diensten moeten toezien op de naleving van de verordening door digitale platformen, instaan voor de handhaving en samenwerken op EU niveau met: de coördinatoren van ander lidstaten, de EU-Raad voor digitale diensten en de Europese Commissie.

[144] Dit zijn: a) absoluut aantal kennelijk illegale inhoud of kennelijk ongegronde meldingen of klachten binnen een gegeven tijdsspanne; b)het relatieve aandeel hiervan in verhouding tot de totale hoeveelheid informatie of meldingen binnen die tijdsspanne; c)de ernst van het misbruik, m.i.v. de aard van de illegale inhoud en van de gevolgen daarvan; d)indien het kan worden vastgesteld: het voornemen van de gebruiker, ongeacht of gaat het om een persoon, entiteit of klager.

[145] Dit is: alle software, met inbegrip van een website of onderdeel ervan, en apps, met inbegrip van mobiele apps.

[146] De Commissie kan richtsnoeren verstrekken over hoe dit op specifieke praktijken van toepassing is, met name: a)meer nadruk leggen op bepaalde keuzes wanneer de gebruikers om een besluit wordt verzocht; b)de gebruiker herhaaldelijk vragen een keuze te maken indien die keuze al is gemaakt, met name door middel van pop-ups die de gebruikerservaring hinderen en c) de procedure voor het beëindigen van een dienst moeilijker maken dan die om zich ervoor in te schrijven.

[147] Aanbevelingssysteem: een volledig of gedeeltelijk geautomatiseerd systeem dat door een onlineplatform wordt gebruikt om in zijn online-interface aan gebruikers specifieke informatie voor te stellen of prioritair weer te geven, onder meer als gevolg van een door gebruikers geïnitieerde zoekopdracht, of dat anderszins de relatieve volgorde of het belang van de weergegeven informatie bepaalt.

[148] Indien verschillende opties beschikbaar zijn voor aanbevelingssystemen, m.a.w. indien gebruikers de relatieve volgorde van de informatie die wordt getoond kunnen beïnvloeden, dan moeten zij steeds de mogelijkheid hebben om deze voorkeur te selecteren en te wijzigen. Deze functionaliteit moet rechtstreeks en gemakkelijk toegankelijk zijn.

Aanbieders van zeer grote online platformen en zoekmachines

Voor zeer grote online platformen en zeer grote zoekmachines gelden strengere regels inzake risicobeoordeling, risicobeperking, crisisrespons, onafhankelijke controle, aanbevelingssystemen, transparantie (toegang tot data, rapportage, reclame), naleving van de wet, en toezichtvergoeding (compliance). [149] Voor het bestrijden van cybergeweld tegen vrouwen zijn vooral artikel 34 over risicobeoordeling en artikel 35 over risicobeperking van bijzonder belang, naast de interne eenheid die moet toezien op de naleving van de verordening (compliance) en de aanname van pertinente gedragscodes.

Risicobeoordeling (artikel 34)

Aanbieders van zeer grote online platformen en online zoekmachines moeten minstens eens per jaar zorgvuldig alle systeemrisico's in verband met het gebruik van hun diensten in de EU en met het ontwerp of de werking van hun dienst en daaraan verbonden systemen (m.i.v. algoritmische systemen) identificeren, analyseren en beoordelen.

Ze moeten de volgende systeemrisico's beoordelen:

a. de verspreiding van illegale inhoud via hun diensten;

b. de eventuele werkelijke of voorzienbare negatieve effecten op de uitoefening van de grondrechten van het Europees Handvest, met name, het grondrecht op:
   - menselijke waardigheid (artikel 1),
   - eerbiediging van het privéleven en het gezinsleven (artikel7),
   - bescherming van persoonsgegevens (artikel 8),
   - vrijheid van meningsuiting en van informatie (artikel 11),
   - non-discriminatie (artikel 21),
   - eerbiediging van de rechten van het kind (artikel 24),
   - een hoog niveau van consumentenbescherming (artikel 38);

c. eventuele werkelijke of voorzienbare negatieve effecten op het publiek debat, verkiezingsprocessen en de openbare veiligheid;

d. eventuele daadwerkelijke of voorspelbare negatieve effecten m.b.t. gendergerelateerd geweld, bescherming van de volksgezondheid, bescherming van minderjarigen, evenals ernstige negatieve gevolgen voor het lichamelijke en geestelijke welzijn van een persoon.

Bij de risicobeoordelingen moet worden overwogen óf en op welke wijze factoren zoals het ontwerp van aanbevelingssystemen en andere relevante algoritmische systemen, inhoudsmoderatiesystemen, algemene voorwaarden en de handhaving daarvan, systemen voor de selectie en weergave van reclame, en de data-gerelateerde praktijken van de aanbieder invloed hebben op de systeemrisico's.

Er moet ook onderzocht worden op welke manier deze risico's beïnvloed worden door opzettelijke manipulatie van de dienst, zoals: niet-authentiek gebruik of geautomatiseerde exploitatie van de dienst, versterking en mogelijk snelle en wijde verspreiding van illegale inhoud en van informatie die niet verenigbaar is met de algemene voorwaarden.

De bewijsstukken van de risicobeoordelingen moeten minstens drie jaar na de uitvoering bewaard worden en op verzoek aan de Commissie en de digitale dienstencoördinator van de vestigingsplaats van de dienstverlener worden overgedragen.

[149] We gaan hier enkel in op de bepalingen die relevant zijn m.b.t. het bestrijden van cybergeweld.

Risicobeperking (artikel 35)

Aanbieders van zeer grote online platformen en zeer grote online zoekmachines moeten redelijke, evenredige en doeltreffende risicobeperkende maatregelen nemen om de vastgestelde systeemrisico's te counteren, met bijzondere aandacht voor de impact van die maatregelen op het Handvest van de grondrechten. Die maatregelen omvatten de aanpassing van:

- het ontwerp, kenmerken of de werking van de diensten, m.i.v. online-interfaces;
- de algemene voorwaarden en de handhaving daarvan;
- inhoudsmoderatieprocedures, m.i.v. de snelheid en kwaliteit van de verwerking van meldingen over specifieke soorten illegale inhoud en de eventuele snelle verwijdering of blokkering van de toegang tot de inhoud, met name, m.b.t.: illegale haatuitlatingen of cybergeweld; evenals de aanpassing van alle relevante besluitvormingsprocedures en van specifieke middelen voor inhoudsmoderatie;
- algoritmische systemen, m.i.v. de aanbevelingssystemen;
- reclamesystemen en gerichte maatregelen die de weergave van reclame in verband met de door hun aangeboden dienst beperken of aanpassen;
- interne processen, middelen, testen, documentatie of toezicht op de activiteiten, met name, inzake de detectie van systeemrisico's, met als doel deze te versterken;
- de samenwerking met betrouwbare flaggers;
- de samenwerking (of opstart van samenwerking) met andere aanbieders van onlineplatformen of van onlinezoekmachines d.m.v. gedragscodes en de crisisprotocollen; [150]
- de online-interface in combinatie met sensibilisering om de gebruikers beter te informeren;
- gerichte maatregelen voor de bescherming van de rechten van het kind, waaronder inzake leeftijdscontrole, ouderlijk toezicht, bijstand om misbruik te melden of steun te krijgen (naargelang);
- garanties dat gegenereerde of gemanipuleerde informatie [151] door opvallende markeringen herkenbaar gepresenteerd wordt op online-interfaces; aangevuld met een gebruiksvriendelijke functionaliteit die de mogelijkheid biedt om dergelijke informatie te rapporteren.

Zeer grote online providers moeten ook voldoen aan de 'compliance functie'[152] die de naleving van de verordening moet bewaken, waaronder: waarborgen dat alle in artikel 34 bedoelde risico-inschattingen worden vastgesteld en naar behoren gerapporteerd en dat alle krachtens artikel 35 redelijke, evenredige en doeltreffende risicobeperkende maatregelen worden genomen.

De Commissie zal samen met de Europese Raad voor digitale diensten [153] jaarlijks een uitvoerig verslag publiceren, met daarin de vaststellingen en beoordelingen van de meest prominente en terugkerende systeemrisico's en van de beste werkwijze om deze risico's te beperken. De Commissie

[150] Zoals vastgesteld in artikel 45 en artikel 48 van de verordening.

[151] Beelden, audio- of videomateriaal met een merkbare gelijkenis met bestaande personen, voorwerpen, plaatsen of andere entiteiten of gebeurtenissen, die door een persoon ten onrechte voor authentiek of waarheidsgetrouw beschouwd worden.

[152] De compliance functie is een interne eenheid die aanbieders van zeer grote online providers moeten oprichten binnen het bedrijf. Deze moet onafhankelijk kunnen optreden en bestaan uit één of meerdere ervaren gekwalificeerde functionarissen met voldoende gezag, bevoegdheden, middelen en toegang tot het leidinggevend orgaan om te monitoren of de aanbieder de verordening naleeft en om samen te werken met de digitale dienstencoördinator en met de Europese Commissie.

[153] De Europese Raad voor digitale diensten is een onafhankelijke adviesgroep van digitale dienstencoördinatoren belast met het toezicht op aanbieders van tussenhandeldiensten. Deze raad adviseert de digitale dienstencoördinatoren en de Commissie, met als doel: bijdragen aan de consistente toepassing van de verordening, zorgen voor doeltreffende samenwerking tussen de digitale dienstencoördinatoren en de Commissie en bijdragen aan de ontwikkeling van richtsnoeren en analyse van de Commissie en de digitale dienstencoördinatoren over opkomende trends inzake onder deze verordening vallende kwesties en hen bijstaan in het toezicht op zeer grote onlineplatformen.

kan ook richtsnoeren uitvaardigen met aanbevelingen over beste praktijken om specifieke systeemrisico's aan te pakken, waarbij rekening gehouden wordt met mogelijke gevolgen van de maatregelen op de fundamentele rechten van alle betrokkenen.

De verordening omschrijft in detail de bijkomende opdrachten van de Commissie, evenals vereisten waarmee de Commissie rekening moet houden, zoals de instelling van een crisisresponsmechanisme[154] en behandelt in detail diverse aspecten m.b.t. de uitvoering, samenwerking, sanctionering en handhaving van de verordening, waaronder: de bevoegdheden, taken en rol van de lidstaten en van de door hen aangestelde digitale dienstencoördinatoren,[155] het recht om klacht in te dienen, het recht op schadevergoeding, sancties voor online diensten die de verordening niet respecteren (geldboetes, dwangsommen), verjaringstermijnen, gezamenlijke onderzoeken, samenwerking en beleidscoördinatie op EU niveau, structuur en opdrachten van de Europese Raad voor digitale diensten, bevoegdheden, opdrachten en rol van de Europese Commissie.

Gedragscodes

De Commissie zal de aanname van vrijwillige gedragscodes die bijdragen tot de correcte toepassing van de verordening stimuleren, met bijzonder aandacht: voor het bestrijden van illegale inhoud en van systeemrisico's, voor mededinging, voor de bescherming van persoonsgegevens en voor gelijke toegankelijkheid voor personen met een handicap. [156]

Indien meerdere grote onlineplatformen en zoekmachines te maken hebben met aanzienlijke systeemrisico's in verband met de verspreiding van illegale inhoud, kan de Commissie hen verzoeken om samen met andere belanghebbenden (relevante autoriteiten, maatschappelijk middenveld) afspraken te maken over de aanname van gedragscodes.

De gedragscodes moeten maatregelen bevatten die deze risico's te beperken, met daaraan gekoppeld duidelijke doelen en kernprestatie-indicatoren die toelaten om de voortgang te meten en te evalueren, evenals maatregelen die regelmatige bekendmaking waarborgen.

De Commissie en de Europese Raad voor digitale diensten monitoren en evalueren of de gestelde doelen behaald worden en maken hun bevindingen bekend. Ze bevorderen en faciliteren dat de gedragscodes regelmatig herzien en aangepast worden. Bij systematische niet-naleving van de gedragscodes kunnen ze de ondertekenaars van de gedragscodes Aansporen om aanvullende maatregelen te nemen.

---

[154] Indien zich een crisis voordoet kan de Commissie, op aanbeveling van de digitale dienstenraad, aanbieders van zeer grote onlineplatformen en zoekmachines verplichten om te onderzoeken óf, en zo ja in hoeverre en op welke wijze de werking en het gebruik van hun diensten bijdragen aan een ernstige bedreiging van de openbare veiligheid of volksgezondheid; eventueel aangevuld met de opdracht om doeltreffende maatregelen te nemen om hun bijdrage aan deze bedreiging(en) te voorkomen, weg te nemen of te beperken en/of met de opdracht om op een bepaald tijdstip of op gezette tijden verslag uit te brengen over hun bevindingen en over de impact van de getroffen maatregelen, m.i.v. de daadwerkelijke of potentiële effecten daarvan op de rechten en belangen van alle betrokkenen, waaronder de impact op de in het EU-Handvest verankerde grondrechten.

[155] In België zijn vier bevoegde autoriteiten aangewezen. Het Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie (BIPT is verantwoordelijk voor de toepassing van de verordening m.b.t.de federale bevoegdheden en werd daarnaast aangesteld als nationale digitale dienstencoördinator. De toezichthouders op de media van de drie gemeenschappen werden aangesteld als coördinator voor aangelegenheden waarin de verordening van toepassing is op gemeenschapsbevoegdheden, met name: de Conseil Supérieur de l'Audiovisuel (CSA), de Medienraad en de Vlaamse Regulator voor Media (VRM). Het samenwerkingsakkoord tussen de federale staat en de drie gemeenschappen bepaalt o.m. de procedures voor samenwerking en informatie-uitwisseling tussen de bevoegde autoriteiten, alsook de vertegenwoordiging en uitwerking van het Belgische standpunt in de Europese Raad voor digitale diensten. Bron: FOD economie.

[156] Het stimuleren en monitoren van gedragscodes m.b.t. illegale inhoud is een gedeelde opdracht van de Commissie en de Europese Raad voor digitale diensten. Bij gedragscodes m.b.t. reclame en toegankelijkheid is enkel de Commissie betrokken.

Andere relevante wetgeving en besluiten

Het wetgevingspakket elektronisch bewijsmateriaal

Dit wetgevingspakket geeft mee uitvoering aan het Tweede Protocol bij het Verdrag van de Raad van Europa over cybergeweld en ondersteunt de toepassing van de verordening digitale diensten. Het vergemakkelijkt de toegang van rechtshandhavings- en justitiële autoriteiten tot elektronische bewijsmateriaal dat ze nodig hebben om criminele feiten te onderzoeken en te vervolgen. Het pakket bestaat uit een verordening en een richtlijn.

De verordening en richtlijn zijn van toepassing voor digitale dienstenaanbieders in de EU: elektronische communicatiediensten zoals internettoegangsdiensten; verschaffers van internetdomeinnamen, IP-adressen en gerelateerde privacy- en proxydiensten, evenals andere diensten van de informatiemaatschappij die gebruikers in staat stellen om met elkaar te communiceren, of die namens de gebruiker gegevens opslaan of verwerken, zoals sociale netwerken, onlinemarktplaatsen en andere aanbieders van hostingdiensten [157] en voorzien hiervoor het certificaatmodel.

De verordening [158] stelt een rechterlijke instantie in een lidstaat in staat om d.m.v. een bevel bij een dienstverlener of wettelijke vertegenwoordiger in een andere lidstaat rechtstreeks elektronisch bewijsmateriaal [159] te verkrijgen en om te eisen dat bepaalde gegevens bewaard worden in afwachting van een toekomstig verzoek om gegevens te verstrekken.[160]

De richtlijn [161] waarborgt dat aanbieders van digitale diensten in de EU vestigingen of wettelijke vertegenwoordigers moeten aanwijzen die een bevel van nationale autoriteiten in het kader van het verzamelen van elektronisch bewijsmateriaal in strafprocedures kunnen ontvangen en uitvoeren.

De nieuwe regelgeving waarborgt een sterke bescherming van de grondrechten, m.i.v. het recht op bescherming van persoonsgegevens, het recht op informatie en op doeltreffende rechtsmiddelen. De uitvaardigende autoriteit moet de persoon om wiens gegevens wordt verzocht hierover onverwijld informeren. Dienstverleners moeten zorgen voor de vertrouwelijkheid, geheimhouding en de integriteit van de bevelen en van de verstrekte of bewaarde gegevens waarborgen. Schriftelijke communicatie tussen autoriteiten en dienstverlener moet plaatsvinden via een beveiligd en betrouwbaar gedecentraliseerd IT-systeem. De lidstaten moeten regels vaststellen voor sancties bij niet-naleving en een of meerdere centrale autoriteiten aanwijzen om ervoor te zorgen dat de richtlijn correct wordt toegepast.

---

[157] De verordening en de richtlijn zijn niet van toepassing op aanbieders die financiële diensten verlenen (d.w.z. bankdiensten, kredietverstrekking, verzekering en herverzekering, individuele en bedrijfspensioenen, effecten, beleggingsfondsen, betalingen en beleggingsadviezen) of die uitsluitend diensten verlenen binnen hun eigen EU-lidstaat.

[158] Verordening (EU) 2023/1543 van het Europees Parlement en de Raad van 12 juli 2023 betreffende het Europees verstrekkingsbevel en het Europees bewaringsbevel voor elektronisch bewijsmateriaal in strafzaken en de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen als gevolg van een strafprocedure, Publicatieblad L 191/118, 28.7.2023. De verordening is van toepassing met ingang van 18 augustus 2026.

[159] Met elektronisch bewijsmateriaal worden gegevens bedoeld die door of namens een dienstverlener in elektronische vorm zijn opgeslagen, en die worden gebruikt voor het onderzoeken en vervolgen van strafbare feiten, zoals e-mails, tekst of berichten in apps, samen met informatie om een gebruiker (dader) te identificeren (abonneegegevens, verkeersgegevens.

[160] De gevraagde gegevens moeten binnen tien dagen of in geval van nood binnen acht uur rechtstreeks bezorgd worden. De te bewaren gegevens moeten onverwijld minsterns 60 dagen bewaard worden. Die periode kan eventueel met 30 dagen verlengd worden.

[161] Richtlijn (EU) 2023/1544 van het Europees Parlement en de Raad van 12 juli 2023 tot vaststelling van geharmoniseerde regels inzake de aanwijzing van aangewezen vestigingen en de aanstelling van wettelijke vertegenwoordigers ten behoeve van de vergaring van elektronisch bewijsmateriaal in strafprocedures, Publicatieblad L 191/181, 28.7.2023. De richtlijn moet uiterlijk op 18 februari 2026 in nationaal recht zijn omgezet.

Richtlijn over het bestrijden van seksuele misdrijven tegen kinderen

Richtlijn 2011/93/EU [162] scherpt de bescherming van minderjarigen tegen seksueel misbruik en seksuele uitbuiting aan.[163] Ze definieert de kernbegrippen: kind, kinderpornografie, kinderprostitutie, pornografische voorstelling, seksuele meerderjarigheid, rechtspersoon en stelt minimumnormen vast voor strafbaarstelling, sancties, rechtshandhaving, bescherming van slachtoffers en preventie.

De richtlijn stelt meerdere vormen van seksualiteit met kinderen strafbaar, m.i.v. het benaderen van kinderen voor seksuele doeleinden en van pogingen tot, assistentie bij of aanzetten daartoe; met bijzonder aandacht voor het gebruik van informatie- en communicatietechnologie (ICT) daarbij. De richtlijn bepaalt dat alle betrokken gebruikers, personen en rechtspersonen, aansprakelijk moeten kunnen worden gesteld voor deze misdrijven.

Enerzijds, gaat het om situaties waarin een volwassene een kind benadert met het voorstel om elkaar te ontmoeten met als doel een seksuele handeling te verrichten of kinderpornografisch materiaal aan te maken; [164] anderzijds, om welbewuste pogingen om via ICT toegang te krijgen tot kinderpornografie, evenals pogingen om dergelijk materiaal te verwerven. Distributie, verspreiding of uitzending van kinderpornografie worden eveneens strafbaar gesteld. Indien meerdere personen bij het strafbare feit betrokken zijn, geldt dit als strafverzwarende omstandigheid.

Lidstaten moeten meerdere maatregelen, waaronder voor het aanpakken van cyber seksueel geweld belangrijke maatregelen zoals:

- het feit dat onderzoek en vervolging van de strafbare feiten niet afhankelijk mogen worden gesteld van een aangifte of klacht door het slachtoffer of diens vertegenwoordiger;
- de aanduiding van speciale eenheden om slachtoffers van kinderpornografie te identificeren;
- het vestigen van de rechtsmacht van lidstaten t.a.v. strafbare feiten die geheel of gedeeltelijk op hun grondgebied zijn gepleegd of die gepleegd zijn door eigen onderdanen. Bijkomend kunnen staten hun rechtsmacht uitbreiden tot strafbare feiten die gepleegd zijn: tegen eigen onderdanen of personen met een vaste woon- of verblijfplaats op het grondgebied; ten voordele van een rechtspersoon die is gevestigd op het grondgebied van de lidstaat; door een persoon met vaste woon- of verblijfplaats op het grondgebied.

De richtlijn bevat voorschriften voor passende hulp, ondersteuning en bescherming van slachtoffers. Deze moeten uitgaan van de belangen van het kind als bijzonder kwetsbaar slachtoffer [165] en beschikbaar zijn zodra er redelijke vermoedens van een strafbaar feit bestaan, ongeacht of het kind betrokken is bij een onderzoek, vervolging of proces en omvatten ook maatregelen om verder trauma te voorkomen, waaronder maatregelen om de privacy, identiteit en 'beeltenis' van de minderjarige te beschermen en om de publieke verspreiding van informatie die tot hun identificatie zou kunnen leiden te voorkomen.

Lidstaten moeten zich daarnaast actief inzetten om seksuele misdrijven tegen kinderen te voorkomen door maatregelen die de vraag naar uitbuiting en misbruik te verminderen, onder meer via onderwijs,

---

[162] Richtlijn 2011/93/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, EUR-lex document 32011L0093, Publicatieblad L 335/1, 17.12.2011.

[163] Een kind is volgens- het internationaal recht een persoon jonger dan 18 jaar. Deze normering is vastgelegd in het Kinderrechtenverdrag.

[164] Indien dit contact gevolgd wordt door concrete stappen, moet dit strafbaar worden gesteld.

[165] Zoals vastgesteld in richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ, Publicatieblad L315/57, 14.11.2012.

informatie- en bewustwordingscampagnes (ook online) en gerichte training voor professionals die met kinderen werken, via op daders en potentiële daders gerichte maatregelen (daderprogramma's, contactverboden), een verbod op reclame voor de mogelijkheden tot seksueel misbruik (van kinderen) en kindersekstoerisme, evenals door maatregelen die de onmiddellijke verwijdering waarborgen van webpagina's die kinderpornografie bevatten of verspreiden. Lidstaten mogen bijkomend besluiten om de toegang tot deze webpagina's te blokkeren voor internetgebruikers op hun grondgebied.[166]

Tijdelijke verordening over afwijking van de e-privacy richtlijn

Onverminderd het toepasselijke recht, voorziet verordening (EU)2021/1232 [167] (tijdelijk) dat OTT-communicatiediensten [168] mogen afwijken van de e-privacy richtlijn [169], met name, indien het gaat over de bescherming van kinderen tegen online seksueel misbruik. Deze diensten mogen specifieke technologieën inzetten voor de verwerking van persoonsgegevens en van andere data: indien dit strikt noodzakelijk is om het misbruik op te sporen en te melden of om het betreffende onlinemateriaal te verwijderen, m.i.v. het opsporen van het 'benaderen van kinderen voor strafbare feiten' aan de hand van kernindicatoren en vastgestelde risicofactoren en het melden daarvan aan rechtshandhavings-instanties of organisaties die in het algemeen belang optreden tegen seksueel misbruik van kinderen.

De gebruikte technologieën en de inzet daarvan zijn onderworpen aan strikte voorwaarden [170] en de betrokken dienstverleners moeten de toezichthoudende autoriteiten en de Europese Commissie jaarlijks uitgebreid informeren over de vaststellingen die ze gedaan hebben en over het gevoerde beleid.

De verordening was van toepassing tot 3 augustus 2024. Ze was bedoeld als overgangsmaatregel in afwachting van een permanent wettelijk kader voor de bestrijding van online seksueel misbruik van kinderen in de EU. In 2022 deed de Commissie hiertoe een voorstel. [171] De onderhandelingen stokten echter in de Raad. Op 29 april 2024 werd daarom verordening (EU) 2024/1307 [172] aanvaardt. Deze verlengt de afwijkingsmogelijkheid van de e-privacyrichtlijn 2002/58/EG tot 3 april 2026.

---

[166] In 2016 publiceerde de Europese Commissie twee verslagen. Het eerste verslag betrof de richtlijn in haar geheel, terwijl het tweede verslag specifiek betrekking had op de ingevoerde maatregelen met betrekking tot websites die kinderpornografie bevatten of verspreiden (artikel 25).

[167] Verordening (EU) 2021/1232 van 14 juli 2021 betreffende een tijdelijke afwijking van sommige bepalingen van Richtlijn 2002/58/EG ten aanzien van het gebruik van technologieën door aanbieders van nummeronafhankelijke interpersoonlijke communicatiediensten voor de verwerking van persoonsgegevens en andere gegevens ten behoeve van de bestrijding van online seksueel misbruik van kinderen, Publicatieblad L274/41, 30.7.2021.

[168] OTT communicatiediensten worden geleverd via het open internet, zonder tussenkomst van traditionele telecomproviders. Het betreft diensten zoals WhatsApp, Facebook Messenger, Telegram, Signal, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet en e-maildiensten (Gmail, Hotmail, Outlook…).

[169] Met name, artikel 5, lid 1 en artikel 6, lid 1 van richtlijn 2002/58/EG betreffende de verwerking van persoonsgegevens en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer in de sector elektronische communicatie, Publicatieblad L201, 31/07/2002.

[170] Zoals: zo min mogelijk inbreuk maken op de privacy, niet in staat zijn om de inhoud van de communicatie af te leiden, uitsluitend patronen kunnen herkennen die kunnen wijzen op online seksueel misbruik van kinderen, beschikken over interne procedures m.b.t. het voorkomen van misbruik, ongeoorloofde toegang tot en ongeoorloofde doorgifte van persoonsgegevens en andere gegevens, gewaarborgd toezicht en tussenkomst van mensen bij de verwerking van de gegevens van gebruikers en m.b.t. de instelling van klachten- en verhaalmechanismen die de rechten van de gebruikers respecteren, enz..

[171] Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van regels ter voorkoming en bestrijding van seksueel misbruik van kinderen van 11.5.2022, COM(2022) 209 final, EUR-lex document 52022PC0209.

[172] Verordening (EU) 2024/1307 van 29 april 2024 tot wijziging van Verordening (EU) 2021/1232 betreffende een tijdelijke afwijking van sommige bepalingen van Richtlijn 2002/58/EG (e-privacy richtlijn) ten aanzien van het gebruik van technologieën door aanbieders van nummeronafhankelijke interpersoonlijke communicatiediensten voor de verwerking van persoonsgegevens en andere gegevens ten behoeve van de bestrijding van online seksueel misbruik van kinderen, EUR-lex document 32024R1307, Publicatieblad L2024/1307,14.5.2024.

Richtlijn over de strijd tegen de mensenhandel

Richtlijn EU(2024)1712 [173] over het voorkomen en bestrijden van mensenhandel en de bescherming van de slachtoffers ervan legt de EU-lidstaten minimumnormen op voor de bestrijding van mensenhandel. [174] De richtlijn breidt het toepassingsgebied van de vorige richtlijn uit, verhoogt de minimumstraffen voor mensenhandel, verscherpt de sancties tegen rechtspersonen die zich schuldig maken aan mensenhandel en voegt enkele bepalingen toe over (het gebruik) van ICT.

Mensenhandel

> *"Het werven, vervoeren, overbrengen, huisvesten of opnemen van personen, daaronder begrepen de wisseling of overdracht van de controle over deze personen, door dreiging met of gebruik van geweld of andere vormen van dwang, door ontvoering, bedrog, misleiding, machtsmisbruik of misbruik van een kwetsbare positie [175] of het verstrekken of in ontvangst nemen van betalingen of voordelen, teneinde de instemming van een persoon te verkrijgen die controle heeft over een andere persoon, ten behoeve van uitbuiting."*

De uitbuitingsvormen waartegen lidstaten moeten optreden worden uitgebreid. Uitbuiting omvat voortaan ten minste uitbuiting van prostitutie van anderen, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen arbeid of dienstverlening (bedelarij daaronder begrepen) slavernij of met slavernij vergelijkbare praktijken, dienstbaarheid, uitbuiting van strafbare activiteiten, de verwijdering van organen, uitbuiting van draagmoederschap, van gedwongen huwelijken of van illegale adoptie.

De strafmaat voor het misdrijf van mensenhandel moet de ernst van het misdrijf en de berokkende schade en het langdurig effect daarvan op de slachtoffers weerspiegelen, waaronder het versterkend effect van de verspreiding van aan uitbuiting gerelateerd materiaal, inclusief in gesloten groepen die slechts voor een beperkt aantal deelnemers toegankelijk zijn. Het feit dat een dader beelden, video's of vergelijkbaar materiaal van seksuele aard waarop het slachtoffer voorkomt met behulp van ICT heeft verspreid of de verspreiding op die manier heeft gefaciliteerd, moet als verzwarende omstandigheid worden beschouwd. [176]

De richtlijn herinnert eraan dat gebruik van ICT reeds binnen het toepassingsgebied van de strijd tegen de mensenhandel viel, maar bepaalt nu expliciet dat om deze modus operandi van mensenhandelaars aan te pakken de rechtshandhaving haar digitale capaciteiten en deskundigheid moet verbeteren en gelijke tred moet houden met technologische ontwikkelingen en dat hiertoe de nodige opleidingen moeten worden voorzien. De lidstaten worden ook aangemoedigd om binnen hun wetshandhavingsdiensten en openbare ministeries gespecialiseerde eenheden op te richten.

Lidstaten worden verzocht om passende preventiemaatregelen te nemen die de vraag naar de verschillende vormen van uitbuiting kunnen ontmoedigen en verminderen en waarmee het misbruik

---

[173] EUR-lex document 32024L1712, Publicatieblad L2024/1712, 24.6.2024. De lidstaten moeten de richtlijn vóór 15 juli 2026 omgezet hebben in de eigen wetgeving en beleid.

[174] Ze versterkt richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, Publicatieblad L 101/1, 15.04.2011.

[175] Met een kwetsbare positie wordt een situatie bedoeld waarin de betrokkene geen andere werkelijke of aanvaardbare keuze heeft dan het misbruik te ondergaan.

[176] Hoewel er geen algemene verplichting bestaat om hogere straffen op te leggen, moeten de lidstaten waarborgen dat rechters of rechtbanken de in deze richtlijn omschreven verzwarende omstandigheden kunnen laten meewegen bij de veroordeling van daders. Het behoort tot de beoordelingsvrijheid van de rechter of de rechtbank om te bepalen of de specifieke verzwarende omstandigheden worden meegewogen, rekening houdend met alle feiten van het betreffende geval. De reden hiervoor is dat de lidstaten niet verplicht mogen zijn in verzwarende omstandigheden te voorzien wanneer in het nationale recht bepaald is dat de verspreiding via informatie- en communicatietechnologieën van beelden of video's of vergelijkbaar materiaal van seksuele aard waarbij het slachtoffer betrokken is, als een afzonderlijk strafbaar feit moet worden beschouwd en dit strengere straffen uit hoofde van het nationale recht tot gevolg kan hebben.

van onlinediensten voor de doeleinden van mensenhandel kan worden aangepakt, waaronder maatregelen op het domein van onderwijs, onderzoek en opleiding, informatie en bewustwording, met bijzondere aandacht voor de online dimensie van mensenhandel, voor online sensibilisering en het bevorderen van digitale geletterdheid en digitale vaardigheden.

Ter ondersteuning van het nationale beleid moeten de lidstaten actieplannen ter bestrijding van mensenhandel aannemen. Deze actieplannen mogen de volgende elementen omvatten:

- doelstellingen, prioriteiten en maatregelen ter bestrijding van mensenhandel voor alle vormen van uitbuiting, m.i.v. specifieke maatregelen voor minderjarige slachtoffers;
- preventieve maatregelen, zoals onderwijs, bewustmakingscampagnes en opleidingen; en – in voorkomend geval – preventieve maatregelen in het kader van de noodrespons op risico's van mensenhandel als gevolg van humanitaire crisissen;
- maatregelen om de strijd tegen de mensenhandel te versterken, o.m., op vlak van onderzoek naar, vervolging en grensoverschrijdende samenwerking;
- maatregelen ter versterking van de vroegtijdige identificatie van, bijstand aan, ondersteuning en bescherming van de slachtoffers van mensenhandel;
- procedures voor regelmatige monitoring en evaluatie van de uitvoering van de nationale actieplannen.

De lidstaten moeten de Europese Commissie informeren over hun nationale actieplannen en eventuele wijzigingen. Ze moeten nationale coördinatoren aanstellen voor de strijd tegen de mensenhandel en ten laatste op 15 juli 2028 hun nationaal actieplan voorleggen aan de Europese Commissie. De actieplannen worden openbaar gemaakt.

Besluit van de Raad over de versterking en bescherming van het vrije, open en geïnformeerde democratische debat [177]

De Raad herinnert aan de fundamentele waarden van de Europese Unie: eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en de eerbiediging van de mensenrechten, inclusief de rechten van minderheden en het recht op vrijheid van meningsuiting en informatie, als fundamentele pijlers van een democratische en pluralistische samenleving.

Hij wijst in dit verband op de noodzaak om pluralisme, verdraagzaamheid, non-discriminatie, inclusiviteit en wederzijds respect te waarborgen in de samenleving te bevorderen, zowel online als offline; en om hiertoe o.m. het gebruik van stereotiepe en negatieve voorstellingen van individuen en groepen, gebaseerd op bijvoorbeeld hun geslacht, werkelijke of vermeende banden met etnische of religieuze groepen, of andere gronden.

De Raad betreurt de recente alarmerende toename van haatincidenten tegen vrouwen en personen die tot minderheden behoren en roept op tot dringende actie tegen de destructieve effecten van haat en polarisatie. Hij verzoekt de EU-lidstaten om daarom breed gerichte maatregelen te nemen, met bijzondere aandacht voor onderwijs, online mediageletterdheid en bewustmaking.

De Raad verzoekt de lidstaten om:

- alomvattende bewustmakingscampagnes, preventieve maatregelen en onderwijsinitiatieven die inzetten op het stimuleren van mediawijsheid, kritisch denken en burgerschapscompetenties te voeren;

[177] Conclusies van de Raad over versterking en bescherming van het vrije, open en geïnformeerde democratische debat, 10533/24, 14 juni 2024.

- middelen te voorzien voor projecten die een inclusief openbaar debat, kritisch denken, fact checken, mediawijsheid en onderwijs over democratie en grondrechten bevorderen; m.i.v. de ontwikkeling van gecentraliseerde platformen, richtsnoeren en hulpmiddelen, zoals:
  - onderwijsmateriaal en toolkits, die kunnen worden ingezet voor programma's op het gebied van mediawijsheid;
  - programma's die gericht zijn op het doorbreken van stereotypen en het bevorderen van begrip voor diversiteit in de samenleving en
  - initiatieven die de sociale cohesie bevorderen en de maatschappelijke polarisatie verminderen, ongeacht factoren zoals gender, sociale of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, handicap, seksuele gerichtheid, leeftijd, politieke of andere factoren;
- inzicht in de dynamieken van haat en polarisatie te stimuleren en om samen met maatschappelijke organisaties, media en de technologiesector, gerichte preventie- en sensibiliseringsmaatregelen ontwikkelen die de schadelijke effecten van haat en polarisatie verminderen en respectvolle en inclusieve en constructieve discussies en dialoog stimuleren;
- maatschappelijke organisaties te ondersteunen en mondiger te maken door middel van financiering en samenwerkingsinitiatieven;
- de capaciteit en coördinatie van nationale regelgevende en rechtshandhavingsinstanties te versterken, met als doel: illegale inhoud die aanzet tot discriminatie, racisme of haat te monitoren en te bestrijden, met respect voor de fundamentele rechten en vrijheden en de principes van rechtmatigheid, noodzakelijkheid en evenredigheid;
- onderzoeksprojecten te steunen die bijdragen tot begrip van de dynamiek achter de verspreiding van desinformatie die aanzet tot discriminatie of haat en polarisatie; en deze inzichten integreren in het beleid, zonder afbreuk te doen aan de vrijheid van meningsuiting en van informatie;
- opleiding voor rechtshandhavingsautoriteiten en andere bevoegde autoriteiten te bevorderen, met als doel een alomvattend overzicht en dito identificatie, melding of verwijdering van illegale inhoud op onlineplatformen te waarborgen, met respect voor de fundamentele rechten en vrijheden en de principes van rechtmatigheid, noodzakelijkheid en evenredigheid;
- samen te werken met zeer grote onlineplatformen om IT-instrumenten voor inhoudsmoderatie te ontwikkelen die de autoriteiten helpen bij het monitoren en analyseren van online-inhoud, evenwel nadat ze grondig getest werden op hun effectiviteit en respect voor de grondrechten;
- te zorgen voor opleidingen voor rechtshandhavingsautoriteiten en andere bevoegde instanties zodat ze in staat zijn om illegale inhoud op onlineplatformen effectief te identificeren, melden en eventueel te verwijderen.

Brussel, 3 april 2025